

Euroopan talouskriisi, koettu hyvinvointi ja sosiaalinen pääoma

Taloustiede ja sosiologia

Pro Gradu -tutkielma

Henri Lukkarinen

Kevät 2015

Ohjaajat: Hannu Tervo

Pertti Jokivuori

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON KAUPPAKORKEAKOULU SEKÄ YHTEISKUNTATIETEIDEN JA FILOSOFIAN LAITOS

Tekijä Henri Lukkarinen	
Työn nimi Euroopan talouskriisi, koettu hyvinvointi ja sosiaalinen pääoma	
Oppiaine Taloustiede ja sosiologia	Työn laji Pro Gradu -tutkielma
Aika Kevät 2015	Sivumäärä 98 + 20 liites.
Tiivistelmä - Abstract <p>Tutkimuksessa tarkastellaan ihmisten kokemassa hyvinvoinnissa tapahtuneita muutoksia Euroopan talouskriisin aikana. Lisäksi tarkastellaan hyvinvointiin yhteydessä olevia tekijöitä ja erityisesti sosiaalisen pääoman vaikutusta. Tavoitteena on myös arvioida tässä käytettävän mittarin yhteiskuntapoliittista relevanssia.</p> <p>Tutkimuksen aineistona toimivat edustavat kyselyaineistot kymmenestä Euroopan maasta vuosilta 2006, 2010 ja 2012. Aineisto on kahden vuoden välein tehtävä kysely ja sen avulla pyritään selvittämään eurooppalaisten asenteita ja arvostuksia. Keskeinen vertailu tapahtuu vuoden 2006 ja 2012 välillä. Analyysit toteutetaan lineaarisen regression, kaksisuuntaisen varianssianalyysin ja kovarianssianalyysien kautta.</p> <p>Tuloksissa havaittiin, että kriisin vaikutukset ovat jakautuneet epätasaisesti Euroopassa. Negatiiviset muutokset havaittiin Espanjassa, Irlannissa ja Kyproksella. Selvät positiiviset muutokset havaittiin Saksassa ja Portugalissa ei-työttömien osalta. Muissa tarkastelluissa maissa muutokset olivat lievästi positiivisia. Negatiivisten muutosten maissa vaikutukset olivat jakautuneet epätasaisesti ikäryhmien ja koulutusasteen suhteen. Näiden maiden yli 66-vuotiailla ei ollut havaittavissa negatiivisia muutoksia hyvinvoinnissa. Myöskään korkeakoulutetuilla ei havaittu negatiivisia hyvinvointimuutoksia. Sosiaalisella pääomalla havaittiin positiivinen yhteys hyvinvointiin, mutta selitysvoima ei ollut yhtä suuri kuin taloudellisilla ja terveydellisillä tekijöillä. Lisäksi työn merkittävä rooli hyvinvoinnissa sai tukea tuloksissa.</p> <p>Tuloksista päätellen kriisin hoidossa käytetyt politiikat ovat saattaneet voimistaa vaikutuksia. Tulokset myös herättivät kysymyksiä käytetyn indikaattorin tehosta keskeisenä yhteiskuntapolitiikan tavoitteena, sillä useimpien maiden suhteen havaittavia muutoksia ei ollut. Lopulta kriisin vaikutukset ihmisten kokemaan hyvinvointiin ovat olleet varsin maltillisia Euroopassa, mutta alueelliset erot ovat kasvaneet.</p>	
Asiasanat Talouskriisi, hyvinvointi, sosiaalinen pääoma, taloussosiologia	
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu & Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 KOETTU HYVINVOINTI	7
2.1 KÄSITTEEN HISTORIAA JA MIKSI KOETTUA HYVINVOINTIA PITÄISI TUTKIA	7
2.2 HYVINVOINNIN KÄSITTEESTÄ.....	9
3 HYVINVOINTIIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	14
3.1 PERSONALLISUUS, SOSIODEMOGRAFIA JA INSTITUUTIOT.....	14
3.2 TALOUDELLISET TEKIJÄT JA KOETTU HYVINVOINTI.....	18
3.2.1 Tulot ja hyvinvointi	18
3.2.2 Talouskasvu ja hyvinvointi	19
3.2.3 Muut makrotaloudelliset tekijät ja hyvinvointi.....	24
3.3 SOSIAALINEN PÄÄOMA JA KOETTU HYVINVOINTI.....	26
3.3.1 Sosiaalisen pääoman käsite	27
3.3.2 Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi.....	30
3.3.3 Sosiaalinen pääoma ja eriarvoisuus.....	32
4 TALOUSKRIISI JA HYVINVOINTI	35
5 TUTKIMUSASETELMA	42
5.1 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	42
5.2 EMPIIRINEN TUTKIMUSASETELMA	44
5.3 AINEISTO.....	48
6 TULOKSET	53
6.1 KUVAILEVAT STATISTIikat.....	53
6.2 REGRESSIOANALYYSIT HYVINVOINTIIN LIITTYVISTÄ TEKIJÖISTÄ JA MUUTOKSISTA	60
6.3 HYVINVOINNIN MUUTOSSYIDEN RYHMÄVERTAILU	69
6.3.1 Kaksisuuntaiset varianssianalyysit.....	70
6.3.2 Kovarianssianalyysit.....	78
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	83
8 DISKUSSIO	88
LÄHTEET	90
LIITTEET	99

1 JOHDANTO

Maaailma on kohdannut vuosien 2008–2014 aikana erittäin vakavan taloudellisen taantumun, joka sai alkunsa Yhdysvaltojen *sub-prime* -kriisistä ja laajeni pankkijärjestelmän ongelmina myös Eurooppaan, jossa kriisi sai uuden muodon valtiollisena velkakriisinä. Kriisin seurauksena BKT-kehitys on ollut heikkoa tai negatiivista ja työttömyysasteet ovat kasvaneet heikentyneen kulutuksen seurauksena. Myös valtioiden velkaantuminen on kasvanut merkittävästi budjettialijäämien vuoksi ja vuonna 2013 euroalueen valtioiden velkaantumisaste oli yli 90 % vuotuisesta BKT:stä (Eurostat). Kriisin seurauksena valtioiden velan suhteesta bruttokansantuotteeseen onkin muodostunut yksi merkittävistä poliittisista kysymyksistä Euroopassa.

Yleinen linja reagoida valtioiden ja erityisesti kriisimaiden velkaantumiseen on ollut säästölinja (*austerity*) eli budjettialijäämää on pyritty pienentämään julkista kulutusta leikkaamalla. Tätä politiikkaa on ajanut erityisesti IMF:stä, Euroopan keskuspankista ja Euroopan komissiosta muodostuva ”troikka”, joka on asettanut lainoilleen tiukat yhteiskuntapoliittiset ehdot. Myös Suomessa käydään tätä kirjoitettaessa vahvaa keskustelua siitä, miten paljon julkista kulutusta tulisi sopeuttaa valtion budjettialijäämän tasapainottamiseksi. Julkisen kulutuksen leikkaaminen taloudellisessa taantumassa ei kuitenkaan ole ongelmatonta, sillä tällä saattaa olla negatiivista shokkia voimistavia vaikutuksia usealla tasolla.

Yleisessä keskustelussa eurokriisiä on tarkasteltu pääasiassa makrotaloudellisilla käsitteillä kuten valtion velkasuhteella, bruttokansantuotteen kasvun menetyksinä, työttömyysluvuilla, ostovoiman heikentymisenä ja julkisen kulutuksen koolla. Vähemmän huomiota on kiinnitetty kriisin aiheuttamiin inhimillisiin hyvinvointimenetyksiin, varsinkin taloustieteellisiä hyvinvoinnin käsitteitä laajemmin. Taloustieteellinen tekstikirjakäsitys hyvinvoinnista on kytkeytynyt kuluttajan hyödyn teoriaan, jossa kuluttaja maksimoi hyötyään preferenssiensä mukaisesti. Mikroteorian mukaan korkeammat tulot vähentävät kulutuksen rajoitteita ja näin ollen tuovat korkeamman hyödyn ja hyvinvoinnin kuluttajalle. Formaalisti esitettyä kuluttajan hyöty määräytyy hyötyfunktion $U=U(x_i)$ mukaan, jossa U on yksilön saama hyöty kulutusjoukosta x_i . Kulutusjoukon valintaan vaikuttaa budjettirajoite m eli yksilön tulot suhteessa hintoihin. Hieman yksinkertaistaen voidaan todeta, että tässä viitekehyy-

sessä kulutuksen tuoma hyöty on käsitteellisesti hyvin lähellä ajatusta sen tuomasta hyvinvoinnista yksilölle, vaikka Varian (2010, 54) esittääkin, että tavassa tarkastella hyötyä ei ole mitään normatiivisia oletuksia käsitteen liittämässä laajempaan hyvinvoinnin kontekstiin. Samalla kuluttajan hyödyn pohjalta kuitenkin tehdään yleisellä tasolla olevia oletuksia yhteiskunnallisen hyvinvoinnin tasosta sosiaalisen hyvinvointifunktion¹ kautta (Varian 2010, 631–642). Käytännössä tätä kuluttajien aggregoitua hyvinvointia tarkastellaan BKT:n kautta, joka tietyin oletuksin edustaa yhteiskunnallisten valintojen joukkoa (Benjamin ym. 2014, 2699).

BKT on kuitenkin osittain ongelmallinen hyvinvoinnin mittari ja sen rinnalle on kehitetty joukko muitakin tapoja, joilla pyritään tarkastelemaan yksilöiden ja yhteiskuntien hyvinvointia. Yksi tapa hyvinvoinnin tarkasteluun on mitata ihmisten koettua hyvinvointia, jonka rinnalla käytetään myös käsitteitä onnellisuus, elämäntyytyväisyys ja elämänlaatu. Tämä psykologiasta lähtöisin oleva tapa tarkastella hyvinvointia on hyvin subjektiivinen mittari, mutta sen ympärillä tehty tutkimus on osoittanut, että menetelmä on melko konsistentti objektiivisempienkin mittareiden suhteen.

Koettuun hyvinvointiin liittyvä kiinnostus ja kirjallisuuden määrä on kasvanut erityisesti 2000-luvun aikana ja käsite on herättänyt varsin monipuolista kiinnostusta eri tieteenalojen parissa. Koetun hyvinvoinnin tutkimusalalle on perustettu viimeisen 14 vuoden aikana kolme pelkästään tämän indikaattorin ympärille keskittyvää tieteellistä journalia tai aikakauslehteä: *Journal of Happiness Studies*, *The Journal of Happiness and Well-Being* ja *International Journal of Happiness and Development*. Näiden lisäksi on olemassa myös resurssipohjaiseen hyvinvointiin keskittyviä jurnaleita. Lisäksi kattava tietopankki koetun hyvinvoinnin tai onnellisuuden tutkimuksesta on Ruut Veenhovenin internetissä ylläpitämä *World Database of Happiness*², johon on listattu todella kattavasti aiheesta aiemmin tehtyä tutkimusta. Tämä kehitys on osaltaan johtanut siihen, että myös taloustieteen sisällä on kehittynyt oma tutkimusalueensa (*happiness economics*), joka on kiinnostunut subjektiiviseen hyvinvointiin liittyvistä taloudellisista kysymyksistä. Tämän alueen tutkimukselle ominaista on perinteistä taloustieteellistä tarkastelua monitieteisempi tutkimusote.

1 Sosiaalinen hyvinvointifunktio on muotoa $W(u_1(x), \dots, u_n(x))$, missä yksilöiden valintajoukkojen tuoma hyöty määrittää kokonaisyhyvinvointia

2 <http://www1.eur.nl/fsw/happiness/>

Hieman yllättäen sosiologia on taas ollut hitaampi reagoimaan subjektiiviseen hyvinvointiin liittyviin kysymyksiin. Esimerkiksi viidessä lähes merkittävimmissä sosiologisissa journalissa (*American Journal of Sociology*, *American Sociological Review*, *European Journal of Sociology*, *European Sociological Review* ja *British Journal of Sociology*) on vuosien 2000–2010 välillä julkaistu vain kahdeksan artikkelia koskien koettua hyvinvointia (Wolbring ym. 2013, 86). Tämä voi johtua siitä, että sosiologia on kriittisenä yhteiskuntatieteenä ollut jo sen klassikoista lähtien kiinnostuneempi erilaisista yhteiskunnallisista ongelmista kuin esimerkiksi onnellisuudesta, joka saattaa helposti vaikuttaa vähemmän tieteelliseltä tutkimusaiheelta.

Yhteiskuntapolitiikassa koetun hyvinvoinnin tutkimustiedon kasautumista on tähän mennessä hyödynnetty melko vähän. Kiinnostus käsitettä kohtaan on kuitenkin kasvanut ja yksi merkittävimmistä yhteiskuntapoliittisista avauksista koetun hyvinvoinnin merkityksen nostamiseksi poliittisessa keskustelussa oli entisen Ranskan presidentin Nicolas Sarkozyn tilaama raportti vaihtoehtoisten hyvinvoinnin mittaustapojen kehittämiseksi bruttokansantuotteen rinnalle. Tässä komiteassa oli mukana joukko maailman eturivin talous- ja yhteiskuntatieteilijöitä muun muassa Joseph Stigliz, Amartyan Sen ja Jean-Paul Fitoussi, jotka ehdottivat raportissaan hyvinvoinnin mittaamisen laajentamista kolmen mittarin ympärille: 1) taloudellinen suorituskyky, 2) elämänlaatu eli koettu hyvinvointi ja 3) kestävä kehitys ja ympäristö (Stigliz ym. 2009). Raportissa nostetaan myös yhdeksi elämänlaatuun merkittävästi vaikuttavaksi indikaattoriksi sosiaaliset suhteet tai laajemmin sosiaalinen pääoma (emt. 182), joka on yksi modernin sosiologian keskeisistä käsitteistä ja saavuttanut kiinnostusta myös taloustieteessä.

Stigliz ym. (2009) raportti toimii tietynlaisena lähtökohtana myös tälle tutkimukselle, sillä tarkasteltavat teemat ovat osittain rakentuneet edellä mainittujen tekijöiden ympärille. Tämän tutkimuksen tutkimusongelma jakautuu kolmeen osaan, joista ensimmäisessä tarkoituksena on selvittää maakohtaisella tasolla mitä koetulle hyvinvoinnille on tapahtunut Euroopan talouskriisin aikana. Toinen osa kytkeytyy sosiaalisen pääoman ja hyvinvoinnin väliseen yhteyteen yksityisten ja julkisten hyvinvointitekkijöiden viitekehityksessä. Kolmannessa osassa tarkastellaan tarkemmin hyvinvointimuutosten jakautumista sosiodemografisissa ryhmissä ja muutoksen syitä. Sosiaalisen pääoman nostamista tutkimuksessa keskeiseksi kysymykseksi voidaan pe-

rustella sillä, että hyvinvoinnin ja sosiaalisen pääoman suhdetta on tutkittu yhteiskuntatieteissä varsin vähän, vaikka Stiglitz ym. (2009) raportissa se nostetaan merkittäväksi tekijäksi hyvinvoinnin kannalta. Eksplisiittisesti tämän tutkimuksen tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1) *Miten Euroopan talouskriisi on vaikuttanut hyvinvointiin?* 2) *Miten sosiaalinen pääoma on yhteydessä koettuun hyvinvointiin yksityisten ja julkisten arvostusten viitekehyksessä?* 3) *Miten kriisi on jakautunut sosio-demografisten ryhmien välillä ja mikä muutosta selittää?*

Tutkimuksen ensimmäinen osa rakentuu aiemman tutkimuksen läpikäymiseen, käsitteiden määrittelyyn ja teoreettisen mallin esittelyyn. Toinen osa on tutkimuksen empiirinen analyysi, jossa pyritään vastaamaan esitettyihin tutkimusongelmiin. Viimeinen osuus on loppupohdinta, jossa tutkimuksen tulokset pyritään palauttamaan osaksi yleisempää keskustelua hyvinvoinnista ja sen mittaamisesta.

Käsitteiden määrittely alkaa luvussa kaksi, jossa määritellään hyvinvoinnin käsitettä ja käsitteen historiallista kehitystä. Tässä käytetty subjektiivinen tapa määrittää hyvinvointia on melko tuore ja se on noussut suuremmaksi tutkimusintressiksi vasta 1980-luvun jälkeen, jolloin koettuun hyvinvointiin liittyvää tutkimusta alettiin tehdä systemaattisemmin. Ajatus tarkastella hyvinvointia yksilön kokemusten kautta ei kuitenkaan ole myöskään täysin uusi ja siitä voidaan löytää yhtymäkohtia utilitaristiseen yhteiskuntafilosofiaan. Tässä käytetty tarkastelutapa kuitenkin eroaa utilitarismin siinä, että koettuun hyvinvointiin liittyy vahvemmin sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät. Koettu hyvinvointi voidaankin määritellä yhdeksi neljästä vallalla olevasta hyvinvointiparadigmasta.

Luvussa kolme käydään läpi hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä aiemman tutkimuksen kautta sekä määritellään näitä tekijöitä käsitteellisesti. Hyvinvointiin vaikuttavat tekijät voidaan jakaa persoonallisiin tekijöihin, sosiodemografisiin tekijöihin, taloudellisiin tekijöihin, kontekstuaalisiin tekijöihin ja institutionaalisiin tekijöihin. Luvun pääfokus on taloudellisissa tekijöissä ja kontekstuaalisista tekijöistä sosiaalisessa pääomassa. Erityisesti taloudellisista tekijöistä intressinä on makromuuttujien tarkastelussa, sillä niiden vaikutus on tutkimusasetelman kannalta keskeisintä. Sosiaalinen pääoma on taas viimeisen 20 vuoden aikana noussut varsin merkittäväksi tutkimuskohteeksi sosiologiassa ja herättänyt myös kiinnostusta taloustieteellisessä tutkimuksessa. Yksi tutkimuksen tavoitteista onkin tarkastella sosiaalisen pääoman yhteyttä

hyvinvointiin sen lisäksi, että tarkastellaan talouskriisin vaikutuksia ihmisten hyvinvoinnissa. Lisäksi käsitellään taloudellisen eriarvoisuuden suhdetta sosiaaliseen pääomaan ja hyvinvointiin, sillä tämä saattaa olla merkittävä tekijä molempien muodostumisessa ja teema on myös esillä kirjallisuudessa.

Neljäs luku käsittelee tarkemmin itse talouskriisin teemaa. Luvussa käydään läpi euroalueen konkreettista kehitystä sekä määritellään finanssikriisin muodostumista yleisellä tasolla. Kappaleessa tarkastellaan myös miten finanssikriisi muuttuu sosiaalisesti kriisiksi eli mitä kanavia pitkin ja miten finanssijärjestelmän ongelmat muuttuvat ihmisten arjessa ja hyvinvoinnissa näkyväksi ongelmaksi. Lisäksi kappaleessa käsitellään nykyistä ja aiempia talouskriisejä tässä käytettävän hyvinvointi-indikaattorin kautta.

Viidennessä luvussa määritellään tutkimusasetelmaa tarkemmin teoreettisten tekijöiden sekä menetelmien osalta. Lisäksi kappaleessa kuvaillaan käytettävää aineistoa. Teoreettinen kehys muodostuu Benjamin ym. (2014) mukaisen hyvinvointitekijöistä muodostuvan funktion ympärille. Mallin ajatuksena on korvata perinteinen kulutusfunktio fundamentaalisten hyvinvointitekijöiden funktiolla, joka jakautuu yksityiseen sekä julkiseen hyvinvointivektoriin. Empiirinen analyysi rakentuu näiden tekijöiden sekä sosiodemografisten muuttujien OLS-regression kautta. Lisäksi kappaleessa esitellään muut tutkimuksessa käytettävät analyysimenetelmät, jotka ovat kaksisuuntainen varianssianalyysi, jolla havainnoidaan ryhmien hyvinvointimuutoksia kriisin aikana ja kovarianssianalyysi, jolla pyritään selittämään edellä mainittujen vektoreiden vaikutussuhteita kriisin aikaisissa hyvinvointimuutoksissa. Analyysin aineistona toimii European Social Surveyn kyselyaineisto vuosilta 2006, 2010 ja 2012. Tarkasteltavina maina ovat Suomi, Saksa, Slovenia, Tanska, Belgia, Kypros, Portugali, Espanja, Irlanti ja Ranska. Kreikan poisjättäminen analyysistä johtuu aineistollisista ongelmista eli maasta ei ole vertailukelpoisia havaintoja. Kokonaisuudessaan tarkasteltavan aineiston koko on 64669 vastaajaa.

Luvussa kuusi suoritetaan varsinaiset analyysit ja raportoidaan näiden tulokset. Analyysi tapahtuu kolmessa osassa. Aluksi esitellään aineiston kuvailevia statistiikkoja keskeisten muuttujien osalta. Toisessa vaiheessa tarkastellaan regressioanalyysin tuloksia, joissa pyritään havainnoimaan hyvinvoinnin yhteyttä sosiaaliseen pääomaan sekä muihin yksityisiin ja julkisiin tekijöihin. Regressioanalyysi ajetaan myös perin-

teisemmille makromuuttujille, jotka ovat reaalin BKT per asukas, Gini-kerroin sekä työttömyysaste. Tuloksissa on myös raportoituna erikseen kaksisuuntaisen varianssianalyysin sekä kovarianssianalyysin tulokset, joiden kautta pyritään analysoimaan kriisin vaikutuksia eri sosiodemografisille ryhmille.

Luvuissa seitsemän ja kahdeksan käydään läpi tutkimuksen keskeiset tulokset ja tehdään johtopäätökset. Näissä luvuissa pyritään myös palauttamaan saadut tulokset osaksi laajempaa keskustelua koetun hyvinvoinnin roolista osana yhteiskuntapoliittisia tavoitteita.

2 KOETTU HYVINVOINTI

2.1 Käsitteen historiaa ja miksi koettua hyvinvointia pitäisi tutkia

Onnellisuuden käsite on ollut pitkään ihmisten kiinnostuksen kohteena ja sen merkitykset ovat myös muuttuneet varsin paljon historian kuluessa. Aristoteles oli ensimmäisiä, joka käytti onnellisuutta systemaattisena yksilön tilan kuvaajana, mutta hän käytti ensisijaisesti käsitettä kuvaamaan ympäristön arvostusta yksilöä kohtaan. 1700-luvun lopulla ja 1800-luvulla onnellisuuden käsite kehittyi enemmän subjektin kokemuksesta käsittäväksi tilaksi, kun Jeremy Bentham ja John Stuart Mill kehittivät utilitaristista yhteiskuntafilosofiaa, jossa korostettiin yksilön onnellisuutta ja nautintoa keskeisenä yhteiskunnallisena tavoitteena. He myös katsoivat kulutuksen ja talouden keskeiseksi tätä mielihyvää tuottavaksi järjestelmäksi. Myöhemmin 1900-luvulla hyvinvoinnin käsite erottui klassisen taloustieteen tavaksi tarkastella yksilön kulutuspreferenssejä ja psykologiseksi tavaksi käsittää hyvinvointia, jolloin tarkastelussa syntyi selvä koulukuntaero tavassa, jolla subjektien kokemaa hyvinvointia tarkastellaan. Pyrkimys synteisiin subjektiivisten ja objektiivisten tarkastelutapojen välillä syntyi vasta 1970- ja 1980-lukujen aikana, jonka pohjalta kehittyi uuden hyvinvointiparadigman mukainen käsitys onnellisuudesta tai hyvinvoinnista. (Skidelsky & Skidelsky 2012, 97–101.)

Moderni käsitys koetusta hyvinvoinnista on ollut psykologiassa vahvan kiinnostuksen kohteena siitä lähtien, kun Ed Diener (1984) julkaisi klassisen artikkelinsa *Subjective Well-Being* ja osaltaan määritteli koko kyseisen tutkimuksen kenttää sekä loi puitteita nykyiselle tutkimussuuntaukselle. Yhteiskuntatieteellisen hyvinvointitutkimuksen valtavirtaan se tuli kuitenkin vasta 1990-luvulla, jolloin uusi paradigma haastoi sitä ennen hallinneen resurssipohjaisen paradigman, joka painotti hyvinvoinnin objektiivisempia mittareita kuten tuloja, sosiaaliturvien osuutta bruttokansantuotteesta ja koulutusta (Saari 2011, 41).

Varmasti osittain syynä tälle kasvaneelle kiinnostukselle yksilön kokemuksista ja tätä kautta paradigman muutokselle on ollut havainto siitä, että onnellisuudella on havaittu paljon positiivisia yhteyksiä yksilöiden elämänsä elämässä. Onnellisuus on esimerkiksi resurssi yksilön parempaan ja tehokkaampaan toimintaan, se helpottaa so-

peutumista uusiin tilanteisiin, lisää yksilön kykyä uudelleen toimintaan, edistää työuraa sekä luo terveyshyötyjä, kuten vähäisempää taipumusta masennukseen (Diener & Biswas-Diener 2008, 21–24). Onnellisuus korreloi vahvasti monien positiivisten toiminnallisten tekijöiden kuten sosiaalisuuden, aktiivisuuden, suosion, terveyden ja stressinsiedon kanssa. Onnelliset ihmiset ovat myös parempia ongelman ratkojia, sovittelijoita ja luovempia, mutta nämä tulokset eivät ole tilastollisesti yhtä vahvoja kuin edelliset. Myös pitkittäistutkimukset osoittavat onnellisuuden vaikuttavan positiivisesti työuraan, ihmissuhteisiin ja terveyteen. (Lyubomirsky ym. 2005.) Lisäksi onnellisemmat ihmiset tekevät ajassa suunnitelmallisempia päätöksiä eli heidän preferensseissään nykyhetki ei dominoi päätöksentekoa yhtä paljon (Ifcher & Zarghamee 2011).

Hyvinvointia tai onnellisuutta voidaan myös käyttää yhtenä aggregaattimuuttujana yhteiskunnan elettävyydestä, sillä sen on havaittu korreloivan ympäröivien yhteiskunnallisten olosuhteiden kanssa (Veenhoven 1993). Hyvinvoivat ihmiset ovat myös sosiaalisen järjestelmän kannalta tärkeitä, sillä he osallistuvat enemmän demokraattisiin järjestelmiin, seuraavat yhteiskunnan tapahtumia, osallistuvat kansalaisyhteiskunnan toimintoihin ja luovat tehokkaammin verkostoja (Veenhoven 2008, 58). Eli onnellisuudella on havaittu useita positiivisia vaikutuksia yhteiskunnallisella ja yksilöllisellä tasolla.

Koetusta hyvinvoinnista ja sen tutkimuksesta puhuttaessa on kuitenkin syytä huomioida, kuten monesti yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, etteivät sen kausaali- ja yhteiskuntapoliittiset implikaatiot ole täysin ongelmattomia. Ervasti ja Saari (2011, 217) toteavat, että on vielä hieman kyseenalaista kannattaako panostaa koetun hyvinvoinnin systemaattiseen lisäämiseen, mutta on selvää että sen vähentämistä tulisi välttää. Diener ja Seligman (2004) kuitenkin huomauttavat, että vaikka hyvinvointitutkimuksen kausaali- ja yhteiskuntapoliittiset implikaatiot ovatkin vielä osittain epäselviä, ei sen tulisi olla este yhteiskuntapolitiikalle, joka pyrkii kehittämään toimia jotka edistävät aiemmissa tutkimuksissa havaittuja positiivisia hyvinvointivaikutuksia. Dolan ja Peasgood (2008) tekevät johtopäätöksen, että yhteiskuntapolitiikan kannalta subjektiiviset mittarit ovat lähes yhtä uskottavia kuin objektiivisemmat mittarit kuten tulot.

Lisäksi koetun hyvinvoinnin käsitteeseen liittyviä mittaustekniikoita ja indeksejä on kehitetty viime vuosina esimerkiksi OECD:n ja Eurostatin toimesta

(<http://www.oecd.org/statistics/guidelines-on-measuring-subjective-well-being.htm>; http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/quality_life/introduction). Tästä johtuen tarvitaan lisää tutkimusta aiheesta ja varsinkin sen yhteiskuntapoliittisesti relevanteista ulottuvuuksista.

2.2 Hyvinvoinnin käsitteestä

Hyvinvointitutkimuksessa käytetään usein päällekkäin termejä *koettu* eli *subjektiivinen hyvinvointi*, *onnellisuus*, *elämänlaatu* ja *tyytyväisyys omaan elämään*. Vaikka termeillä on hieman toisistaan poikkeavia merkityksiä, voidaan ne karkeasti käsitteellistää mittaamaan samaa asiaa yksilön kokemuspäivässä. Tässä tutkimuksessa käytetään edellä mainittuja käsitteitä osittain päällekkäin. Pääsääntöisesti terminologiassa on käytössä hyvinvointi, sillä se on arvolataukseltaan neutraalimpi kuin onnellisuus ja myös tieteellisesti käytetympi termi. Hyvinvoinnilla tarkoitetaan tässä subjektiivista hyvinvointia, ellei toisin mainita ja se koostuu yksilön kokonaiskokemuksesta ja yksilön arviosta omasta sen hetkisestä tilanteesta. Käsite siis yhdistää monia toimijan kokemuksia omasta ja ympäröivästä tilanteesta yhden mittarin alle, joka summaa elämän tyytyväisyyden sekä positiivisen ja negatiivisen mielialan erotuksen. Survey-tutkimuksissa tätä mitataan suorilla kysymyksillä yksilön onnellisuudesta ja tyytyväisyydestä.

Koska koetun hyvinvoinnin käsite on psykologiasta peräisin, kiinnittyy sen määritelmäkin varsin vahvasti psykologian tieteenalaan. Psykologisessa tutkimuksessa koetun hyvinvoinnin määritelmä jakautuu kolmeen teoriasuuntaan: 1) affektiiviseen, 2) kognitiiviseen tai 3) yhdistelmäteoriaan. Affektiivisen teorian mukaan subjektiivinen hyvinvointi on pelkästään yksilön kokemaa positiivista ja negatiivista tunnetta, eikä siinä huomioida yksilön tarpeiden ja tavoitteiden arvottamista. Tässä teoriassa positiivinen ja negatiivinen tunne on itsenäisiä ja toisistaan erotettavissa olevia tekijöitä, jotka vaikuttavat eri mekanismien kautta hyvinvointiin. (Frisch 2000, 211.)

Kognitiivisessa suuntauksessa taas keskitytään pelkästään tarpeiden, tavoitteiden ja toiveiden täyttymiseen, joka synnyttää kokemuksen hyvinvoinnista ja elämäntyytyväisyydestä. Elämäntyytyväisyys on jaettavissa kokonaiskäsitteestä pienempiin tyy-

tyytyväisyyden yksiköihin eli yksilön eri elämän osa-alueisiin kokemaan tyytyväisyyteen, kuten tyytyväisyyteen terveydestä, tuloista tai työstä. Kokonaistyytyväisyyden ja eri osa-alueiden tyytyväisyyden välinen yhteys ei ole täysin selvä kirjallisuudessa, mutta enemmän tukea on saanut malli, jossa eri osa-alueet johtavat kokonaistyytyväisyyteen (*bottom-up*). (Schimmack 2008.) Tämä on myös monipuolisemman hyvinvointitarkastelun kannalta mielekäs oletus, sillä jos kausaatio olisi ylhäältä alas (*top-down*) eli elämäntyytyväisyydestä esimerkiksi taloudelliseen tyytyväisyyteen, ei muutokset tuloissa tai muissa tekijöissä vaikuttaisi yksilön kokemaan hyvinvointiin. Kognitiivinen tarkastelu onkin affektiiviseen teoriaan verrattaessa huomattavasti kulttuurisempi, mutta ei itsessään riittävän selitysoimainen.

Psykologisessa tutkimuksessa eniten huomiota ja empiiristä evidenssiä on saavuttanut näiden kahden suunnan yhdistelmäteoria. Sen mukaan hyvinvointi määräytyy elämän tyytyväisyyden kautta, mutta elämän tyytyväisyyden arviointi on myös yhteydessä positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin eli tässä lähestymistavassa affektiivinen ja kognitiivinen tarkastelu on saman hyvinvointifunktion eri määrittäjiä ja positiivisessa suhteessa toisiinsa (Frisch 2000, 211). Affektiivisen ja kognitiivisen komponentin välinen yhteys vaihtelee hieman kulttuurisesti, riippuen maan materiaalisesta vauraudesta ja kulttuurisesta kehityksestä. Länsimaissa tämä yhteys on voimakkaampi, sillä näissä yhteiskunnissa perustavat materiaaliset tarpeet on suurilta osin tyydytettyjä ja huomio keskittyy enemmän kokemuksiin eli muutokset kognitiivisessa osassa vaikuttavat vahvasti affektiiviseen puoleen. Lisäksi affektiivisiin ja kognitiivisiin tekijöihin vaikuttavat hieman eri mekanismit, sillä affektiivinen komponentti on vahvemmin kytkeytynyt persoonallisuuspiirteisiin ja näin pysyvämpää, kun taas kognitiivinen määräytyy vahvemmin yhteiskunnallisesti tuotetun kokemuksen kautta ja on vähemmän stabiilia. Näitä tekijöitä tulisikin tarkastella toistensa komplementteina. (Schimmack 2008, 116–117.)

Koetun hyvinvoinnin psykologisten määritelmien lisäksi yleinen hyvinvointitutkimus on yhteiskuntatieteellisesti varsin monisyinen tutkimusala ja Juho Saari (2011, 35–38.) jaottelee hyvinvointitutkimuksen kentän neljään vallitsevaan paradigmaan, jotka voidaan erotella liittyen niiden oletuksissa hyvinvointierojen vertailtavuudessa ja hyvinvointierojen subjektiivisuudessa. Heikon vertailtavuuden hyvinvointiparadigmoja ovat utilitaristinen hyvinvointikäsitelmä, joka katsoo hyvinvointierojen olevan

hyvin subjektiivisia, sekä uusklassisen taloustieteen hyvinvointikäsitys, jossa subjektiivisuuden merkitys on pientä. Vahvan vertailtavuuden paradigmoja ovat uuden onnellisuustutkimuksen hyvinvointikäsitys, jossa hyvinvointierojen subjektiivisuus on korkea, sekä resurssipohjainen hyvinvointikäsitys, jossa subjektiivisuus on matala. Kaksi jälkimmäistä ovat vahvimmin edustettuina sosiaalitieteellisessä hyvinvointitutkimuksessa ja ne eroavat toisistaan ensisijaisesti tarkasteluyksikön kautta. Uudessa hyvinvointitutkimuksessa yksilöille esitetään suoria kysymyksiä omasta hyvinvoinnistaan, jonka perusteella tehdään yleistyksiä ympäröivien tekijöiden ja hyvinvoinnin välillä. Resurssipohjaisessa lähestymistavassa tarkastelu kohdistuu objektiivisempiin mittareihin kuten työttömyysasteeseen, mutta yksilön kokemusta ei kartoiteta yhtä kattavasti.

Keskustelu taloustieteellisen hyvinvointikäsitksen ja koetun hyvinvoinnin välisestä suhteesta käy tällä hetkellä melko aktiivisena kirjallisuudessa. Mikrotaloustieteen oppikirjan mukainen hyvinvointikäsitys rakentuu kuluttajan teorian varaan, jossa hyötyä määrittää preferenssien toteuttaminen kulutusvalintojen kautta. Eli tekemällä valintoja yksilöt edistävät hyvinvointiaan ja tätä hyvinvointia on mahdollista tarkkailla vain näiden valintojen kautta. Tämä on varsin merkittävä oletus nykyisen mikrotalousteorian kannalta ja sen vuoksi tieteellistä keskustelua käydään hyödyn ja hyvinvoinnin suhteesta. On havaittu, että valinnat ja koettu hyvinvointi korreloivat toistensa kanssa melko vahvasti, mutta eivät ole täysin yhteneviä, varsinkaan kysymyksissä liittyen tuloihin (Benjamin ym. 2012). Hyödyn ja koetun hyvinvoinnin välinen distinktio on havaittu esimerkiksi asuinpaikan valinnassa (Glaeser ym. 2014). Becker ym. (2008) esittävät, että koettu hyvinvointi olisi vain yksi tekijä, kuitenkin varsin merkittävä sellainen, hyötyfunktiossa ja näin se toisi laajennuksia taloustieteelliseen hyödyn mittaamiseen³. Kahneman ym. (1997) lähestyvät samaa ongelmaa, mutta hieman eri lähtökohdista ja laajentavat hyödyn käsitettä jakamalla sen kahdeksi toisiinsa linkittyväksi ulottuvuudeksi, jotka ovat *koettu hyöty* ja *valintahyöty*, ja jotka eivät ole yhteneviä kaikissa valintatilanteissa, sillä ihmisten toimintaan liittyy heidän mukaansa useita psykologisia harhoja. Eli he pyrkivät selittämään koetun hy-

3 Hyötyfunktio on muotoa $U=U(Z,H)$, missä H on onnellisuus ja Z on toinen hyödyke. Tästä johtamalla ja asettamalla oletuksia budjettirajoituksista ja kotitalouden tuotantofunktiosta, voidaan muotoilla Hicksin kysyntäfunktio H :lle, jolloin $H=H(U,p,w,E)$, missä p on hyödykkeiden hinnat, w on tulot ja E on ympäristölliset tekijät. Näillä oletuksilla muutokset H :ssa vaikuttaisivat muutokseen U :ssa suoraan, vain jos muut tekijät pidetään vakioina.

vinvoinnin ja valintojen välistä eroa psykologisilla tekijöillä, jotka ohjaavat kognitioita. Tässä ei suoraan oteta kantaa valintojen hyötyyn liittyvään keskusteluun, mutta tutkimuksen lähestymistapa on perinteistä hyötyfunktioita laajempi ja ottaa huomioon monipuolisemmin hyvinvointitekijöitä kuin vain tulot. Tämä malli esitellään myöhemmin.

Yllä mainittujen paradigmojen lisäksi on olemassa erilaisia syntetisoivia paradigmoja, joissa tarkastellaan sekä objektiivisia elinoloja että subjektiivista kokemusta tästä. Näistä yhdistelmäteorioista hyvänä esimerkkinä on Erik Allardtin *loving-having-being*-jaottelu, jossa hyvinvointi jakautuu käsittämään yksilön suhteet muihin, elinoloit sekä itsensä toteuttamisen. Vahvimman aseman näistä vaihtoehtoisista hyvinvoinnin arvottamistavoista on kuitenkin saavuttanut Amartya Senin toimintakykyteoria (*capability theory*), jossa Sen lähestyy hyvinvoinnin käsitettä toimintakyvyn kautta, joka hänen mukaansa tarjoaa uskottavimman tavan arvioida hyvinvointia ja luoda puitteet yhteiskuntapolitiikalle. Tätä lähestymistapaa on sovellettu erityisesti kehitysmaatutkimuksessa ja sitä kautta myös kehitysavussa. (Saari 2011, 43–50.)

Toimintakyky onkin varsin hyvä tapa lähestyä köyhempien yhteiskuntien hyvinvoinnin kehittämistä sekä heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien yksilöiden – myös länsimaissa – hyvinvoinnin edistämistä. Ongelmalliseksi toimintakykyteoria alkaa muodostua varakkaiden maiden keskiluokkaisten ja hyvin toimeentulevien kannalta, joilla on jo varsin korkea toimintakyky Senin (2010) vapauskäsitteellä tarkasteltuna. Näillä ryhmillä politiikkatavoite onkin enemmän koettuun hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä, sillä heidän toimintaresurssinsa ovat usein riittäviä hyvinvoinnin kannalta (Ervasti & Saari 2011, 192). Lisäksi voidaan argumentoida, että toimintakyky liittyy osaksi koetun hyvinvoinnin käsitettä, sillä toimintakyvyn arvioiminen on osa subjektin kokemusta omasta hyvinvoinnistaan (kts. Veenhoven 2010).

Hyvinvoinnin kokemuksen muodostumista yksilössä voi kuvata Ruut Veenhovenin (2012, 10–15.) *elämän kokemusten* -mallilla koetusta hyvinvoinnista, joka yhdistelee edellä kuvailtuja hyvinvoinnin teoreettisia ominaisuuksia. Malli olettaa yksilön kokemuksen hyvinvoinnin syntyvän neliportaisen prosessin kautta, jossa yksilö arvioi elämäntapahtumiaan ja kokemuksiaan niistä. Mallissa ensimmäisen eli pohjatason muodostavat elämän mahdollisuudet, jotka jakautuvat yhteiskunnallisiin ja yksilöllisiin

siin resurssihin. Nämä resurssit osaltaan määrittävät elämänkulun aikana tapahtuvia prosesseja. Mallissa myös kuitenkin tiedostetaan tapahtumien luonteen satunnaisuus eli jostain lähtökohdasta ei päädytä suoraan samaan lopputulokseen, mutta pohjaresurssit vaikuttavat eri tapahtumien todennäköisyyteen. Toisen tason muodostavat nämä konkreettiset tapahtumat, joita yksilö kohtaa elämänsä aikana. Nämä tapahtumat voivat olla eritasoisia ja vaikuttavat erilaisella voimakkuudella yksilön mentaaliseen kokemukseen positiivisista ja negatiivisista affektioista sekä kognitiivisista arvioista. Nämä mentaalisten mallien kokemukset muodostavatkin mallissa kolmannen tason, josta käsin yksilö tekee arvioita omasta onnellisuudestaan ja elämäntyytyväisyydestään eli koetusta hyvinvoinnista, joka muodostaa mallin neljännen tason eli kokonaisarvion yksilön elämästä. Mallissa myös sallitaan eri tasojen välinen epälineaarisuus eli ensimmäisen tason tekijät voivat vaikuttaa suoraan yksilön arvioihin elämästään ilman yksilön kohtaamia konkreettisia tapahtumiakin juuri kyseisestä mekanismista.

Taulukko1: Elämän kokemusten arvioinnin malli

Elämän mahdollisuudet	Elämän tapahtumat	Kokemukset	Elämän arviointi
Yhteiskunnalliset resurssit taloudellinen hyvinvointi sosiaalinen tasa-arvo instituutioiden laatu jne Henkilökohtaiset resurssit sosiaalinen asema yksilön ominaisuudet	Konfrontaatio puute vai varakkuus eristyneisyys vai seura rutiini vai haaste hyökkäys vai turva jne	Kokemus kaipuu vai kylläisyys yksinäisyys vai läheisyys tylsyys vai innostuneisuus ahdistuneisuus vai turvallisuus jne	Keskimääräisen affektio arviointi Hyvän elämän standardien vertailu Elämän kokonaistasapainon löytäminen
ehdot hyvinvointiin		arvioprosessi	

3 HYVINVOINTIIN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

3.1 Persoonallisuus, sosiodemografia ja instituutiot

Frey ja Stutzer (2002a, 10–11) luettelevat kirjassaan *Happiness and Economics* viisi keskeistä koettuun hyvinvointiin vaikuttavaa tekijää, joista osa saattaa vaihdella paljonkin elämänkulun aikana, kun taas osa on melko pysyviä:

1. *Persoonallisuustekijät* (itsetunto, optimismi, ulospäinsuuntautuneisuus ja neuroottisuus)
2. *Sosiodemografiset tekijät* (ikä, sukupuoli, siviilisääty, uskonto, etniset tekijät ja koulutus)
3. *Taloudelliset tekijät* (yksilön tulot, BKT, työttömyys, inflaatio ja tuloerot)
4. *Kontekstuaaliset ja tilanteelliset tekijät* (kuten työn mielekkyys, suhteet muihin ihmisiin, elinympäristö, terveys ja vapaa-aika)
5. *Institutionaaliset tekijät* (laajempi poliittinen ja sosiaalinen ympäristö)

Persoonallisuustekijät jakautuvat temperamenttiin taipumuksiin ja kognitiivisiin luonteenpiirteisiin ja näillä on havaittu olevan merkittäviä vaikutuksia yksilön enustettuun hyvinvointiin (Frey & Stutzer 2002a, 50–51). On jopa esitetty, että geenit olisivat merkittävimpiä systemaattisia onnellisuuseroja selittävä tekijä (Proto & Oswald 2014). Vaikka nämä tekijät ovat yksilöllisten resurssien kannalta merkittävässä roolissa hyvinvoinnin kokemisessa, ei geneettisten tekijöiden ja persoonallisuuspiirteiden tarkastelua ole tämän tutkimuksen rajoissa mahdollista, joten tarkastelu kohdistuu paremmin survey-aineistolla havaittaviin tekijöihin.

Sosiodemografisista tekijöistä ollaan lähes aina kiinnostuneita, kun tehdään yhteiskuntatieteellistä tutkimusta, sillä niiden kautta voidaan tehdä karkeita yleistyksiä tutkimuksen kohteesta. Osassa aiemmista hyvinvointitutkimuksista on iällä havaittu olevan U-käyrän muotoinen suhde hyvinvointiin eli hyvinvointi olisi tämän tulkin mukaan alhaisimmillaan noin 40–50 ikävuoden kohdalla (Frey & Stutzer 2002a, 53). Easterlin (2010, 154–165) on kritisoinut edellä mainitun kaltaista tulosta ja väittää, että siinä on kontrolloitu liikaa muuttujia ja että iän sekä hyvinvoinnin suhdetta tulisi tarkastella suoraan, jolloin iän vaikutus elämänkulun aikana on hieman positiiv-

vinen ja lineaarinen, joskin tämä yhteys on varsin neutraali. Iän positiivinen vaikutus hyvinvoinnille näyttäisi kuitenkin olevan yleisesti uskottava tulos (kts. Yang 2008).

Sukupuolella ei ole havaittu olevan kovin merkittävää vaikutusta koettuun hyvinvointiin, mutta kulttuurikohtaisesti tässä voi olla eroja. Henkilöt joilla on etninen tausta ilmoittavat alhaisempia koetun hyvinvoinnin tasoja kuin valtaväestöön kuuluvat. Kontrollioituna nämä erot kuitenkin pienenevät. Uskonnolla on pieni positiivinen vaikutus hyvinvointiin. Koulutuksella ei ole havaittu suoraa yhteyttä hyvinvointiin. Yksilön siviilisääty on merkittävimpiä koettuun hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä ja naimisissa olevat ilmoittavat selvästi korkeampia hyvinvoinnin tasoja kuin eronneet tai yksinelävät. (Frey & Stutzer 2002a, 54–65.)

Toinen laaja ja hieman uudempi kirjallisuuskatsaus hyvinvoinnin tekijöistä on Dolanin, Peasgoodin ja Whiten (2008) artikkeli⁴. Siinä tutkimustuloksia on laajennettu käsittämään laajemmin myös paneeliaineistoja, joita ei juuri ollut huomioitu Freyn ja Stutzerin (2002a) teoksessa. Tulokset ovat hyvin samansuuntaisia kuin aiemmassa katsauksessa, mutta luotettavuus on parantunut. Myös hyvinvointitutkimuksen taustaoletukset eli kontrollimuuttujien vaikutukset ja valikoituminen on paremmin arviointuna tuloksissa.

Dolanin ym. (2008) tutkimuksen valossa fyysisellä ja psyykkisellä terveydellä on erittäin merkittävä vaikutus hyvinvointiin, jopa niin merkittävä, että se on luotettavin hyvinvointia ennustava yksittäinen tekijä. Psyykkisellä terveydellä on hieman suurempi vaikutus, mutta tekijöiden välillä on luultavasti vahva yhteisvaihtelu. Dolanin ym. (2008) tulosten mukaan tutkimuksessa tulisi huomioida ainakin tulojen vaikutus, suhteellinen tulotaso, terveys, yksilölliset ja yhteisölliset suhteet, työllisyystilanne ja siviilisääty. He myös huomauttavat, etteivät monien eri tekijöiden vaikutukset ole yksiselitteisiä (pois lukien ikä, avioero, työttömyys ja terveys) ja varsinkin kausiteetin suuntaa on vaikea havainnoida. Myös kontrollimuuttujien käytön suhteen tulisi olla varovainen, sillä niistä riippuen tulokset voivat olla hyvinkin erilaisia.

4 Kirjallisuuskatsauksessa on käyty läpi kaikki vuosien 1990-2006 välillä taloustieteellisissä jurnaleissa julkaistut alkuperäistutkimukset sekä joukko psykologisissa jurnaleissa julkaistuja tutkimuksia. Ehtona on ollut suuret datasetit ja koetun hyvinvoinnin mittaaminen.

Instituutiot ovat keskeisiä kiinnostuksen kohteita varsinkin sosiologisessa tutkimuksessa, mutta ne ovat tärkeitä myös hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä ja enenevässä määrin myös taloustieteellisessä tutkimuksessa. Instituutioiden käsitettä ei kuitenkaan yleisesti määritellä kovin tarkasti empiirisessä tutkimuksessa, vaikka käsite on melko monimerkityksellinen. Gronow (2006, 99–101.) esittää, että laajin ja teoreettisesti yhtenäisin tapa käsittää instituutioita on habituaalisen institutionalismin viitekehys. Se perustuu Veblenin kehittämän vanhan taloustieteellisen institutionalismin, pragmatistisen toimintateorian ja realistisen filosofian lähestymistapojen synteisiin. Keskeisenä käsitteenä habituaalisessa institutionalismissa on tavan käsite, joka ohjaa rationaalisia ja kontekstisidonnaisia toimintoja. Muutokset tavoissa johtavat kriisiytymiseen ja toimintojen uudelleen määrittämiseen uudessa kontekstissa. Tämän uudelleenmäärittelyprosessin ominaisuudet ovat emergenttejä eli jokin ominaisuus tai ilmiö vaati toteutuakseen joitain tiettyjä perusoletuksia, mutta nämä perusoletukset eivät kuitenkaan luo ehdotonta vaatimusta korkeamman tason ilmiön tapahtumalle, sillä tämä korkeamman tason tapahtuma on oma toiminnallinen yksikönsä. Toisin sanoen instituutiot koostuvat osiensa summasta, mutta toimivat riippumattomina rakenteensa yksittäisestä osasta.

Gronown (emt. 102–103.) mukaan instituutioilla on kuitenkin myös muunlaisia ominaisuuksia kuin vain habituaalisia. Tilanteesta riippuen ja erityisesti kriisiytyessä instituutiot voiva osoittaa myös regulatiivisia, normatiivisia ja kulttuuris-kognitiivisia ominaisuuksia. Aiemmassa hyvinvoinnin ja instituutioiden välistä suhdetta tarkastelevassa tutkimuksessa on painotettu erityisesti regulatiivista lähestymistapaa. Regulatiivisessa lähestymistavassa instituutiot ovat yhteiskunnan sääntöjä ja rajoitteita, jotka määrittävät ihmisten vuorovaikutusta. Näin ne muodostavat elämän epävarmuuksia vähentäviä rakenteita ihmisten poliittiselle, sosiaaliselle ja taloudelliselle vaihdannalle. Samalla instituutiot myös rakenteillaan määrittävät yhteiskunnallista kehitystä. (North 1993, 3.) Normatiivinen ja kulttuuris-kognitiivinen tarkastelutapa sijoittuvat habituaalisen ja regulatiivisen määritelmän väliin (kts. Gronow 2006). Näitä teorioita ei kuitenkaan käydä tässä läpi, sillä aiemmat tutkimukset joissa instituutioita on tarkasteltu, painottuvat lähinnä hyvinvointivaltion, poliittisen järjestelmän, talouden rakenteen ja oikeusjärjestelmän vaikutusten tarkasteluun tai nämä ovat tekijöitä, joilla on havaittu olevan vaikutusta hyvinvointiin. Eli tiivistetysti instituutiot ovat varsin laajamerkityksellinen joukko yhteiskunnassa ole-

via käytänteitä tai sääntöjä, jotka luovat puitteet yhteiskunnan erilaisille sosiaalisille ja taloudellisille toiminnoille.

Institutionaalisista tekijöistä poliittisen järjestelmän laatu ja mahdollisuus osallistua ovat merkittäviä hyvinvointia edistäviä tekijöitä (Frey & Stutzer 2002a; Veenhoven 2008). Erityisesti poliittinen vapaus, taloudellinen vapaus ja henkilökohtainen vapaus lisäävät hyvinvointia. Poliittinen vapaus tarkoittaa kansalaisten mahdollisuutta osallistua demokraattiseen päätöksentekoprosessiin. Taloudellinen vapaus tarkoittaa yksilöiden mahdollisuutta osallistua markkinarakenteisiin, työvoimaan eli miten kannustava ja tehokas taloudellinen järjestelmä on. Henkilökohtainen vapaus viittaa yksilön mahdollisuuksiin liikkua, harjoittaa uskontoaan, mennä vapaasti naimisiin ja muihin henkilökohtaisiin valintoihin. (Frey & Stutzer 2002b, 422–424.) On myös havaittu, että instituutioiden luottamuksen heikkeneminen, markkinarakenteiden negatiiviset muutokset ja yleinen sosiaalisen luottamuksen heikkeneminen vaikuttavat negatiivisesti koettuun hyvinvointiin (Bjørnskov 2014).

Hyvinvointivaltiolla on havaittu ristiriitaisia vaikutuksia koettuun hyvinvointiin. Osassa tutkimuksista sosiaalietuuksien määrällä ei ole havaittu merkittävää vaikutusta hyvinvointiin suhteessa valtioihin, joissa julkisen sektorin toiminta ja sosiaalietuudet ovat pienempiä (Dolan ym. 2008; Veenhoven 2008). Ervasti ja Saari (2011, 201–202) kuitenkin kritisoivat vastaavia tuloksia ja osoittavat, että saadut tulokset ovat hyvin riippuvaisia käytetyistä menetelmistä ja he huomauttavatkin, että joissain tutkimuksissa universaalilla hyvinvointivaltiolla on erittäin positiivinen vaikutus yksilön hyvinvointiin. Eurooppalaisissa tilastoissa⁵ Pohjoismaat saavat myös systemaattisesti korkeimpia keskimääräisiä koetun hyvinvoinnin arvoja, vaikei keskiarvosta voi suoraan osoittaa hyvinvointivaltion vaikutusta koettuun hyvinvointiin. Tulosten vaihtelu saattaakin selittyä eroilla hyvinvointivaltion määritelmässä ja mallissa käytetystä spesifikaatiosta ja indikaattoreista.

Merkittävää on myös havainto, ettei instituutioiden vaikutus olisi universaalialia eri maissa, sillä niiden merkitys vaihtelee maan taloudellisen kehitystason mukaan. Tämä näkyy siinä, että instituutioiden rakenteelliset ominaisuudet, kuten tasa-arvoinen lakijärjestelmä ja omistusoikeudet ovat merkittävämpiä kehittyneemmille

5 European Social Survey

maille eli instituutioiden laatu alkaa vaikuttamaan hyvinvointiin vasta kun tietyt välttämättömät materiaaliset tarpeet on tyydytetty (Rode 2013).

3.2 Taloudelliset tekijät ja koettu hyvinvointi

Seuraavaksi käsitellään aiempaa tutkimusta taloudellisista vaikutuksista hyvinvointiin ja lisäksi tarkastellaan kyseisten havaintojen teoreettisia selityksiä.

3.2.1 Tulot ja hyvinvointi

Yksittäisen henkilön tulojen eli ostovoiman ja hyvinvoinnin välistä suhdetta on tutkittu viimeisen 20 vuoden aikana varsin paljon erityisesti taloustieteellisessä hyvinvointitutkimuksessa. Tutkimusten keskeinen tulos on se, että tulot ja hyvinvointi korreloivat keskenään, mutta tuloilla on laskeva rajahyöty hyvinvointiin ja on tärkeää huomioida myös suhteellinen tulotaso (Dolan ym. 2008). Suhteellinen tulotaso on merkittävä hyvinvointia selittävä tekijä erityisesti varakkaammissa maissa (kts. Clark & Oswald 1996; Luttmer 2005), kun taas köyhemmissä maissa on absoluuttisen tulotason havaittu olevan merkittävämmässä asemassa (kts. esim. Clark ym. 2007). Wolbring ym. (2013) havaitsivat Saksan aineistolla yksilön käyttöön jäävän kuukausitulon raja-arvoksi 800€, jonka jälkeen tulon vaikutus hyvinvointiin ei ole enää yhtä voimakasta. Yleisemmällä tasolla on havaittu, että tulojen ja hyvinvoinnin välinen jousto olisi 1,26 (Layard ym. 2008). Tulot eivät ole myöskään yhtä selitysvoimainen tekijä hyvinvoinnin selittäjänä kuin esim. terveys tai parisuhde (Frey & Stutzer 2002b, 409–410). Tulojen ja hyvinvoinnin välinen kausaliiteetti on myös osittain ongelmallinen, sillä usein onnellisemmat ihmiset menestyvät myös työurallaan paremmin ja tuloksissa saattaa olla yhteisvaihtelua (kts. Diener & Seligman 2004).

Yhteenvedon voidaan todeta, että tuloilla on vahva vaikutus hyvinvointiin, mutta suhde ei ole täysin lineaarista, vaan vahvasti sidoksissa yhteiskuntarakenteeseen. Eli tulot ovat erittäin merkittävä hyvinvoinnin lähde tiettyyn raja-arvoon saakka, jonka jälkeen tulot ovat edelleen hyvä ennustaja hyvinvoinnille, mutta yhteys heikkenee. Yhteiskunnan ja varallisuuden suhdetta käsitellään seuraavaksi tarkemmin, sillä täs-

sä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita juuri makroindikaattoreiden ja yksilöiden kokeman hyvinvoinnin välisestä suhteesta.

3.2.2 Talouskasvu ja hyvinvointi

Bruttokansantuote (BKT) on käytetyin mittari, jolla pyritään vertailemaan maiden välisiä hyvinvointieroja. BKT:n ensimmäinen versio otettiin käyttöön jo vuonna 1948, kun haluttiin parempia indikaattoreita maiden välisten taloudellisten erojen vertailemiseksi. BKT-mittari perustuu taloustieteelliselle teorialle yksilöiden ja yritysten välisestä suhteesta palveluiden ja tavaroiden tuotannossa, jonka arvo määrittyy kuluttajan marginaalilyödyn eli markkinahintojen kautta. Näillä markkinahinnoilla lasketaan valtion kotimaisen tuotannon tavaroiden ja palveluiden vuotuinen kokonaisarvo, joka on yhtä kuin maan BKT. (Frey&Stutzer 2002a, 36.) Tämä maan kokonaistuotanto voidaan laskea kolmella eri tavalla: toimialojen tuotannon arvona, kansantalouden tuloina tai loppukäyttönä. Näiden eri laskentatapojen tulisi tuottaa teoriassa sama kokonaisarvo. Usein rinnalla tarkastellaan myös BKT:n suhdetta asukasmäärään eli BKT per asukas tasoa, jonka katsotaan olevan parempi mittari maan varallisuuden arvioimiseksi. Myös taloudellisia ongelmia ja kriisejä käsitteellistetään usein BKT:n ja sen laskun kautta.

BKT:n lisäksi on kehitetty myös joukko muita yhteiskunnallisen kehityksen ja vertailun indikaattoreita, joiden käyttöaste kehityksen mittarina vaihtelee varsin paljon. Yleisesti käytettyjä taloudellista kehitystä seuraavia mittareita ovat *Genuine Progress Indicator* (GPI) ja *Index of Sustainable Economic Welfare* (ISEW), jotka ovat ”vihreämpiä” talouskehityksen mittareita. Niissä huomioidaan taloudellinen eriarvoisuus kulutuksessa, ei-tuottava työ kuten kotitaloustyöt ja vapaaehtoistyöt, taloudellisen kehityksen negatiiviset vaikutukset kuten saasteet sekä myös ympäristön kuluminen. Sosiaalista ympäristöä ja hyvinvointia painottavia mittareita on myös kehitetty useita. *Human Development Index* (HDI) perustuu eliniän, koulutuksen ja bruttokansantulon eli maan kansalaisten ja yritysten tuotannon tulojen, pitkäaikaisen keskiarvon kehitykseen. *Capability Index* perustuu Amartya Senin hyvinvointiteorioille. *Happy Planet Index* (HPI) huomioi koetun hyvinvoinnin, eliniänodotteen sekä ekologisen jalanjäljen. *World Happiness Index* (WHI) huomioi 40 indikaattoria, jotka mittaavat yhteiskunnallista vakautta, demokratiaa ja ihmisoikeuksia, elämänlaatua sekä koulutusta ja kulttuuria.

Sustainable Society Index (SSI) tarkastelee inhimillistä, ekologista ja taloudellista hyvinvointia 21 eri indikaattorin kautta. Näiden lisäksi on myös joukko muita indikaattoreita, jotka painottavat hieman eri alueita hyvinvoinnissa. Tämän lisäksi Euroopan unionin tilastokeskus (Eurostat) on kehittämässä elämänlaatua tarkastelevaa mittaristoaan, joka tarkastelee yhdeksää yhteiskunnallisen kehityksen aluetta⁶. (http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/indicators_en.html; http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/quality_life/introduction)

Kuitenkin suurin osa käydyistä poliittisista ja taloudellisista keskustelusta liikkuu edelleen BKT:n tai BKT per asukas kasvattamisen ympärillä ja näiden indikaattoreiden käytölle edelleen on olemassa omat argumenttinsa (kts. Fleurbaey 2009). Voidaan todeta, että nykyisessä talousjärjestelmässä on sisäänrakennettu oletus talouskasvusta sekä sen positiivisista työllisyysvaikutuksista, ja tämän kehän rikkoutuessa yhteiskunnat alkavat jossain määrin oireilemaan. Toki myös kiistaton fakta on se, että talouskasvu on mahdollistanut ihmiskunnalle – tai ainakin osalle siitä – ennennäkemättömän elintason. Tämä on myös osaltaan parantanut merkittävästi terveydellisiä tekijöitä ja eliniänodotetta, mutta kehitys on myös tuonut mukanaan ongelmia kuten niin sanotut elintasosairaudet ja ympäristöongelmat. Köyhyden ja siitä seuraavien ongelmien poistaminen, sekä rajalliset resurssit ovatkin taloustieteellisesti keskeisimpiä argumentteja talouskasvun merkittävydestä ja roolista keskeisenä politiikkatavoitteena (Aghion & Howitt 2009, 1).

Talouskasvun tärkeimpiä tekijöitä ovat väestönkasvu, pääoman kasvu ja teknologian kehitys, johon hieman mallista riippuen sisältyy myös henkisen pääoman kehitys. Näitä tekijöitä ja niiden välistä suhdetta muuttamalla voidaan selittää taloudellista kehitystä. Kasvumallit jakautuvat ekogeenisiin ja endogeenisiin riippuen siitä, mikä on teknologian asema mallissa. Keskeinen eksogeeninen kasvuparadigma *neoklassinen* malli, jossa teknologinen kehitys tulee mallin ulkopuolelta eli se on itsenäinen taloudellisista tekijöistä. Ensimmäinen keskeinen endogeeninen kasvumalli on *AK*-malli, jossa teknologian vaikutus on sisällytetty malliin, tekemällä oletuksia oppimisen roolista taloudellisen toiminnan sivutuotteena ja tätä kautta teknologisenä kehityksenä. Teknologinen kehitys taas parantaa pääoman rajatuottavuutta ja pitkällä

6 Materiaaliset elinolot, tuottavuus, terveys, koulutus, vapaa-aika ja sosiaalinen vuorovaikutus, taloudellinen ja fyysinen turvallisuus, hallinto ja perusoikeudet, ympäristö ja elämän kokonaiskokemus

aikavälillä maan taloudellista kasvua määrittää säästäväisyys ja resurssien tehokas allokaatio. Uudempia endogeenisia kasvuparadigmoja ovat ”tuotevalikoima malli” (*product variety model*) ja *Schumpeteriläinen malli*, joissa on myös teknologinen kehitys mallin sisällä, mutta näissä malleissa innovaatiot nousevat keskeiseen rooliin talouden kehityksessä. Näiden mallien keskeiset erot ovat innovaatioiden luonteessa ja markkinoilta poistuvien tekijöiden vaikutuksissa taloudelliseen kehitykseen. Schumpeteriläisessä mallissa oletetaan, että innovaatiot ovat laatua parantavia ja näin ollen ”tuhoavat” aiempia tarpeettomiksi käyviä tuotteita tai yrityksiä. Tästä prosessista käytetään yleisemmin termiä *luova tuho*. (Aghion & Howitt 2009.) Näiden tekijöiden lisäksi on myös havaittu instituutioiden ja hallinnon laadulla olevan voimakas merkitys talouden kehityksen kannalta eri maissa (Hall & Jones 1999).

BKT:n roolia hyvinvoinnin tuottajana ja keskeisenä poliittisena päämääränä on kritisoitu jo pitkään. Vuonna 1972 ilmestyneessä William Nordhausin ja James Tobinin klassisessa artikkelissa ”*Is Growth Obsolete?*”, Nordhaus ja Tobin tarkastelevat talouskasvun hyvinvointivaikutuksia ja erityisesti BKT:n uskottavuutta hyvinvoinnin mittarina. Heidän mukaansa BKT:n tekee ongelmalliseksi hyvinvoinnin kannalta jos sen tapa mitata talouden tuotantoa eikä kulutusta, joka on tärkeämpi taloudellisen hyvinvoinnin mittari. BKT:n muita ongelmia ovat: vapaa-ajan huomioimattomuus, kotitaloustyön puuttuminen, ei huomioi ympäristötekijöitä, sosiaalisten suhteiden merkitys, ei huomioi tulojen jakautumista, laadun muutosten mittaaminen ongelmallista, ennakoivien toimien arvottaminen, julkisen sektorin arvottaminen ja negatiivisten tapahtumien kuten liikenneonnettomuuksien positiivinen arvottaminen (Nordhaus & Tobin 1972; Frey & Stutzer 2002a; Stiglitz ym. 2009).

Toinen klassinen esimerkki BKT:n ongelmallisuudesta – koetusta hyvinvoinnista puhuttaessa – on taloustieteilijä Richard Easterlinin (1974) tutkimusten mukaan nimetty Easterlinin paradoksi. Easterlin havaitsi survey-tutkimuksia käyttämällä, että tietyllä ajanhetkellä onnellisuus korreloi vahvasti tulotason kanssa, mutta yliajan onnellisuus ei kuitenkaan lisääntynyt BKT:n kasvun mukana eli kasvattamalla kaikkien tulotasoa ei voida nostaa kaikkien subjektiivista hyvinvointia. Paradoksi asettaa kysymyksiä varsinkin tulojen ja kulutuksen suhteesta yksilön hyvinvoinnissa.

Easterlinin (2010, 126–127) mukaan havaitut tulokset hyvinvoinnin korreloimattomuudesta talouskasvun kanssa pitkällä aikavälillä, johtuvat halujen sopeutumisesta

tuloihin ja yhteiskunnan arvostuksiin. Tulojen ja hyvinvoinnin sopeutuminen tapahtuu noin 2-3 vuoden aikana, jonka jälkeen koettu hyvinvointi on alkuperäisellä tasolla ja syntyy uusia haluja joita tavoitella. Halujen sopeutumisesta – positiivisiin ja negatiivisiin tapahtumiin – on saatu empiiristä evidenssiä tutkimuksissa ja sitä pidetään varsin uskottavana tuloksena. (esim. Di Tella ym. 2003; Di Tella & MacCulloch 2006). Adaptaatio ei kuitenkaan vaikuta samoin kaikkiin stimulaatioihin eli joihinkin tekijöihin sopeutuminen on helpompaa kuin toisiin, ja että negatiiviset tapahtumat vaikuttavat voimakkaammin hyvinvoinnin kokemustasoon kuin positiiviset tapahtumat (esim. Frank 2007). Esimerkiksi sopeutuminen tulojen muutokseen pitkällä aikavälillä on melkein totaalista, mutta sopeutuminen muutoksiin statuksessa on vain hyvin osittaista (Di Tella ym. 2010).

Yhteiskunnallisten arvostusten ja vertailujen vaikutus hyvinvointiin riippuu taas paljon vertailuryhmästä. Erityisesti vertailut omiin aiempiin tilanteisiin vaikuttavat koettuun hyvinvointiin, mutta myös vertailut kollegoihin, naapureihin ja keskivertokansalaisiin vaikuttavat voimakkaammin koettuun hyvinvointiin kuin vertailu ystäviin ja sukulaisiin (Senik 2009; Wolbring ym. 2013). Lisäksi sosiaalinen vertailu selittää vain osaa koetusta hyvinvoinnista ja on relevantimpaa tietyillä elämän osa-alueilla, kuten tuloihin liittyvissä tekijöissä (Veenhoven 2008, 51).

Robert Frank (2007, 464) esittää vaihtoehtoisen näkemyksen hyvinvoinnin tason muuttumattomuudelle. Hänen mukaansa hyvinvoinnin muuttumattomuus ajassa ei johtuisi siitä, että absoluuttisen tulotason vaikutus hyvinvointiin olisi niin heikko kuin tutkimukset osoittavat, vaan siitä että ihmiset kuluttavat tulotasosta koituvia hyötyjä tekijöihin, jotka eivät vaikuta positiivisella tavalla heidän omaan hyvinvointiinsa. Esimerkiksi hankitaan suurempia asuntoja ja kalliimpia autoja, mutta kulutetaan pidempiä aikoja liikkumiseen ruuhkissa ja vähemmän vapaa-aikaa. Tämä näkemys on myös hyvin lähellä Veblen (2002) klassisia teorioita statuksesta ja kulutuksesta, jonka mukaan ihmiset pyrkivät kulutuksellaan osoittamaan statustaan ja muut ryhmät pyrkivät jäljittelemään tätä. Korkeassa statuksessa olevat ryhmät kuitenkin pyrkivät luomaan jatkuvasti uusia erottautumisia, josta syntyy pysyvä statuksen tavoittelun juoksupyörä, joka johtaa harvoin halujen täyttymiseen (Bourdieu 1984). Eaton ja Eswaran (2009) päätyvät omassa teoreettisessa mallissaan myös

lopputulokseen, jossa Veblenin hyödykkeiden⁷ tavoittelu selittää hyvinvoinnin ja luottamuksen laskua, kun tulotaso kasvaa.

Tämä selitys on kuitenkin ongelmallinen ainakin osassa OECD -maita, sillä monissa näistä maista vapaa-aika, terveys ja ympäristön tila ovat parantuneet 1970- ja 2000-luvun välillä, mutta koettu hyvinvointi on kehittynyt hyvin marginaalisesti (Di Tella & MacCulloch 2006, 32–33). Aikasarjoista tulisivat havaita suurempaa hyvinvoinnin positiivista kehitystä jos kyse olisi vain vääränlaisista kulutuskäytännöistä, vaikka myös tämä on luultavasti osaltaan selittävänä tekijänä.

Easterlinin paradoksia on tutkittu varsin paljon, mutta tulokset ovat osittain ristiriitaisia. Paradoksin oletuksien on havaittu olevan osittain linjassa myöhemmän empiirisen tutkimuksen kanssa (esim. Blachflower & Oswald 2004). Osassa tutkimuksissa BKT:n kasvattamisella ja absoluuttisella tulotasolla on havaittu olevan positiivista merkitystä hyvinvoinnin kannalta, mutta tämä efekti on kuitenkin voimakkaampi köyhemmissä maissa (kts. Clark ym. 2007). BKT per henkilö raja-arvoksi absoluuttisen tulotason vaikutusten heikkenemiselle on aiemmassa tutkimuksessa määritetty noin 10 000 USD vuoden 1996 rahan arvossa, jonka jälkeen absoluuttisen tulotason kasvattaminen ei enää vaikuttaisi yhtä voimakkaasti ihmisten hyvinvointiin (Helliwell 2003, 355). Lisäksi on havaittu, että BKT-muutoksen vaikutukset tasaantuvat ajassa, kuten paradoksissa esitetään (Di Tella ym. 2003, 817).

On kuitenkin myös esitetty, että paradoksi olisi falsifioitavissa tuoreemman empiirisen evidenssin valossa. Stevenson ja Wolfers (2008) osoittavat omassa tutkimuksessaan, että talouskasvu mitattuna BKT per henkilö, olisi erittäin merkittävä selittäjä koetun hyvinvoinnin kehitykselle maiden sisällä sekä niiden välillä ja yhteys olisi positiivinen. Easterlinin paradoksin tulokset ovat yhteneviä heidän tulostensa suhteen lähinnä Yhdysvaltojen osalta, jossa hyvinvoinnin trendi on ollut jopa lievästi laskeva (emt. 57) He myös argumentoivat, että absoluuttinen tulotaso olisi merkittävämpi selittäjä hyvinvoinnille, maan tulotasosta riippumatta (emt. 70). Lisäksi he osoittavat, että laskusuhdanteet vaikuttaisivat varsin voimakkaasti hyvinvointi-indikaattoriin (emt. 54). Kuitenkin myös he esittävät omia varauksia kausaliitteettien suhteen ja keskustelevat myös talouskasvun korreloitumisesta monien muiden yh-

7 Veblenin hyödyke tarkoittaa hyödykettä, jonka kysyntä kasvaa sen hinnan kasvaessa

teiskunnallisten tekijöiden kanssa (emt. 71).

Frey ja Stutzer (2002a, 75) argumentoivat, että maan tulotaso on usein korreloitunut myös muiden institutionaalisten tekijöiden kuten vakaan demokratian, terveyden ja ihmisoikeuksien kanssa, jotka selittävät myös yhteiskunnan hyvinvointia. Näin ollen hyvinvoinnin syitä tulisi tarkastella laajemman institutionaalisen rakenteen kuin vain taloudellisen kehityksen kautta, sillä hyvinvointi on korkeimmillaan maissa, joissa sosiaaliset ja poliittiset instituutiot on tehokkaita ja missä yleinen luottamus on korkea ja korruptio matalaa (Helliwell 2003).

Edellä on esitetty argumentteja, jotka osittain kyseenalaistavat BKT:n roolia ja tulojen kasvattamisen merkitystä koetun hyvinvoinnin lisääjänä. Kuitenkin on myös havaittu, että taloudelliset laskusuhdanteet vaikuttavat negatiivisesti koettuun hyvinvointiin ja lyhyellä aikavälillä (5-6 vuotta) hyvinvoinnin taso voi olla hyvinkin sensitiivinen BKT:n muutoksille (Di Tella ym. 2003; Easterlin 2010, 128; Stevenson & Wolfers 2008). BKT talouden makromittarina kytkeytyykin moniin talouden osa-alueisiin, jotka vaikuttavat ihmisiin ja heidän kokemukseensa hyvinvoinnista suoraan tai epäsuorasti. Hyvinvoinnin mekanismien arvioimiseksi onkin syytä siirtyä tarkastelemaan muita talouden indikaattoreita, ennen kuin siirrytään sosiaalitieteelliseen selittämiseen hyvinvoinnin tekijöistä.

3.2.3 Muut makrotaloudelliset tekijät ja hyvinvointi

Työttömyys on yksi merkittävimmistä yksilön hyvinvointia laskevia tekijöitä. Sen aiheuttama merkittävä hyvinvointitappio on erittäin robusti tulos hyvinvointitutkimuksessa, eikä sitä voida selittää pelkällä tulotason laskulla. Työttömyyden hyvinvointitappiot voivat olla jopa noin 15 % luokkaa vastaavaan työssä käyvään henkilöön, kun on kontrolloitu tulojen vaikutus (Dolan ym. 2008). On myös havaittu, että työttömyyden vaikutuksien kohdalla ei ole adaptaatiota koetussa hyvinvoinnissa eli työttömyyden negatiiviset vaikutukset säilyvät riippumatta työttömyysjakson kestosta (Oesch & Lipps 2013). Työttömyydestä syntyy yksilölle psyykkisiä ja sosiaalisia kustannuksia, kuten ahdistusta, masentuneisuutta, häpeän tunnetta ja itsetunnon laskua, jotka määräytyvät sen mukaan miten merkittävänä yksilö kokee työntöön elämässään, miten vahvasti työ määrittää yksilön statusta yhteiskunnassa ja millaisia

tukiverkkoja hänellä on suojaamassa työttömyyden vaikutuksilta (Frey & Stutzer 2002b, 420).

Yleinen työttömyys yhteiskunnassa laskee jossain määrin myös työssä olevien yksilöiden koettua hyvinvointia (Frey & Stutzer 2002b, 420–421). On kuitenkin havaittu, että välittömän ympäristön työttömyyden määrä vaikuttaa käänteisesti henkilön kokemuksiin työttömyyden vaikutuksiin koetussa hyvinvoinnissa, eli ympäristön ja sosiaalisen piirin työttömyysasteen noustessa yli 20 %:iin henkilökohtaisen työttömyyden negatiiviset vaikutukset koettuun hyvinvointiin neutralisoituvat (Dolan ym. 2008). Toisaalta on myös havaittu, ettei ympäröivä työttömyys neutralisoi työttömän yksilön kokemaa negatiivista vaikutusta omassa hyvinvoinnissaan (Oesch & Lipps 2013). Yleisen työttömyyden vaikutukset ovatkin epäselvempiä kuin työttömyyden suorat vaikutukset työttömiin yksilöihin.

Myös inflaatiolla on vaikutuksia hyvinvointiin, mutta ne ovat selvästi pienemmät kuin työttömyydellä ja inflaatioasteen tulee olla varsin korkea (n. 7 %) ennen merkittäviä vaikutuksia hyvinvointiin (Dolan ym 2008). Euroalueella inflaatio on ollut varsin maltillista tai hyvin vähäistä, joten on perusteltua olettaa inflaation vaikutus tässä kriisissä hyvin pieneksi, hyvinvointitarkastelun kannalta.

Taloudellisen eriarvoisuuden ja hyvinvoinnin välinen suhde on varsin epäselvä. Dolan ym. (2008, 108) löytävät aiemmassa tutkimuksessa sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia eriarvoisuuden ja hyvinvoinnin välistä yhteyttä tarkastelleista tutkimuksista. Eriarvoisuuden hyvinvointivaikutukset saattavatkin olla varsin kulttuurikohtaisia, sillä esimerkiksi eurooppalaisten ja amerikkalaisten sensitiivisyys eriarvoisuutta kohtaan on erilaista (Delhey & Dragolov 2013) ja lisäksi eriarvoisuus saattaa olla yhteydessä hyvinvointiin epäsuorasti.

3.3 Sosiaalinen pääoma ja koettu hyvinvointi

Sosiaalinen pääoma on ollut sosiaalitieteissä ja erityisesti sosiologiassa varsin kattavan tutkimuksen kohde viimeisen 20 vuoden aikana. Käsite on myös herättänyt kiinnostusta taloustieteissä, johon varmasti osittain syynä tähän on ollut havainnot, joi-

den mukaan kiinteä pääoma selittäisi koko pääomavarantoa ja talouskasvua varsin vajavaisesti (kts. Hjerpe 2005). Sosiaalisen pääoman ja taloudellisen kasvun välistä yhteydestä onkin löydetty empiiristä evidenssiä (Knack & Keefer 1997; Dinda 2008). Sosiaalinen pääoman on havaittu myös vaikuttavan positiivisesti finanssitoiminnan kehitykseen (Guiso ym. 2004), joka on osaltaan merkittävä tekijä talouden kehityksessä. Lisäksi sosiaalinen pääoma on läsnä myös monissa muissa tärkeissä taloudellisissa toiminnoissa kuten työmarkkinoilla, vähentäen työn etsintäkustannuksia ja etsinnän aikaa (Franzen & Hangarter 2006) sekä työn tuottavuudessa, edistämällä yritysten tehokkaampia allokaatiopäätöksiä (Bloom ym. 2012).

Vaikka sosiaalista pääomaa on tutkittu paljon, ei sen määritelmä, mekanismit ja empiiriset kausaalisuhteet ole kuitenkaan yksiselitteisiä. Toiset määritelmät painottavat enemmän yksilöiden välisiä verkostoja eli epämuodollista sosiaalista pääomaa ja toiset kulttuurisia normeja, ryhmien toimintaa ja järjestöjä eli muodollista sosiaalista pääomaa (kts. Mouw 2006). Teorioissa on myös eroja sosiaalisen pääoman synty- ja mekanismeissa ja sosiaalisen pääoman kasautumisen luonteessa (esim. Ilmonen 2005). On myös havaittu sosiaalisen pääoman muotojen erilainen alueellinen jakautuminen ja voidaan puhua jopa neljästä erilaisesta sosiaalisen pääoman analyttisestä regimistä euroalueella (Pichler & Wallace 2007). On myös esitetty kysymyksiä siitä tulisiko sosiaalinen pääoma sijoittaa vahvemmin jonkin toisen sosioekonomisen käsitteen kuten eriarvoisuuden alle vai tarkastella sitä täysin omana tarkasteluyksikkönään (esim. Portes & Vickström 2011). Näistä käsitteellisistä ja mittaamiseen liittyvistä ongelmista johtuen sosiaalisen pääoman käsitettä kohtaan on myös esitetty melko voimakastakin kritiikkiä (kts. Durlauf 2002). Epäselyyksistä huolimatta keskeistä sosiaalisen pääoman käsitteelle on kuitenkin ajatus ihmisten välisten suhteiden roolista taloudellisessa toiminnassa sekä hyvinvoinnin tuottajana ja näistä syntyvissä ulkoisvaikutuksissa (Scrivens & Smith 2013, 9).

3.3.1 Sosiaalisen pääoman käsite

Ilmosen (2005, 47) mukaan sosiaalinen pääoma on resurssi, jonka luonne on sidoksissa sosiaalisten siteiden ominaisuuksissa tai keinona päästä symbolisiin ja aineellisiin varantoihin. Jälkimmäisessä tarkastelutavassa ollaan lähinnä kiinnostuneita sosiaalisesta pääomasta taloudellisen toiminnan instrumenttina, kun aiemmin mainittu sisältää laajemman sosiaalisen toiminnan ja suhteiden laadullisen kehityksen. Tämä

erottelu on kuitenkin lähinnä analyttinen ja käytännössä sosiaalinen pääoma sisältää sekä resurssien vaihdon että verkoston sosiaalisten suhteiden luonteen (emt. 49–50).

Kuten edellä mainittiin, sosiaalinen pääoma ilmenee toimijoiden välisissä suhteissa ja se toimii osaltaan mahdollistajana mikrorakenteen muodostumisessa markkinoiden kaltaiseksi makrorakenteeksi eli se toimii linkkinä erilaisten resurssien⁸ välillä. Sosiaalinen pääoma syntyy usein jonkin kulttuurisen toiminnan sivutuotteena ja on esitetty, että sen ylläpitäminen on erilaista kuin muiden pääomien, sillä sitä ei kasata rationaalisten investointipäätösten kautta, vaan sen kerääminen vaatii yhteisön moraalisten normien omaksumista (Coleman 1988; Fukuyama 1996). Toisaalta sosiaalista pääomaa on myös tarkasteltu taloustieteellisen viitekehyksen kautta, jolloin sen on katsottu olevan juuri eräänlainen yksilön investointipäätös tietyssä sosiaalisessa kontekstissa (Glaeser ym. 2002). Näiden kahden eri tarkastelutavan välinen synteesi on luultavasti empiirisesti uskottavin.

Sosiaalinen pääoma on vahvasti kytköksissä inhimillisen pääoman käsitteeseen, joka kasautuu erityisesti koulutuksen kautta, ja jossa menestymiseen sosiaalinen pääoma vaikuttaa positiivisesti (Coleman 1988). Inhimillinen pääoma on taas talouden toiminnassa ja talouskasvussa yksi keskeinen selittävä tekijä (Lucas 1988). Osittain varmasti näistä yhteyksistä johtuen sosiaalista pääomaa onkin tarkasteltu paljon juuri sen taloudellisten vaikutusten kautta, mutta olisi syytä keskittyä enemmän myös sen hyvinvointia tuottaviin puoliin. Helliwell (2003, 356) toteaaakin, että sosiaalisen pääoman luonne hyvinvoinnin tuottamisessa ja hyvinvoinnin merkitys itsessään, on keskeistä toimiville ja kestäville yhteiskunnille.

Sosiaalisen pääoman epämuodollista puolta eli verkostonäkökulmaa painottava teoria olettaa, että sosiaalinen pääoma ilmenee erityisesti sosiaalisten verkostojen, luottamuksen ja normien kautta (Coleman 1988). Verkostoilla tarkoitetaan yksilön heikkojen ja vahvojen yhteyksien määrää muihin ja asemaa näissä ”siteissä” sekä kykyä toimia tässä rakenteessa (kts. Granovetter 1973). Näillä verkostoilla katsotaan olevan itsessään arvoa yksilölle sekä laajemmassa mittakaavassa koko yhteiskunnalle erilaisten positiivisten vaikutusten kautta, kuten paremmin toimivan julkisen hallin-

8 Esim. taloudelliset, poliittiset, organisatoriset ja inhimilliset resurssit

non, työmarkkinoiden ja vapaaehtoistoiminnan kautta (Helliwell & Putnam 2007, 438). Verkostot ovatkin toimijoiden kykyä hyödyntää ja rakentaa sosiaalista luottamusta sekä luoda verkostojen kautta tehokkaampaa toimintakehystä ja hyödyntää näin syntyviä resursseja.

Toinen keskeinen käsite – ja ehkä tärkein – sosiaalisessa pääomassa on luottamus ja paljonko tämä luottamus kannattelee erilaisia sosiaalisia toimintoja. Luottamuksen katsotaan mahdollistavan verkostorakenteen syntymisen ja vähentävän verkoston ylläpitämisestä syntyviä kustannuksia eli helpottaa näin yhteistoimintaa (Fukuyama 1996, 26–27), sillä luottamus on toimijoiden tulevaisuuden epävarmuuksia vähentävä ja arjen toimintaa helpottava tekijä (Ilmonen 2005, 51). Nämä tekijät ovat keskeisiä monissa yhteiskunnan sopimusneuvotteluissa. Luottamus on mahdollista jakaa sosiaaliseen luottamukseen, joka käsittää yksilöä lähellä olevat henkilöt ja yleistyneeseen luottamukseen, jonka katsotaan olevan yksilön luottamus vieraisiin henkilöihin ja näin ollen yhteiskunnan kokonaisluottamuksen taso (kts. esim. Delhey ym. 2011). Yleistynyt luottamus sisältää myös usein institutionaalisen luottamuksen. Yleistynyttä luottamusta käytetäänkin usein aggregaattimuuttujana sosiaaliselle pääomalle, sillä luottamuksen katsotaan olevan keskeinen tekijä yhteiskunnassa tapahtuvalle vaihdannalle ja skaalojen luomiselle (Helliwell & Putnam 2007, 438; Ilmonen 2005). Kaikkiaan luottamuksella on havaittu olevan yhteiskunnan hyvinvointia ja taloudellista toimintaa edistäviä vaikutuksia (kts. Dolan ym. 2008; myös Hjerpe 2005).

Yleistyneen luottamuksen syntymekanismit jaotellaan karkeasti kahteen koulukuntaan. Ensimmäinen painottaa kansalaisyhteiskuntaa eli luottamus syntyy vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa ja järjestöillä on suuri merkitys luottamuksen välittämisessä yhteiskunnan makrotasolle. Toinen selitys lähtee instituutioiden merkityksestä eli laadukkaat julkiset palvelut, tasapuolinen turva ja toimiva poliittinen järjestelmä, eli yleinen instituutioiden toimivuus, luo yhteiskuntaan luottamusta. Tämä jälkimmäinen lähestymistapa saa myös vahvempaa empiiristä evidenssiä, vaikkakin myös kansalaisyhteiskunnan hypoteesi saa varovaista tukea. (Kouvo 2014, 64–65.) Myös tässä tutkimuksessa yleinen sosiaalinen luottamus ja luottamus instituutioihin jaetaan kahdeksi eri ulottuvuudeksi.

Normeilla tarkoitetaan sosiaalisia rakenteita, jotka pyrkivät rajoittamaan yksilön toimintaa, jolla olisi negatiivisia ulkoisvaikutuksia toimintaympäristössä ja samalla pyrkivät kannustamaan toimintaan, jolla olisi positiivisia ulkoisvaikutuksia. Normit siis luovat sosiaalista rakennetta, jonka varassa yksilöiden on helpompi luottaa toisiinsa, sillä luottamuksen rikkomisesta seuraa sanktioita ja luottamuksellisuudesta seuraa toimijoiden välisen suhteen vahvistumista sekä tehokkaampaa ja laadukkaampaa yhteistoimintaa (Coleman 1988, 104–105). Normeilla voi kuitenkin olla myös haitallisia vaikutuksia kokonaishyvinvoinnille, riippuen mikä niiden yhdistävä tekijä on ja onko sen ulkoisvaikutus positiivista kokonaishyvinvoinnille, kuten esimerkiksi naapuruston kehittämistä vai negatiivista kokonaishyvinvoinnilla, kuten esimerkiksi liian tiukat normit tai hyvä veli -verkostot (Helliwell & Putnam 2007, 439). Normit on näistä kolmesta sosiaalisen pääoman ulottuvuudesta heikoimmin operationalisoitu käsite.

Li ym. (2005.) asettavat sosiaalisen luottamuksen sosiaalista pääomaa määritteleväksi tekijäksi, jonka syntymekanismi rakentuu kolmen hieman konkreettisemmän ulottuvuuden ympärille, jotka ovat: kiinnittyminen naapurustoon, sosiaaliset verkostot ja kansalaisosallistuminen. Näistä tekijöistä naapurustoon kiinnittyminen on tärkein sosiaalista luottamusta ennustava tekijä varsinkin heikommassa taloudellisessa asemassa olevissa ryhmissä, kun taas paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevilla kaksi muuta ulottuvuutta korostuvat.

Naapuruston laadulla on havaittu olevan merkittävä vaikutus myös yksilön terveyteen, hyvinvointiin ja sosiaalisten ongelmien kasautumiseen (Sampson 2003). Tämä osaltaan selittää miksi naapuruston merkitys korostuu juuri heikommassa taloudellisessa asemassa olevilla, sillä heillä saattaa olla rajalliset mahdollisuudet vaihtaa asuinympäristöään. Segregaatiokehityksen onkin osoitettu olevan juuri varakkaampien yksilöiden muuttoliikkeen ja kasaantumisen kautta syntyvää (Reardon & Bischoff 2011).

Edellä mainitut tulokset ovat osittain linjassa myös sosiaalisen homofilian (eng. *homophily*) käsitteen kanssa, joka viittaa siihen että ihmiset verkostoituvat vahvemmin itsensä kaltaisten ihmisten kanssa, jolloin sosiaalisen pääoman vaikutukset olisivat yli-identifioituneita (kts. Mouw 2006). On myös esitetty, että yksilöt pyrkivät keräämään aktiivisemmin sosiaalinen pääomaa tilanteissa, joissa heillä on vahva insen-

tiivä rakentaa sosiaalisia verkostoja ympärilleen eli kun he pyrkivät osaksi joitain ryhmiä (Glaeser ym. 2002). Sosiaalisen pääoman käsitteen kannalta tämä olisi ongelmallista, sillä homofiilinen kehitys viittaisi enemmän samankaltaisten yksilöiden ryhmäytymiseen, mahdollisiin luokkarakenteen vahvistumisiin ja tätä kautta myös segregatioon, jolloin sosiaalisen pääoman positiivisten vaikutusten universaalius ja käsitteen yleinen käytettävyys muuttuu ongelmalliseksi. On kuitenkin vaikea arvioida missä määrin tämä olisi nyky-yhteiskunnissa keskeinen ongelma, sillä yhteiskunnissa on myös sosiaalista liikkuvuutta edistäviä instituutioita.

3.3.2 Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi

Sosiaalinen pääoma on selvästi yhteydessä hyvinvointiin, mutta käsitteen kaikkien ulottuvuuksien vaikutukset ovat edelleen hieman epäselviä. Sosiaalinen pääoma mielletään yleisesti kolmen edellä mainitun tekijän (verkostot, luottamus ja normit) summaksi, mutta empiirisesti tätä on ollut vaikea osoittaa. Bjørnskov (2006) esittää, että luottamus, normit ja verkostot olisivat yhteiskunnassa eri tavoin vaikuttavia tekijöitä, eikä niitä pitäisi niputtaa yhden yleisen selittäjän eli sosiaalisen pääoman alle, ainakaan kun puhutaan hyvinvoinnista. Hänen mukaansa ainoa selvästi hyvinvointia ja hallinnon toimivuutta edistävä tekijä on sosiaalinen luottamus. Järjestöaktiivisuudella ja normeilla ei olisi merkitsevää vaikutusta näihin vaikka teoria onkin olettanut näin (vrt. Coleman 1988; myös Putnam 2000).

Leung ym. (2011, 447) ovat kritisoineet Bjørnskovn (2006) tutkimusta sen käyttämän mallin suppeudesta ja esittävätkin, että tutkimuksessa käytetyt muuttujat eivät kuvaa riittävän kattavasti sosiaalisen pääoman eri ominaisuuksia. Leungin ja kumppaneiden tulokset osoittavat, että kaikki kolme sosiaalisen pääoman ulottuvuutta – luottamus, verkostot ja normit – vaikuttavat positiivisesti hyvinvointiin, ja että luottamus on tärkein indikaattori. Heidän tuloksensa kuitenkin osoittavat, että vain epämuodolliset verkostot vaikuttavat positiivisesti hyvinvointiin, eli heidän tuloksensa tukevat Bjørnskovn tuloksia järjestöaktiivisuuden heikosta vaikutuksesta hyvinvointiin. Myös Rodríguez-Pose & Berlepsch (2014) havaitsevat järjestöaktiivisuuden heikon vaikutuksen hyvinvointiin ja he esittävät, että yleinen sosiaalinen luottamus

ja luottamus instituutioihin ovat ainoat universaalisti merkitsevät sosiaalisen pääoman ulottuvuudet Euroopassa, kun tarkastellaan sosiaalisen pääoman vaikutuksia hyvinvointiin. Muissa tekijöissä on havaittavissa selviä alueellisia eroja, vaikkakin myös ne saavat merkityksiä.

Vaikka onkin saatu uskottavaa näyttöä sosiaalisen pääoman positiivisista vaikutuksista hyvinvointiin yksilöiden tasolla, ovat mekanismit siirtymässä makrotasolle ja sosiaalisen pääoman aggregoituminen yhteiskunnallisella tasolla, edelleen osittain epäselviä tutkimuksessa (Rode 2013). Myös kausaaliteetin suunta hyvinvoinnin ja sosiaalisen pääoman välillä on edelleen hieman epäselvää (Dolan ym. 2008). Lisäksi olisi syytä huomioida, että vaikka sosiaalisella pääomalla on havaittu olevan merkittäviä positiivisia vaikutuksia hyvinvointiin, niin sosiaalisen pääoman määritelmät ja käytetyt indikaattorit vaihtelevat huomattavasti eri tutkimusten välillä, jolloin robustien tulosten osoittaminen on haastavaa (kts. Durlauf 2002). Tiivistäen voidaan todeta, että sosiaalisella pääomalla on havaittavissa merkittävä yhteys hyvinvointiin, mutta sen eri muotojen vaikutukset vaihtelevat alueittain Euroopassa eli sosiaalisen pääoman esiintymismuodot ovat riippuvaisia kontekstista ja käytetyistä menetelmistä (vrt. Pichler & Wallace 2007).

Sosiaalisella pääomalla ja vapaaehtoistoiminnalla ei ole havaittu olevan yksilöissä työttömyyden negatiivisia hyvinvointivaikutuksia kompensoivaa vaikutusta, vaikkakin tulokset sisältävät suurta hajontaa (Winkelmann 2009). Jos sosiaalinen pääoma olisi yhtä merkittävä itsenäinen pääoman lajinsa, ja koska sillä on havaittu positiivisia vaikutuksia hyvinvointiin, olisi perusteltua olettaa sen vaikuttavan neutraloivasti myös työttömyyden kokemiseen. Tämän voidaan katsoa olevan osittain linjassa Glaeserin ym. (2002) esittämään näkemykseen sosiaalisen pääoman luonteesta, jossa katsotaan että sosiaalinen pääoma on kontekstisidonnainen investointipäätös yksilöltä eli sitä kerätään, kun olosuhteet ovat sen kannalta rationaalisia. Sosiaalinen pääoma ei neutraloisi työttömyyden vaikutuksia, sillä sitä on kerätty aiemmin eri tarkoituksien vuoksi ja kontekstin muuttuessa, eivät nämä toimintamallit enää olisi yhtä relevantteja. Toisaalta Winkelmannin (2009) käyttämässä sosiaalisen pääoman mallissa ei ole huomioitu luottamusta, joten tämä saattaa osaltaan vääristää tuloksia.

Edellä mainituista tuloksista ja teoreettisista lähtökohdista voidaan olettaa, että yleinen sosiaalinen luottamus, institutionaalinen luottamus sekä verkostot ovat toimivin

yleinen mittari, kun halutaan tarkastella sosiaalisen pääoman positiivisia vaikutuksia hyvinvointiin. Edellä esitetyt tulokset ja teoria eivät kuitenkaan juurikaan esitä näiden tekijöiden yhteiskunnallisten syntymekanismien luonnetta, varsinkaan jos selitys ei ole vahvasti yhteisöihin perustuvissa rakenteissa kuten järjestöissä.

3.3.3 Sosiaalinen pääoma ja eriarvoisuus

Erityisesti yhteiskunnan eriarvoistumiseen, niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin, on kiinnitetty perinteisesti huomiota sosiologisessa tutkimuksessa, mutta kysymyksellä on myös laaja taloustieteellinen tutkimusperinteensä. Taloustieteet on perinteisesti ollut kiinnostuneempi talouskasvun ja tulojaon suhteesta, kun taas sosiologia on keskittynyt enemmän sosiaalisen eriarvoistumisen kysymyksiin. Molempien alueiden tutkimus on kuitenkin ainakin osittain yhtenevää sen suhteen, että eriarvoistumisella olisi negatiivisia yhteiskunnallisia vaikutuksia, esimerkiksi Aghion ym. (1999) osoittavat, että taloudellinen eriarvoisuus vaikuttaisi negatiivisesti taloudelliseen kasvuun. Eriarvoisuus linkittyy myös moniin muihin yhteiskunnallisiin tekijöihin suoraan tai välillisesti.

Portes & Vickstrom (2011) pyrkivät osoittamaan, että perinteisemmät mittarit, kuten taloudellinen eriarvoisuus⁹ ja koulutustaso selittäisivät paremmin alueellista hyvinvointia sekä sosiaalista pääomaa. Kausaliteetti olisi siis edellä mainituista indikaattoreista sosiaaliseen pääomaan ja luottamukseen eikä toisin päin. Tätä argumenttia tukevat myös Hagfors ja Kajanoja (2010) omassa tutkimuksessaan, vaikka he esittävätkin pieniä varauksia kausaliteetin tulkinnasta. Myös Li ym. (2005, 121) esittävät, että sosiaalista pääomaa tulisi tarkastella alakäsitteenä, joka on osana laajempaa yhteiskunnan sosioekonomisen rakenteen keskustelua. Myös Kouvo (2014, 66) antaa tukea eriarvoistumisen ja luottamuksen heikkenemisen väliselle yhteydelle.

Eriarvoisuuden onkin havaittu olevan yhteydessä yleiseen luottamukseen ja hyvinvointiin (Oishi ym. 2011). On myös esitetty, että luottamus syntyy taloudellisen tasa-

9 Taloudellista eriarvoisuutta mitataan useimmin Gini-kertoimella, joka kuvaa tulojakauman epätasaisuutta. Kerroin saa arvoja 0 ja 1 välillä, missä 0 tarkoittaa tilannetta, jossa kaikkien tulot ovat samansuuruiset ja 1 tarkoittaa tilannetta, jossa kaikki tulot on keskittynyt yhdelle henkilölle. Usein luvut on myös kerrottu 100 mittarin selkeyttämiseksi.

arvoisuuden ja mahdollisuuksien tasa-arvoisuuden kautta ja näiden suhde olisi varsin jäykkä (Rothstein & Uslaner 2005). On myös havaittu, että instituutioiden laadulla ja eriarvoisuuden välillä olisi kausaalinen yhteys, joka olisi kaksisuuntainen eli muutokset toisessa vaikuttaisivat aina toiseen itseään vahvistavassa prosessissa (Chong & Gradstein 2007). Selittävä mekanismi saattaa olla osaltaan havainto siitä, että taloudellinen eriarvoisuus on yhteydessä moniin yhteiskunnan terveydellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin ja samalla tuloerot toimivat myös sosiaalisten statuserojen määrittäjinä (Wilkinson & Pickett 2009). Eriarvoisuuden kasvu myös vaikuttaa sosiaaliseen segregatioon erityisesti alueellisen makrorakenteen eriytymisenä (Reardon & Bischoff 2011). Lisäksi on myös evidenssiä, että sosiaalinen pääoma olisi merkittävä välittäjä psyykkisen hyvinvoinnin ja eriarvoisuuden välillä, erityisesti varakkaammissa maissa (Layte 2012).

On kuitenkin syytä huomioida, että vaikka tuloerot selittävätkin osaltaan luottamuksen tasojen eroja poikittaisaineistoissa, kun vertaillaan alueellisia eroja, ei eriarvoisuus ole korreloitunut kovin voimakkaasti ajassa tapahtuviin muutoksiin luottamuksessa tai nämä vaikutukset tapahtuvat varsin hitaasti (Fairbrother & Martin 2013). Nämä tulokset on kuitenkin saatu Yhdysvaltojen aineistoilla ja eivät välttämättä sovelleta Eurooppaan, sillä eurooppalaiset ovat sensitiivisempiä tuloerojen kokemiselle kuin amerikkalaiset ja tuloerot vaikuttavat eurooppalaisiin huomattavasti negatiivisemmin (Delhey & Dragolov 2013).

Tätä havaintoa vaikutusten eroista voidaan pyrkiä selittämään polkuriippuvuuden käsitteellä. Polkuriippuvuus tarkoittaa sitä, että jotkin aiemmat ja vallitsevat instituutiot määrittävät rajoittavasti yhteiskunnan muuntautumiskykyä eli näiden riippuvuuksien vallitessa irrottautuminen nykykäytännöistä on vaikeaa ja tehokkaimman lopputuloksen saavuttaminen ei ole mahdollista (North 1993, 92–104). Eli edellä esitetty muuttumattomuus ajassa voisi johtua myös vallitsevien suojaavien institutionaalisten tekijöiden vaikutuksesta, joka näkyisi erityisesti hitaissa muutoksissa niillä ryhmillä, jotka eivät ole kaikista heikoimmassa asemassa, koska näillä ryhmillä suhteelliset tekijät ovat monesti dominoivampia.

Toinen syy voi olla liiallinen Gini-kertoimen painottaminen tarkastelussa ja sen puutteellinen selitysvoima kuvaamaan taloudellista ja sosiaalista eriarvoisuutta.

Bosman ym. (2014) havaitsevat, että taloudellisen eriarvoisuuden taso on varsin sensitiivinen siihen käytetäänkö absoluuttista vai suhteellista tuloerojen tarkastelua ja he osoittavat, että tuloerot ovat kasvaneet globaalisti selvästi vuosien 1980–2009 välillä, kun tarkastelussa käytetään absoluuttisia tuloja. Goldthorpen (2010) mukaan Gini-kerroin taas tarjoaisi liian yksiulotteisen lähestymistavan sosiaalisten erojen synnylle ja hänen mukaansa tarkasteluun tulisi ottaa vahvemmin luokan ja statuksen kaltaisia sosiologisia käsitteitä. Gini-kerroin ei myöskään huomioi varallisuuden jakautumista yhteiskunnassa.

Portes & Vickstrom (2011, 472–474) myös argumentoivat Durkheimia mukailleen, että moderneissa yhteiskunnissa yhteisöllisyys ei olisi niin merkittävä tekijä toimintojen luomisessa, vaan tätä määrittää luottamus instituutioihin ja niiden laatu eli organinen solidaarisuus¹⁰. Hyvinvointi ja sosiaalinen pääoma olisivat institutionaalisen rakenteen ja talouden toimivuuden tuotoksia, sillä näiden välillä on havaittu olevan yhteyttä ja niiden vaikutusketjun voidaan teoriassa esittää olevan ensisijaisesti edellä mainitun kaltainen ja kehittyessään itseään vahvistava (Rode 2013). Yhteen vetona voidaan todeta, että näiden kolmen tekijän välillä on todennäköisesti yhteyttä ja se tulee huomioida empiirisessä tutkimusasetelmassa.

10 Durkheim tarkoittaa orgaanisella solidaarisuudella modernien yhteiskuntien ominaisuutta, jonka mukaan yhteiskunnan rakenne muodostuu erikoistuneista rooleista ja työvoiman jakautumisesta eri tehtäviin

4 TALOUSKRIISI JA HYVINVOINTI

Taloukriiseillä eli BKT:n laskulla on havaittu olevan suoria hyvinvointitappioita yksilöihin. Di Tella ym. (2003, 818–820) osoittavat, että lamalla tai taantumalla on suuremmat hyvinvoinnin negatiiviset vaikutukset kuin mitä BKT:n lasku ja työttömyyden kasvu itsessään ennustavat. He myös osoittavat, että yleisen työttömyyden kasvu vaikuttaa negatiivisesti myös työllisten hyvinvointiin talouskriisin aikana. Helliwell ym. (2014) päätyvät myös BKT:n puutteelliseen selitysvoimaan talouskriisin hyvinvointitappioista, mutta lisäksi he myös osoittavat, että sosiaalisella pääomalla ja varsinkin sosiaalisella luottamuksella on merkittävä rooli hyvinvoinnin selittäjänä, vaikkakin tämä vaikutus vaihtelee Euroopan sisällä¹¹. Nämä tulokset viittaavat siihen, että talouskriiseissä ei ole kyse pelkästään taloudellisista tappioista, vaan niihin sisältyy muita yhteiskunnallisia tekijöitä kuten luottamuksen eli sosiaalisen pääoman heikkeneminen, instituutioiden toimivuuden heikkeneminen sekä näistä seuraavia muutoksia yksilöiden toiminnassa. Lisäksi kriisien vaikutukset eivät ole jakautuneet tasaisesti yhteiskunnissa, sillä yleisesti kriisit vaikuttavat eniten heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa oleviin ryhmiin kuten vanhuksiin, nuoriin, köyhiin ja sairaisiin (Ötker-Robe & Podpiera 2013).

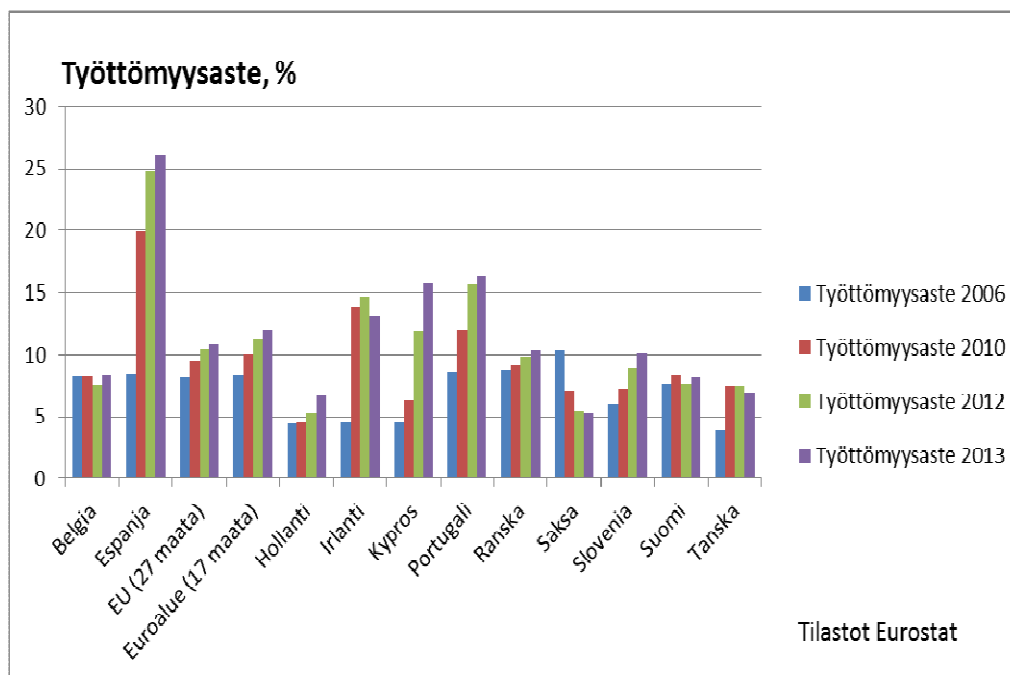
Määritelmällisesti finanssikriisi syntyy, kun yksityinen sektori pelkää talletusten muuntamisessa rahaksi olevan ongelmia, koska pankkien taseissa olevat huonot velat syövät pankkien maksukykyä. Samalla rahan tarjonta pienenee reaalityaloudessa, mikä johtaa investointien heikkenemiseen ja yritysten kannattavuuden laskuun ja irtisanomisiin. Lopulta valtion rooliksi muodostuu tasapainottaa laskusuhdannetta velanotolla, jotta tarvittavat sosiaalipalvelut ja mahdollisten ongelmallisten rahoituslaitosten tappiot pystytään takaamaan. Näin finanssikriisi muuttuu systeemiseksi kriisiksi ja yleisen kysynnän laskuksi eli laskusuhdanteeksi tai lamaksi, joka tarkoittaa talouskasvun kääntymistä negatiiviseksi useamman vuoden ajan. (Schwartz 1987.) Vastaava kehitys tapahtui myös euroalueella.

11 BKT:n muutokset ovat koetun hyvinvoinnin kannalta merkittävämpiä kuin sosiaalinen luottamus niissä Euroopan maissa, jotka eivät ole postsosialistisia

Nykyinen eurokriisi eli velkakriisi puhkesi vuonna 2009, kun osa Euroopan maista¹² ajautui vakaviin velkaongelmiin, osana pahasti ylivelkaisen maailmantalouden velkakuplan puhkeamista ja sitä seurannutta pankkikriisiä vuosien 2007–2008 aikana. Velkakriisin kehittymisen taustalla on osaltaan pidempi kestoinen valuutta-alueen taloudellinen epätasapaino, matala korkotaso sekä tästä johtunut finanssimarkkinoiden liiallinen luotottaminen (kts. Lane 2012). Velkaongelman vakavuus ja sitä seuranneet negatiiviset vaikutukset levisivät koko euroalueen talouteen ja BKT:n kehitys kääntyi koko alueella negatiiviseksi.

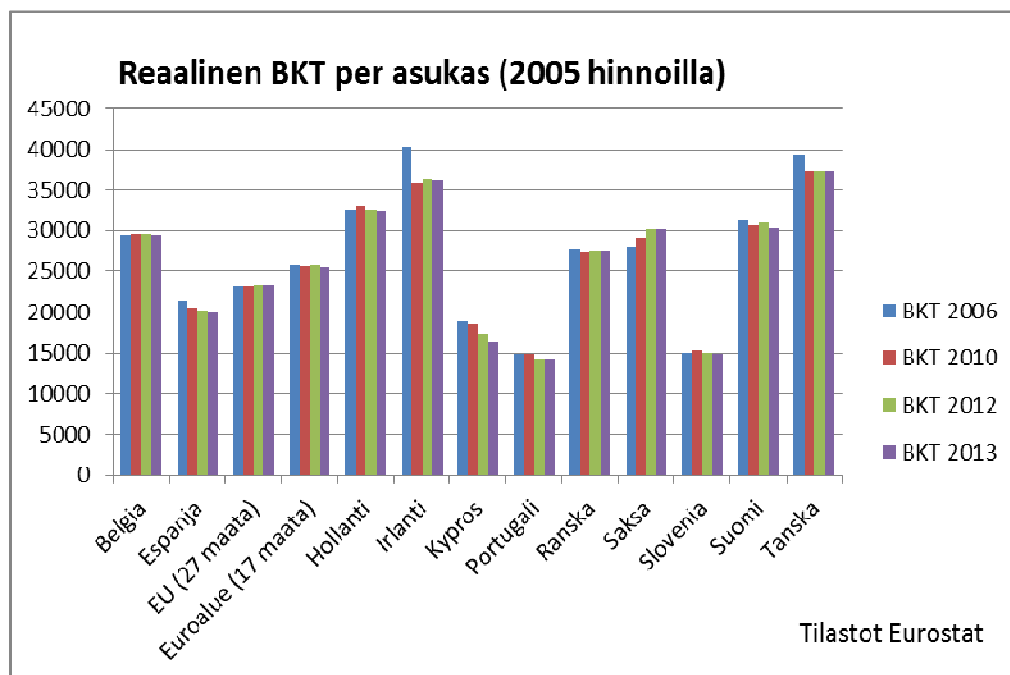
Kriisin vaikutuksesta euroalueen maiden keskimääräinen velkasuhde kasvoi vuoden 2006 noin 70 %:sta vuotuista BKT:tä yli 90 %:iin BKT:stä vuonna 2012 ja monilla kriisimailla velkasuhde on kasvanut yli 100 % BKT:stä. Suuri velkasuhteen kasvu johtuu saman aikaan tapahtuneesta suuresta tuotannon supistumisesta sekä tätä kompensoivasta kasvaneesta velanotosta. Myös työttömyys on noussut merkittävästi euroalueella ja esimerkiksi Espanjassa ja Kreikassa noin 25 % työikäisestä väestöstä oli työttömänä vuonna 2012. (Honkapohja 2013.) Erityisesti kriisi on vaikuttanut nuorten työllisyyteen varsinkin kriisimaissa, joissa nuorisotyöttömyys (15–24 vuoti-aat) on noussut jopa yli 50 %, mutta myös yleisesti Euroopassa nuorisotyöttömyys on noussut noin 9 prosenttiyksikköä 24 %:iin (Eurostat). Kriisi ei ole vielä ohi vuonna 2015, sillä työttömyysluvut ovat monissa maissa edelleen varsin korkeita eivätkä talousluvut ole saavuttanut kriisiä edeltävää tasoa. Lisäksi euroalueella on negatiivisen inflaatio painetta.

12 Kreikka ja Irlanti sekä myöhemmin Espanja, Portugali, Kypros ja Italia

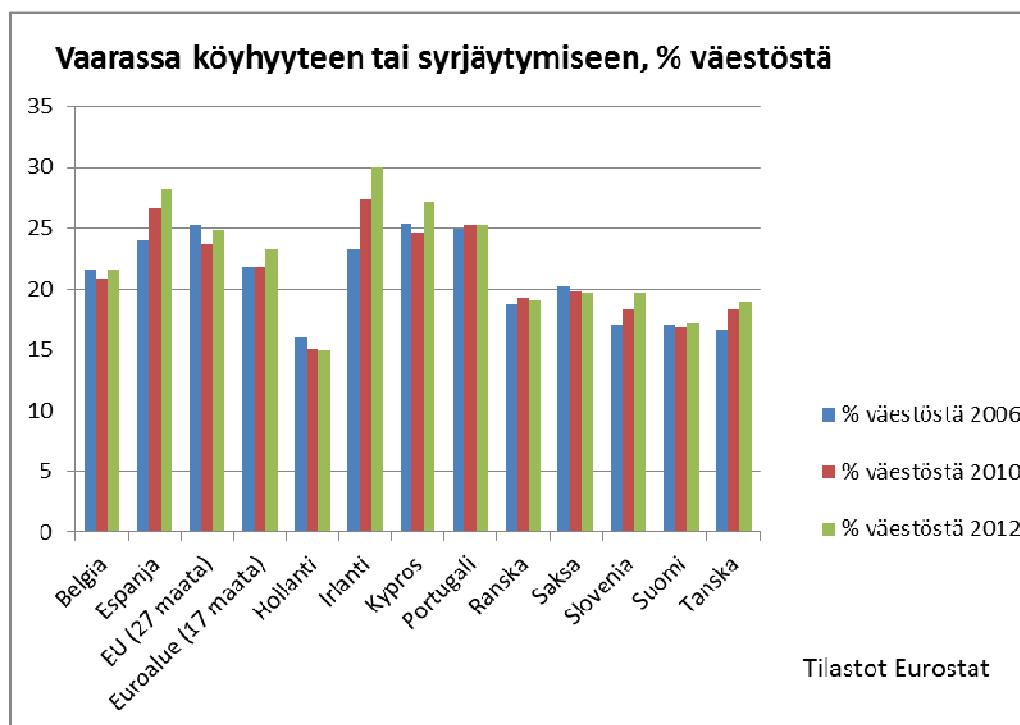

Kuvaaja 1: Työttömyysasteen kehitys tarkasteltavissa maissa

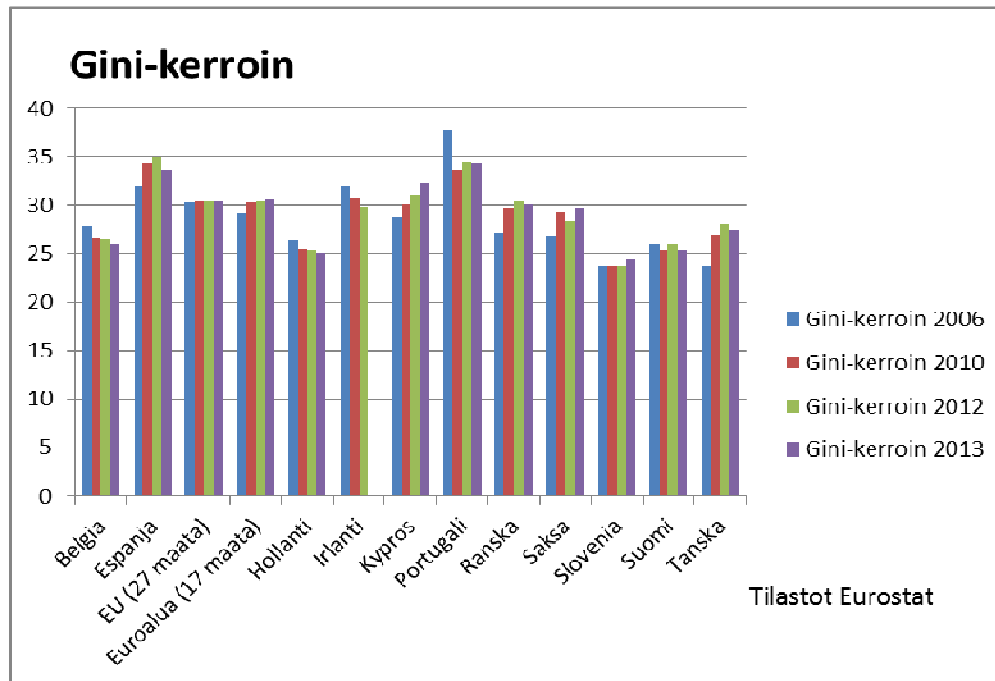
Makromuuttujien kehitys ennustaa negatiivisia muutoksia koetussa hyvinvoinnissa. Erityisesti työttömyysasteet (taulukko 2) ovat nousseet varsin korkeiksi monissa kriisimaissa. Reaalinen BKT per asukas (taulukko 3) ei osoita yhtä suurta negatiivista muutosta, mutta jo näitä talouskasvun lukuja voi pitää erittäin huonoina. Myös köyhyyden määrä (taulukko 4) on kasvanut Euroopassa ja varsinkin Irlannissa, Espanjassa ja Kyproksella. Näiden indikaattoreiden valossa on syytä olettaa negatiivisia hyvinvointivaikutuksia muissakin kuin vain kriisimaissa.

Kuvaaja 2: Reaalinen BKT per asukas euroissa (2005 hintatasolla)

Kuvaaja 3: Köyhyyden tai syrjäytymisen vaarassa olevien osuus väestöstä

Kuvaaja 4: Gini-kerroin tarkasteltavissa maissa¹³ (2006–2013)

Euroopan maiden tuloerojen kasvussa ei ole ollut systemaattista trendiä talouskriisin aikana, mutta kokonaisuudessaan euroalueella tuloerot ovat hieman kasvaneet (kuvaaja 1). Tuloerot ovat laskeneet: Belgiassa, Hollannissa, Portugalissa ja Irlannissa. Merkittävimmin tuloerot ovat kasvaneet: Espanjassa, Kyproksella, Ranskassa, Saksassa ja Tanskassa. Kriisimaissa tuloerot olivat ennen kriisi korkeammalla kuin euroalueen keskiarvo. Ainoastaan Kypros oli tuloeroissa euroalueen keskiarvossa, mutta siellä kriisin aikana tuloerot ovat kasvaneet suuremmiksi kuin euroalueen keskiarvo.

Ötker-Roben ja Podpieran (2013.) mukaan finanssikriisi muuttuu sosiaalisesti kriiseksi eli hyvinvoinnin heikkenemiseksi kolmen eri kanavan kautta. Näistä ensimmäinen kanava on työ- ja tuotantomarkkinoiden kanava, joka vaikuttaa tulojen menetyksen, työttömyyden ja hintojen nousun kautta. Toinen kanava on finanssimarkkinoiden kanava, joka vaikuttaa säästöjen eroosion, heikon luotonannon ja tiukkojen rahoituspäätösten kautta yksilöihin ja kokonaistalouden heikkenemiseen. Kolmas kanava on julkiset ja yksityiset selviytymismekanismit, jotka tarkoittavat käytännös-

13 Irlannista ei tilastoja vuodelta 2013

sä keinoja sopeutua heikompaan taloudelliseen tilanteeseen eli leikkauksia julkisessa kulutuksessa ja säästöjä sekä varallisuuden realisointia yksityisessä kulutuksessa. Nämä kolme kanavaa luovat osaltaan lyhyen aikavälin sosiaalisia seurauksia kuten lisääntyntä köyhyyttä, heikompilaatuista ravintoa, vähäisempää panostusta terveyteen sekä sosiaalisen koheesion että perheiden koheesion heikkenemistä. Lisäksi syntyy pitkän aikavälin sosiaalisia seurauksia kuten yleisten kehitysindikaattoreiden laskua, köyhyysloukkuja sekä eriarvoisuuden kasvua. Edellä esitetyt mekanismit ovat toteutuneet myös Euroopan kriisissä. Nämä indikaattorit edustavat enemmän objektiivisen hyvinvoinnin mittaamisen perinnettä, eivätkä tarkastele suoraan muutoksia yksilöiden kokemassa hyvinvoinnissa, mutta on perusteltua olettaa, että nämä tekijät ovat yhteydessä toisiinsa.

Russelin ym. (2013, 242) mukaan talouskriisin vaikutukset yleiseen koettuun hyvinvointiin välittyvät pääasiassa yksilön tai tämän perheenjäsenen kokeman työttömyyden, taloudellisen ahdingon ja epävarmuuden kautta. Taloudellisen ahdingon tai köyhtymisen kokeminen taas välittyy Whelan ym. (2001) mukaan viiden eri vaikutuslottuvuuden kautta, jotka ovat varsin konsistentteja Euroopan eri maissa:

1. *Peruskulutuksen heikkeneminen* – heikompilaatuista ruokaa ja vaatteita, ei mahdollisuutta matkustamiseen tai hankkia uusia kalusteita
2. *Toissijaisen kulutuksen heikkeneminen* – mahdollisuus hankkia uusia kulutustavaroita, kuten auto tai uusi televisio heikkenee
3. *Asunnon varustelu* – asumisen laatua olennaisesti parantavien asioiden kuten juoksevan veden tai sisävessojen puute
4. *Asunnon rapistuminen* – asunnon ongelmat, kuten vuotava katto, kosteusvauriot ja lämmityksen puute
5. *Naapuruston ongelmat* – esim. melu, saasteet, rikollisuus ja vandalismi

Eniten kriisistä on subjektiivisina hyvinvointitappioina kärsinyt euromaista Portugali, Italia, Kreikka, Espanja, Kypros sekä Irlanti, joissa koettu hyvinvointi on laskenut selvästi, mutta muuten euroalueella kriisin vaikutukset hyvinvointiin ovat olleet melko vähäiset ja joissain maissa jopa positiivisia¹⁴ (Helliwell ym. 2014). Pahimmissa kriisimaissa hyvinvointitappioita luultavasti selittävät myös instituutioiden, kuten poliittisen järjestelmän, yhteiskuntarauhan ja sosiaaliturvan heikkeneminen,

14 Bulgaria, Kroatia, Tsekki, Viro, Unkari, Puola, Slovakia ja Slovenia. Huom! Helliwell käyttää hieman eri menetelmää hyvinvoinnin mittaamiseen kuin tässä tutkimuksessa.

joilla on myös havaittu olevan vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin (kts. Frey & Stutzer 2002a, 149–150). Myös aiemmissa eurooppalaisissa talouskriiseissä on havaittu selkeitä hyvinvointitappioita, joskin erot vaikutuksissa maiden välillä ovat melko suuria, riippuen juuri niiden institutionaalisesta rakenteesta (Bjørnskov 2014).

Tällaisen institutionaalisen ja taloudellisen kriisin suuret hyvinvointitappiot on havaittu myös Neuvostoliiton taloudellisen ja yhteiskunnallisen romahduksen yhteydessä, tosin paljon suuremmassa mittakaavassa. Neuvostoliiton romahtamisen aikaan postsosialistisissa maissa syntyi taloudellinen kriisi, jonka aikana kyseisten maiden BKT tippui jopa 50 % –85 %. Samalla ihmisten kokema hyvinvointi laski hyvin vahvasti ja noudatti melko voimakkaasti taloudellisten indikaattoreiden mukaista trendiä. Vaikka romahdus tapahtuikin nopeasti ja edellä mainitut indikaattorit noudattivat vahvasti toisiaan, ei koetussa hyvinvoinnissa päästy vuoden 1989-tasolle monissa maissa kuin vasta vuoden 2005 kyselyissä, vaikka BKT:n kasvu olisi tätä ennustanut jo aiemmin. Tätä BKT:n ja hyvinvoinnin trendin eroa voidaan selittää aiemman institutionaalisen ja sosiaalisen rakenteen suurilla muutoksilla. (Easterlin 2010, 83–109.)

Kuten tässä on argumentoitu ja aiempi tutkimus osoittaa (esim. Diener & Seligman 2004), eivät pelkät taloudelliset indikaattorit riitä selittämään hyvinvoinnin kehitystä yhteiskunnassa yleisesti eivätkä myöskään talouskriisissä. On kuitenkin osoitettu, että hyvinvoinnissa on tapahtunut muutoksia Euroopan talouskriisin aikana (Helliwell ym. 2014). Eli tarvitaan jokin selittävä mekanismi sille, miten talouskriisi vaikuttaa ihmisten arvioon omasta hyvinvoinnistaan. Yksi merkittävä talouskriisin vaikutusmekanismi hyvinvointiin luultavasti tapahtuu osaltaan yksilöiden kokeman sosio-ekonomisen turvallisuuden kautta. Merkittävimmät yksilöiden kokemaa epävarmuutta aiheuttavat makrotekijät ovat: työttömyys, taloudellinen eriarvoisuus, työmarkkinoiden sääntely ja globalisaatio (Mau ym. 2012).

5 TUTKIMUSASETELMA

5.1 Teorettiset lähtökohdat

Tässä tutkimuksessa pyritään lähestymään taloudellisen kriisin ja koetun hyvinvoinnin välistä suhdetta sosiaalisten mekanismien kautta. Sosiaalisten mekanismien merkitystä on korostettu sosiologiassa erityisesti analyttisen sosiologian ja kriittisen realismin suuntauksissa. Sosiaalisilla mekanismeilla tarkoitetaan aitoja kausaalisia suhteita, jotka selittävät kahden tapahtuman riippuvuussuhdetta yleistetyllä tasolla. Sosiaaliset mekanismit kiinnittyvät keskitason teorioiden käsitteeseen (*middle-range theory*) eli ne eivät pyri muodostamaan yleistä abstraktia teoriaa yhteiskunnan rakenteista, vaan sijoittuvat jonkin rajattavan empiirisen sosiaalisen ilmiön kontekstiin ja pyrkivät selittämään tätä analyttisesti käyttäen olennaisia tekijöitä. Tämä kausaalinen rakenne voidaan jakaa mikro- ja makrorakenteeseen, jossa makrorakenteen ilmiöt siirtyvät erilaisten tilannemekanismien kautta mikrorakenteeseen, ja jossa yksilöiden vuorovaikutuksen ja toimintaa muodostavien mekanismien kautta se lopulta palautuu transformoivina mekanismeina uuteen makrotason tilaan. (Hedström & Swedberg 1998, 5–10; 21–23.)

Tarkemmin teoria pyrkii seuramaan Benjamin ym. (2014, 2704–2707.) tarkastelun mukaista teoreettista kehystä¹⁵, jossa yksilön hyvinvointia tuottava jaottelu tapahtuu yksityisten ja julkisten hyvinvointiaspektien suhteen, joilla tarkoitetaan ihmisten fundamentaalisia arvostuksia hyvinvointia tuottavista tekijöistä, joita ovat esimerkiksi terveys, toimeentulo ja laajemmat toimintamahdollisuudet yhteiskunnassa eli malli olettaa hyvinvoinnin muodostuvan erilaisten tekijöiden kautta kokonaisyhyvinvoinniksi. Malli on lineaarinen ja pyrkii kehittämään klassista taloustieteen kulutusfunktiota laajentamalla hyvinvointia tuottavat tekijät kattamaan monipuolisemmin kulutustoiminnan ulkopuolisia tekijöitä. Kulutus on mallissa vain yhtenä tekijänä monien fundamentaalisten hyvinvointitekijöiden joukossa, jotka määrittävät yksilön suhteellista hyötyä.

15 Hyvinvointifunktiossa w tarkoittaa fundamentaalisia hyvinvointitekijöitä ja lineaarinen funktio saa muodon:

$$\Delta u \approx (\mathbf{D}_w u(w))' \cdot \Delta w = \sum_{j=1}^J \frac{\partial u(w)}{\partial w_j} \Delta w_j$$

Benjamin ym. (2014) malli on melko lähellä Veenhovenin (2012) mallia, mutta tarkastelu on ensiksi mainitussa formaalimpi ja erilaisten tekijöiden välittymisessä yksilön kokemuksiksi on vähemmän oletuksia eli rakenne on yksinkertaisempi. Tämä on analyttisen tutkimusasetelman kannalta tehokkuutta parantava tekijä, mutta vähentää samalla mallin realismia, sillä on loogista olettaa, että monet kokemukset ja arviot yksilöllisistä ja julkisista tekijöistä rakentuvat juuri toimintojen tai niiden puutteen kautta. Toisaalta Benjaminin ym. (2014) mallin mukainen tapa tarkastella hyvinvoinnin rakentumista on uskottavammin empiirisellä survey-aineistolla tavoitettavissa, sillä kyseisellä menetelmällä ei päästä tarkastelemaan yksilöiden toimintaa riittävän kattavasti tai uskottavasti. Tässä tarkasteltavassa mallissa tehdään oletus toimintojen ja toimintamahdollisuuksien realisoitumisen suhteen siten, että nämä välittyvät yksilöiden arvioissa yksityisistä tekijöistä sekä julkisista rakenteista. Nämä arviot ovat muodostuneet toiminnallisten prosessien kautta, jotka ovat tässä kuitenkin latenteja tekijöitä eli niiden luonteesta ei tarvitse tehdä yhtä vahvoja oletuksia. Voidaan myös esittää, että Benjaminin ym. (2014) malli fundamentaalisista hyvinvointitekijöistä on tietyllä tapaa aggregoitu versio Hedströmin (2005, 35) toimintateoriasta, jossa toimintaa ohjaavat mekanismit ovat halut, uskomukset ja mahdollisuudet, mutta jossa nämä tekijät ja toiminnot ovat rakentuneet hyvinvointiparametriin. Fundamentaaliset hyvinvointitekijät voidaan nähdä joukkona taustatekijöitä, jotka linkittyvät toimintoja ohjaaviin haluihin sekä uskomuksiin ja joiden toteutuminen ja mahdollisuudet määrittävät hyvinvointifunktiota eli kokemusta yksilön hyvinvoinnista.

Benjaminin ym. (2014) mallissa ei aseteta yhtä merkittävää painoarvoa persoonallisuuden vaikutuksille hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä, joka on toki merkittävä tekijä hyvinvoinnin kokemuksen muodostumisessa, mutta jälleen muodostuu ongelmalliseksi aineiston kannalta. Yksinkertaisuus, mutta samalla selitysvoimaisuus on tarkastelun uskottavuutta parantava asetelma, sillä Hedströmin (2005, 35) mukaan yhteiskuntatieteelliset teoriat tulisi pyrkiä rakentamaan juuri tällaisten periaatteiden varaan eli pyrkiä pois liiallisesta abstrahoinnista, kompleksisuudesta ja psykologisesta sekä sosiaalisesta epäuskottavuudesta.

Oletettavasti taloudellinen shokin negatiivinen vaikutus hyvinvointiin syntyy toimintamahdollisuuksien heikkenemisenä ja epävarmuutena eli hyvinvointifunktioon vaikuttavien fundamentaalisten tekijöiden saavutettavuus heikkenee. Tämä vaikuttaa

yksilön kokemuksiin ja välittyy arvioissa suhteessa aiempiin kokemuksiin yksityisissä ja julkisissa hyvinvointitekijöissä. Shokki oletettavasti näkyy erityisesti luottamukseen, taloudellisiin tekijöihin ja poliittiseen järjestelmään liittyvissä arvioissa, mutta voi myös välittyä yksilöön esimerkiksi terveydellisinä tekijöinä kuten Ötker-Robe ja Podpiera (2013) toteavat. Näistä teoreettisista lähtökohdista rakennetaan empiirinen asetelma, joka linkittyy aiempaan tutkimuskirjallisuuteen. Keskeisenä tutkimushypoteesina on se, että talouskriisin hyvinvointivaikutukset ovat jakautuneet epätasaisesti Euroopassa ja voimakkaimmat negatiiviset hyvinvointivaikutukset ovat kohdistuneet erityisesti kriisimaihin. Toisena tutkimushypoteesina on sosiaalisen pääoman positiivinen yhteys hyvinvointiin.

5.2 Empiirinen tutkimusasetelma

Empiirisesti tarkasteltavan mallin lähtökohtana ovat eksogeenisen talousshokin vaikutukset subjektiivisissa muuttujissa. Mallissa tarkasteltava funktio on muotoa $W_{it} = \alpha + \beta X_{it} + \varepsilon_{it}$, jossa $X = x_1, x_2, \dots, x_n$ ovat eri tekijöitä i eri ajanhetkillä t , jotka kuvaavat aitoa hyödyn kokemista ja havainnollistuvat parametrissa W , joka on yksilön ilmoitettu hyvinvointi. β on eri tekijöiden vaikutuksia kuvaava kerroin ja α on vakiotermi. ε on mallin virhetermi, jonka oletetaan sisältävän satunnaiset subjektiiviset erot, kun käytössä on edustava otos populaatiosta. Tässä estimoitavassa hyvinvointia kuvaavassa funktiossa x_1 , x_2 ja x_3 ovat sosiodemografinen vektori, yksityisten arvostusten vektori ja julkisten arvostusten vektori. Näiden tekijöiden lineaarinen vaikutus rakentuu yksilöiden kokemuksellisuuden kautta ja vaikuttavat erilaisilla painoarvoilla yksilön hyvinvointiin. Tässä käytettävät vektorit eivät kuitenkaan ole yhtä laajoja kuin Benjamin ym. (2014) mallissa, sillä aineistojen rakenne on erilainen. Tässä käytettävä aineisto ei ole yhtä laaja eikä suunniteltu yhtä vahvasti ainoastaan hyvinvointia mittaavaan tutkimukseen.

Mallista on jätetty pois makromuuttujat ja keskitytty ainoastaan ihmisten kokemusten tarkasteluun, sillä makromuuttujien ja yksilötason muuttujien yhdistäminen on osittain ongelmallista OLS-regression estimaattien tarkkuuden suhteen (kts. Moulton

1990). Lisäksi, koska tarkasteltava hyvinvointimuuttuja on subjektiivinen, tulisi mallissa tarkastella eksplisiittisemmin makrotason muuttujien välittymistä yksilöiden kokemuksiin eli tarkastella kausaalisuhdetta. Tämän arvioiminen ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista, joten tarkastelu pyrkii estimoimaan välittäviä mekanismeja kokemuksissa edellä mainittujen fundamentaalisten arvostusten suhteen. Lisäksi mukana tarkastelussa on myös sosiodemografisia tekijöitä, joiden kautta pyritään havainnoimaan mahdollisia ryhmäkohtaisia eroja ja kontrolloimaan esimerkiksi iän luomaa hyvinvointivaikutusta.

Yksityisten hyvinvointitekijöiden vektori muodostuu terveydentilasta, sosiaalisista verkostoista, taloudellisesta turvasta, työtyytyväisyydestä, syrjinnän kokemisesta ja asuinalueen turvallisuudesta. Julkisten tekijöiden vektori muodostuu yleistyneestä ja institutionaalisesta luottamuksesta, taloudellisen eriarvoisuuden kokemisesta, talouden tilasta maassa, terveydenhuollon ja koulutuksen tasosta ja demokratian toimivuudesta. Sosiodemografinen vektori muodostuu iästä, koulutustasosta, sukupuolesta, etnisestä taustasta, työtilanteesta ja siviilisäädystä. Tarkasteltavat muuttujat ovat valikoituneet osittain Frey & Stutzerin (2002a, 10–11) mukaista luokittelua noudattaen, mutta tätä luokittelua pyritään tarkentamaan ja erityisesti estimoinnissa kiinnitetään huomiota sosiaalisen pääoman teorian mukaisiin indikaattoreihin. Mallin sosiodemografisilla muuttujilla pyritään karkeasti luokittelemaan mahdollisia ryhmäkohtaisia eroja hyvinvointivaikutuksissa. Tärkeimmät luokittelevat muuttujat tässä ovat siviilisäätty, työttömyys ja ikä, joilla on havaittu aiemmassa tutkimuksessa olevan vaikutus hyvinvointiin eli näiden muuttujien omaa vaikutusta pyritään kontrolloimaan mallissa.

Tutkimusasetelman analyysi tapahtuu kolmessa vaiheessa. Aluksia aineistoa tarkastellaan kuvailevien muuttujien kautta, joilla pyritään tarkastelemaan lähtötasoja keskeisissä muuttujissa ja niiden mahdollisia muutoksia kriisissä. Toisen tason muodostaa koko aineistolle ajettavat lineaariset regressiot, joiden kautta tarkastellaan erityisesti sosiaaliseen pääomaan vaikutusta edellä esitettyssä viitekehyksessä. Toinen regressioanalyysi pyrkii tarkastelemaan aikavaikutuksia maaryhmien hyvinvoinnin suhteen. Kolmannessa vaiheessa tarkastellaan tarkemmin mahdollisia muutoksia hyvinvointivektoreissa eli tehdään myös karkeista sosiodemografisten ryhmien vertailuita hyvinvointimuutoksissa. Analyysiä ei tehdä kaikille maille erikseen, vaan maat jao-

tellaan kolmeen ryhmään: negatiivisten muutosten maihin, neutraalien muutosten maihin ja positiivisten muutosten maihin. Tämä jaottelu tapahtuu kuvailevien analyysien perusteella.

Analyysissä käytettävänä menetelminä toimivat monen muuttujan OLS-regressio sekä kaksisuuntainen varianssianalyysi ja kovarianssianalyysi. OLS-regressio eli pienimmän neliösumman menetelmä on käytetyin ja luotettavin regressiomenetelmä lineaarisille muuttujille. OLS pyrkii estimoimaan havaintoja tavalla, joka minimoi toiseen potenssiin korotettujen jäännösten summaa eli pyrkii optimoimaan regressiosuoran sovitetta havaintopisteiden jakaumaan. Lineaarisen regression käytettävyyteen liittyy useita tärkeitä oletuksia, joiden ollessa voimassa malli on tehokas ja estimaattori harhaton. Näitä oletuksia ovat: lineaarisuus eli y ja x :t ovat lineaarisessa suhteessa keskenään, selittävien muuttujien eksogeisuus eli selittävien muuttujien virhetermin odotusarvo on nolla, käytettävä otos on satunnaistettu ja normaalisti jakautunut sekä selittävien tekijöiden välillä ei saa olla multikollineaarisuutta eli selittävät tekijät eivät saa olla suorassa lineaarisessa yhteydessä toisiinsa. (Stock & Watson 2012, 231–244.) Kun oletukset pätevät, malli antaa keskimäärin oikeita estimaatteja populaatiosta.

Mahdollisten hyvinvointierojen muodostumista eri ryhmien välillä pyritään selittämään OLS-regression, kaksisuuntaisen varianssianalyysin ja kovarianssianalyysin avulla. Kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla pyritään tarkastelemaan keskiarvoerojen merkittävyyttä. Osa analyyseistä toteutetaan varianssianalyysin kehyksessä eikä lineaarisella regressiolla, sillä varianssianalyysi on monien interaktioiden analysoinnissa tehokkaampi ja nopeampi menetelmä. Lisäksi tulosten tulkinta on suoraviivaisempaa.

Varianssianalyysiin oletuksina ovat havaintojen riippumattomuus, normalisuus ja ryhmien varianssien yhtäsuuruus. Varianssianalyysin perusideana on hajottaa aineiston varianssi ryhmien sisäiseen vaihteluun ja ryhmien väliseen vaihteluun ja tätä testataan F-testillä. Kaksisuuntaisessa varianssianalyysissä tarkastellaan nimensä mukaisesta kahden tekijän samanaikaista vaikutusta riippuvaan muuttujaan. Kovarianssianalyysi perustuu samoille oletuksille kuin varianssianalyysi, mutta siinä pyritään kontrolloimaan tarkasteltavaan muuttujaan vaikuttavien jatkuvien muuttujien vaikutuksia ryhmäkeskiarvoihin eli pyrkiä homogenisoimaan havaintoja. Ajatuksena on

käyttää vuoden 2006 havaintoja alkumittaustasona ja tarkastella näiden kautta vuoden 2012 keskiarvoja eri tekijöiden vakioinnin kautta. Tässä tehtävä varianssianalyysi ja kovarianssianalyysi suoritetaan yleisen lineaarisen mallinnuksen (GLM) kautta, jossa varianssianalyysi on osa regressioanalyysiä ja siihen pätee OLS-oletukset. Varianssianalyysin regressionmuodon perusyhtälö on $Y = \mu + \alpha + \varepsilon$ ja kovarianssianalyysin $Y - \beta(c - c_+) = \mu + \alpha + \varepsilon$, missä $Y - \beta(c - c_+)$ on kovariaatin kohinaa vähentävä termi. (Metsämuuronen 2005, 725–752.)

Käytettävä aineisto on subjektiivinen ja vastaavien aineistojen käyttöön, varsinkin taloustieteissä liittyy varauksia. Keskeisiä ongelmia tällaisten hyvinvointimittareiden kannalta ovat luotettavuus ja yleistettävyys. Subjektiivisten hyvinvointimittarien on kuitenkin havaittu korreloivan useiden erilaisten mittareiden kanssa ja itsearviot ovat yhteneviä esimerkiksi ulkopuolisten arvioihin henkilön onnellisuudesta, itsearvioinnit reagoivat elämän tapahtumiin samansuuntaisesti, onnelliset ihmiset hymyilevät enemmän, tekevät harvemmin itsemurhia, ovat sosiaalisempia ja kokevat tulevaisuuden optimistisemmin (Frey & Stutzer 2002a, 32–33). Myöskään persoonallisuustekijöiden ei katsota olevan ongelma mittariston suhteen, sillä voidaan olettaa että persoonallisuustekijöiden ongelma katoaa, kun otoskoko kasvaa riittävän suureksi, jolloin tarkasteluun tulee suuremman joukon keskiarvot (Di Tella & MacCulloch 2006, 29–31).

Toinen mahdollinen ongelma, joka nousee esiin, on hyvinvoinnin suora vertailtavuus yhteiskuntien tasolla. Eri yhteiskunnat eroavat jonkin verran toisistaan siinä, miten hyvinvointi kyseisessä kulttuurissa koetaan, mutta ihmisten määritykset hyvän elämän osasista ovat hyvin saman suuntaisia kulttuurista riippumatta (Easterlin 1974, 94–96). Suuremmat kulttuuriset erot koetun hyvinvoinnin käsittämisessä syntyy lähinnä erottelulla kollektivistisiin eli itämaisiiin ja individualistisiin eli länsimaisiin kulttuureihin, jota ei kyetä selittämään muuten kuin kulttuurisilla eroilla yksilöiden tavassa käsittää hyvinvointia (Suh & Koo 2008). Euroopan sisällä tämä kulttuurinen varianssi on kuitenkin varsin pientä, sillä nämä maat kuuluvat individualistisen kulttuurin piiriin ja näin ollen voidaan uskottavasti tehdä oletuksia hyvinvointierojen vertailtavuudessa euroalueella. Lisäksi tämän metodologian käyttö tukee laaja joukko muita tieteellisiä julkaisuja, jotka käyttävät vastaavaa metodologiaa.

5.3 Aineisto

Tutkimuksen aineistona toimii European Social Survey¹⁶ (ESS) kolmannen (2006), viidennen (2010) ja kuudennen (2012) kierroksen kyselyaineistot. Erityisesti kiinnostus kohdistuu kolmannen ja kuudennen kierroksen aineistojen välisiin mahdollisiin muutoksiin, sillä näissä aineistoissa erityishuomio on ollut koettuun hyvinvointiin liittyvissä kysymyksissä. Kolmas kierros toimii pohjatasona talouskriisin vaikutusten mittaamiseen, sillä kyseisessä aineistossa ei ole vielä näkyvissä talouskriisin vaikutukset ja euroalueen taloudessa oli vahva kasvujakso, kun BKT per henkilö kasvoi vuosien 2004 ja 2007 välillä keskimäärin 2,5 % vuodessa (Eurostat). Kuudennessa kierroksessa kriisin vaikutukset tulisi olla näkyvissä, ellei jokin efekti ole niitä tasannut tai ellei merkittäviä hyvinvointivaikutuksia ole havaittu. Tämä on tosin hieman epäuskottava oletus, sillä kuten aiemmin on todettu, on talouskriisillä havaittu olevan hyvinvointia muokkaavia vaikutuksia. Viides kierros toimii aikasarjaa täydentävänä havaintona, sillä tämän kierroksen aikana suoritettussa kyselyssä talouskriisi alkoi varsinaisesti vaikuttaa Euroopassa.

ESS on vuodesta 2001 alkaen joka toinen vuosi suoritettava akateeminen kysely, jonka tarkoitus on seurata asenteita, uskomuksia ja käyttäytymismalleja Euroopassa. ESS:n etuna on sen vahva panostus käytettyihin haastattelumenetelmiin ja hyvä tilastollinen edustavuus eri Euroopan maissa. Yli 2 miljoonan asukkaan maissa efektiivisen otoksen tulee olla yli 1500 vastaajaa, jotka ovat täyttäneet 15-vuotta. Kyselyyn osallistuu yhteensä 36 maata, mutta kaikki maat eivät ole mukana kaikilla kierroksilla. Kysely muodostuu ydinmoduulista, jossa kysytään samat kysymykset vuosittain sekä kiertävistä moduuleista, jotka ovat rakennettu erilaisten teemojen ympärille. ESS on myös varsin käytetty aineisto Euroopan asenneilmapiiriä mittaavissa akateemisissa tutkimuksissa. (<http://www.europeansocialsurvey.org/about/>)

Päähuomio aineistossa on kriisimaiden tarkastelussa, sillä oletettavasti eurokriisi on vaikuttanut näihin maihin voimakkaimmin. Mukana on kuitenkin myös muita euro-maita verrokkiryhmänä. Kriisimaista tarkastelussa ovat: Espanja, Irlanti, Portugali ja Kypros. Kriisimaiden joukosta on jätetty pois Kreikka ja Italia, sillä näiden maiden

16 <http://www.europeansocialsurvey.org>

tilastointi ESS:n toimesta on puutteellista, eikä niistä ei ole olemassa tilastotietoja kaikilta tässä tarkasteltavilta kyselykiertoilta. Muut tarkastelussa käytettävät maat ovat: Slovenia, Suomi, Saksa, Ranska, Tanska ja Belgia. Nämä maat ovat valikoituneet osittain Pichlerin ja Wallacen (2007) esittämän sosiaalisen pääoman jaottelun kautta ja osittain maantieteellisten sekä taloudellisten perusteiden kautta. Tarkasteluun on otettu euromaita, sillä aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että yhteisellä valuutta-alueella (EMU) ja talouskriisillä on havaittu vahva vaikutus, erityisesti poliittista luottamusta ja tyytyväisyyttä mittaavissa indikaattoreissa, joka katoaa kun tarkastellaan euron ulkopuolisia maita Euroopassa (Polavieja 2013). Eli yhteisellä valuutta-alueella voi olla talouskriisiä voimistavia vaikutuksia. Lisäksi mukana on Tanska, jossa on käytössä edelleen oma valuutta, mutta sen kurssi on sidottu euroon, joten sen tarkastelua analyysissä voidaan pitää perusteltuna. Lisäksi Tanskassa saavutetaan systemaattisesti korkeimpia koetun hyvinvoinnin keskiarvoja, joten sen tarkastelu on tältäkin kannalta kiinnostavaa. Aineiston kokonaiskoko on 64669 vastaajaa.

Koetun hyvinvoinnin tarkasteluun keskittyvässä tutkimuksessa käytetään perinteisesti kysymyksiä: ”Kuinka onnellinen yleisesti ottaen olette?” ja ”Yleisesti ottaen, kuinka tyytyväinen olette elämäänne nykyisin” (ESS6 2012). Haastateltavat ovat vastanneet näihin 11-portaisella asteikolla, jossa 0 tarkoittaa erittäin onnetonta tai äärimmäisen tyytymätöntä ja 10 tarkoittaa erittäin onnellista tai äärimmäisen tyytyväistä. Tutkimuskirjallisuudessa on pientä hajontaa sen suhteen, kumpi kysymys on parempi indikoimaan koettua hyvinvointia, sillä vaikka nämä kysymykset korreloivat vahvasti keskenään, on niiden todettu mittaavan hieman eri asiaa. Kysymys tyytyväisyydestä elämään mittaa enemmän yksilön kokonaiskokemusta omasta elämänculusta ja on kulttuurisesti määrittyneempi, kun taas onnellisuus -kysymys mittaa paremmin yksilön sen hetkistä tilannetta ja mielialaa eli affektiivista kokemusta (Helliwell & Putnam 2007, 442). Tässä tutkimuksessa valitaan kuitenkin sama lähestymistapa kuin Helliwell ym. (2013), jossa näitä kahta aiemmin mainittua indikaattoria käytetään summamuuttujana. Tämä tarjoaa myös aiemmin esitetyn koetun hyvinvoinnin psykologisen yhdistelmäteorian valossa parhaan lähestymistavan tarkastella koetun hyvinvoinnin kokonaistilaa yksilössä. Muuttujan suhteen ei tehdä luokitusta, sillä on havaittu että ordinaalisuuden tai kardinaalisuuden oletukset eivät merkittävästi vaikuta tutkimustuloksiin (Ferrer-i-Carbonell & Frijters 2004).

Sosiaalisen pääoman mittaamisessa käytettävät menetelmät vaihtelevat jonkin verran tutkimusten välillä. Yleisesti kuitenkin pyritään tavoittamaan kolmen edellä mainitun tekijän – luottamus, verkostot ja normit – välisiä yhteyksiä. ESS:n aineistossa yleistä sosiaalista luottamusta mitataan kysymyksellä: ”Voiko mielestänne ihmisiin luottaa, vai onko niin, ettei ihmisten suhteen voi olla liian varovainen”, jossa 0 tarkoittaa ettei voi olla liian varovainen ja 10 tarkoittaa, että useimpiin ihmisiin voi luottaa. Lisäksi käytetään näitä kahta kysymystä: ”Oletteko sitä mieltä, että useimmat ihmiset tilaisuuden tullen yrittäisivät käyttää Teitä hyväkseen vai luuletteko, että ihmiset yrittäisivät olla reiluja?”, jossa 0 tarkoittaa ”useimmat ihmiset yrittäisivät käyttää minua hyväkseen” ja 10 tarkoittaa ”useimmat ihmiset yrittäisivät olla reiluja”; toinen kysymys on ”Katsotteko, että useimmat ihmiset pyrkivät olemaan auttavaisia toisiaan kohtaan vai että he ajattelevat vain omaa etuaan?”, jossa 0 tarkoittaa ”ihmiset ajattelevat enimmäkseen omaa etuaan” ja 10 tarkoittaa ”ihmiset yrittävät enimmäkseen olla auttavaisia”. Tämän summamuuttujan Cronbachin Alpha -arvoksi tulee yli 0,7.

Useissa tutkimuksissa yleistynyt luottamus ja institutionaalinen luottamus toimivat summamuuttujana, jolla mitataan yleistä luottamuksen tasoa. Tämä lähestymistapa saattaa kuitenkin antaa liian suuria latauksia kyseiselle muuttujalle ja jos Portesin ja Vickströmin (2011) esittämä malli on paikkansapitävä, tulisi nämä luottamuksen laadut erottaa toisistaan. Tässä tutkimuksessa näitä muuttujia tarkastellaan erillisinä muuttujina vaikka ne korreloivatkin melko vahvasti keskenään. Institutionaalista luottamusta mitataan kysymyksillä liittyen luottamukseen eduskuntaan, oikeusjärjestelmään, poliisiin, poliittikkoihin, poliittisiin puolueisiin, Euroopan parlamenttiin ja YK:hon. Tässä 0 tarkoittaa ”en luota ollenkaan” ja 10 tarkoittaa ”luotan täysin”. Summamuuttuja saa Cronbachin Alpha -arvoksi yli 0,8 eikä ole havaittavissa multikollinearisuutta. Kysymys liittyen luottamukseen YK:hon vaikuttaa hieman epärelevantilta tarkastelun kannalta, mutta sen poisjättäminen heikentää mittarin reliabilitteettia, joten se liitetään mukaan.

Formaalin sosiaalisen pääoman mittaamiseen käytetään vain näitä luottamukseen liittyviä indikaattoreita, sillä kuten aiemmin on esitetty, on järjestöaktiivisuuden merkitys koetussa hyvinvoinnissa hieman kyseenalainen ja luottamus on tehokkaampi mittari tarkastelemaan tätä. Lisäksi formaalin sosiaalisen pääoman merkitys

vaihtelee selvästi maiden välillä, joten sen liiallinen painottaminen saattaa aiheuttaa tuloksissa vääristymää. Myös kausaliteetti saattaa olla ongelmallinen, sillä hyvinvoivat ihmiset ovat lähtökohtaisesti aktiivisempia osallistumaan erilaisiin yhteiskunnallisiin toimintoihin, kuten järjestöihin (kts. Lyubomirsky ym. 2005).

Epäformaalin sosiaalisen pääoman mittaamiseen käytetään kysymyksiä liittyen henkilön verkostoihin eli sosiaalisten kontaktien määrää ja laatua. ESS:n aineistossa sosiaalisten kontaktien määrää selvitetään kysymyksillä: ”Kuinka usein tapaatte ystäviä, sukulaisia tai työtovereita muuten kuin työasioissa?”, jossa 1 tarkoittaa ”en koskaan” ja 7 tarkoittaa ”päivittäin” sekä kysymyksellä ”Verrattuna muihin ikäsiinnehmisiin, kuinka usein osallistutte erilaisiin sosiaalisiin tapahtumiin tai vapaa-ajan toimintaan?”, jossa 1 tarkoittaa ”paljon harvemmin kuin useimmat” ja 5 tarkoittaa ”paljon useammin kuin useimmat”.

Epäformaalinen sosiaalisen pääoman tekijät sijoittuvat yksityisten tekijöiden hyvinvointivektoriin, jonka muita tekijöitä ovat kysymykset: ”Miten kotitalouden tulot riittävät elämiseen?”, ”Mikä on teidän terveydentilanne yleensä ottaen?”, ”Kuulutteko johonkin syrjityssä asemassa olevaan ryhmään?”, ”Kuinka tyytyväinen olette nykyiseen työhönne?” ja ”Kuinka turvalliseksi tunnette olonne kävellessänne yksin illalla asuinalueellanne?”. Julkisten hyvinvointitekijöiden vektori taas muodostuu yleistyneen ja institutionaalisen luottamuksen lisäksi kysymyksistä: ”Valtiovoimaa pitäisi ryhtyä toimenpiteisiin tuloerojen vähentämiseksi?”, ”Kuinka tyytyväinen olette tämän hetkiseen taloudelliseen tilanteeseen maassanne?”, ”Mitä mieltä olette maanne nykyisestä koulutusjärjestelmästä?” ja ”Mitä mieltä olette maanne terveyspalveluiden tasosta nykyisin?”.

Sosiodemografisina tekijöinä ovat ikäluokat¹⁷, koulutusaste¹⁸, työttömyys, avioliitto, sukupuoli, etninen vähemmistö ja tuloluokat¹⁹. ESS:n yhtenä ongelmana on erot tulomuuttujan rakenteessa eri kyselykierrosten välillä. Vuoden 2006 kyselyn jälkeen muuttuja määriteltiin uudelleen edustamaan paremmin maakohtaisia tulodesiilejä²⁰. Ennen tätä uudistusta kaikissa maissa käytettiin samoja tulorajoja määrittämään yksilöiden tai perheiden kuukausittaisia tuloja. Tämä on kuitenkin ongelmallinen tapa

17 15–29-vuotiaat, 30–39-vuotiaat, 40–49-vuotiaat, 50–65-vuotiaat ja yli 66-vuotiaat

18 Peruskoulu, toinen aste ja korkeakoulu

19 Tuloviidenneksiä

20 Maiden tulojakaumat on jaettu kymmeneen yhtä suureen ryhmään

tarkastella, sillä Euroopan maissa tulotasot vaihtelevat melko voimakkaastikin. Uudistus teki tuloryhmien vertailusta mielekkäämpää ja tilastollisesti edustavampaa. Tämä on kuitenkin ongelma tämän tutkimuksen tarkastelun kannalta, sillä kuten todettua vuoden 2006 tulomuuttuja ei ole suoraan verrannollinen myöhempien havaintojen kanssa. Koska uusien painokertoimien laskeminen jokaisen maan tuloille olisi varsin haastavaa, käytetään tässä vuoden 2006 aineiston osalta instrumenttimuuttujaa kuvaamaan perheen tai yksilön tuloja. Instrumenttina toimii tässä neliportainen kysymys ”Minkälaiset kotitaloutenne tulot ovat tällä hetkellä?”, ja jossa 1 tarkoittaa ”Nykyisillä tuloilla elää mukavasti” ja 4 tarkoittaa ”Nykyisillä tuloilla on hyvin vaikea tulla toimeen”. Analyysiä varten tämä muuttuja on käännetty. Kaikkien maiden kohdalla korrelaatio näiden muuttujien välillä on erittäin merkitsevää ja kovarianssi ei ole nolla. Lisäksi IV-regression antamat F-arvot ovat kaikkien maiden kohdalla selvästi yli 10 ja nämä ovat erittäin merkitseviä. Lisäksi tätä tarkastelutapaa on käytetty myös muissa ekonometrisissa malleissa (esim. Kroeger 2014).

ESS aineiston lisäksi käytössä on Eurostatin tilastoja taloudellisista makromuuttujista: reaalin BKT per asukas ja työttömyysaste. Myös näiden kautta pyritään tarkastelemaan hyvinvointiin liittyviä tekijöitä.

6 TULOKSET

6.1 Kuvailevat statistiikat

Aluksi tarkastellaan koetun hyvinvoinnin, yleistyneen luottamuksen ja institutionaalisen luottamuksen kansallisia keskiarvomuutoksia kolmen ESS-kierroksen välillä. Tällä pyritään luokittelemaan kriisin aikaisia muutoksia maakohtaisella tasolla.

Taulukko 2: Hyvinvoinnin keskiarvot

Maa	ESS-kierros	Keskiarvo	N	Keskihajonta
Belgia	2006	7,5379	1794	1,58887
	2010	7,6651	1702	1,42097
	2012	7,5618	1868	1,52151
Kypros	2006	7,6192	993	1,46007
	2010	7,1893	1037	1,79499
	2012	7,0436	1100	2,02858
Saksa	2006	6,9515	2904	1,87096
	2010	7,3514	3010	1,82290
	2012	7,6575	2954	1,73888
Tanska	2006	8,4029	1488	1,32426
	2010	8,3141	1568	1,39755
	2012	8,4781	1644	1,32700
Espanja	2006	7,5433	1863	1,56599
	2010	7,4365	1884	1,54843
	2012	7,2523	1882	1,90029
Suomi	2006	7,9968	1892	1,34689
	2010	7,9509	1875	1,37256
	2012	8,0988	2192	1,26910
Ranska	2006	6,8397	1983	1,87442
	2010	6,7390	1724	1,89142
	2012	6,9094	1968	1,89363
Irlanti	2006	7,6581	1788	1,70420
	2010	6,7958	2568	2,02367
	2012	6,9572	2610	1,89403
Portugali	2006	6,0396	2167	1,69961
	2010	6,3221	2135	1,83148
	2012	6,2406	2132	1,81032

Slovenia	2006	7,1103	1464	1,90611
	2010	7,1307	1385	1,88312
	2012	7,1223	1251	1,92931

Taulukosta 2 havaitaan selkeää laskua koetussa hyvinvoinnissa Irlannissa ($\Delta -0,7$)²¹, Kyproksella ($\Delta -0,6$) ja Espanjassa ($\Delta -0,1$). Lähes stabiileina tai marginaalisesti kasvaneet arvot ovat Ranskan, Tanskan, Suomen ja Belgian koetun hyvinvoinnin tasoisia. Selkeää kasvua koetussa hyvinvoinnissa on tapahtunut Saksassa ($\Delta 0,7$) ja Portugalissa ($\Delta 0,2$). Portugalin tulos on selvästi yllättävin, sillä se lukeutuu Euroopan kriisimaihin ja näin ollen olisi ollut odotettavissa negatiivisia muutoksia maan hyvinvoinnin tasossa. On kuitenkin syytä huomioida, että ESS5 -kierroksella maassa oli korkeampi hyvinvoinnin taso kuin ESS6 -kierroksella eli talouskriisin vaikutukset saattavat olla vasta kohdentumassa maahan voimakkaammin. Keskiarvotarkastelulla kriisin vaikutusten suhteen tarkasteltavat maat voidaan jakaa kolmeen ryhmään: hyötyjiin, stabiileihin ja laskeviin maihin. Näitä luokituksia käytetään myöhempien analyysien pohjana. Edellä kuvailuista keskiarvomutoksista tilastollisesti merkitsevä muutos keskiarvoissa vuosien 2006 ja 2012 välillä on ollut kriisimaissa, Saksassa ja Suomessa, kun keskiarvoja analysoidaan t-testillä (kts. liite 11).

Muutokset hyvinvoinnin keskiarvossa eivät selity pelkällä työttömyyden kasvulla, sillä havaitaan että kriisimaissa myös muiden kuin työttömien hyvinvoinnin kokemuksessa on tapahtunut negatiivista kehitystä. Myös muissa maissa työttömien kokema hyvinvointi on selvästi heikompaa kuin muiden työmarkkinaryhmien, mutta näiden välinen erotus on pysynyt melko vakiona kriisin aikana. Kriisimaista Portugali on jälleen poikkeus aineistossa, sillä kuten jo edellä todettiin, on maan hyvinvoinnin keskiarvo noussut kriisin aikana, mutta nousu ei koske työttömiä, joiden hyvinvointi on laskenut vuoden 2006 tasosta. (kts. Liite 2)

Yleistynyt luottamus on laskenut selvimmin Kyproksella ($\Delta -0,7$)²² ja Portugalissa ($\Delta -0,2$) ja Irlannissa ($\Delta -0,1$). Suomessa, Tanskassa, Espanjassa, Ranskassa ja Belgiassa ero vuoden 2006 ja 2012 välillä on erittäin marginaalinen, mutta pieniä muutok-

21 Luvut ovat muutoksia keskiarvossa ja pyöristetty yhden desimaalin tarkkuudella.

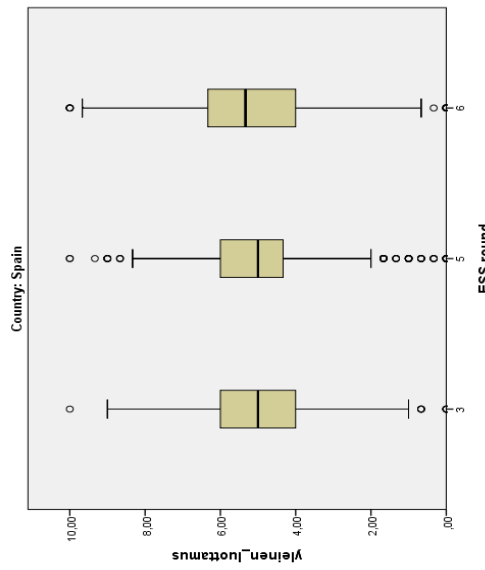
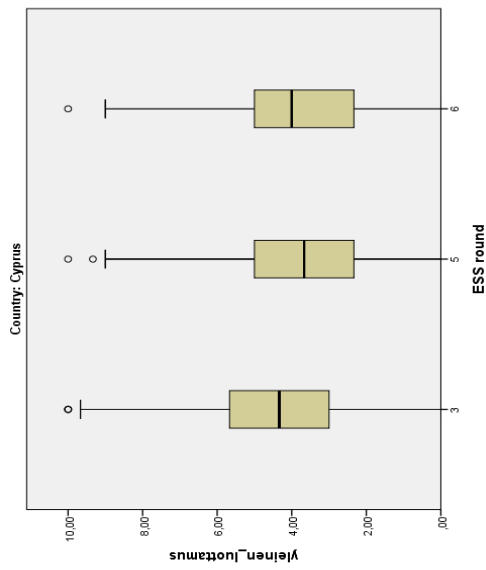
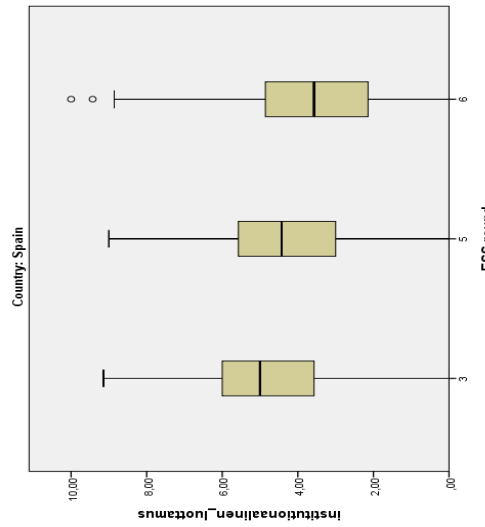
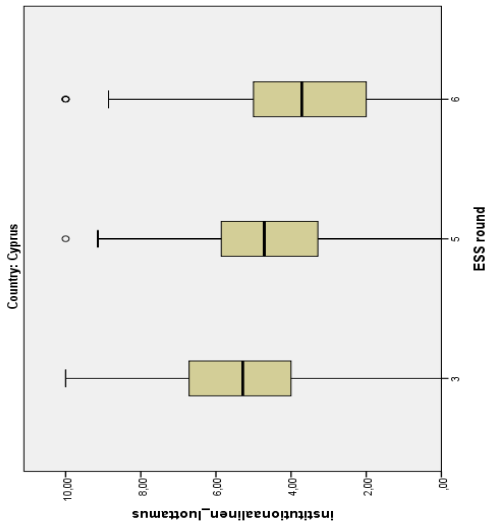
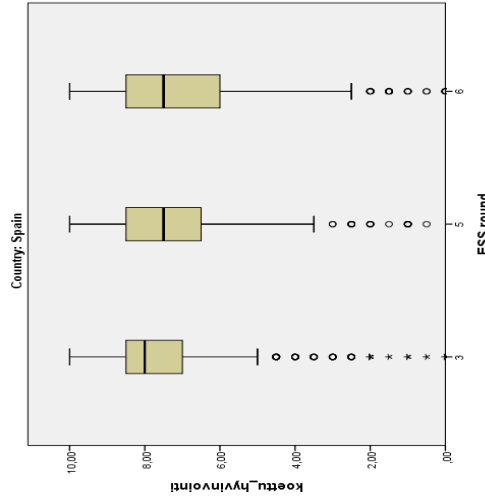
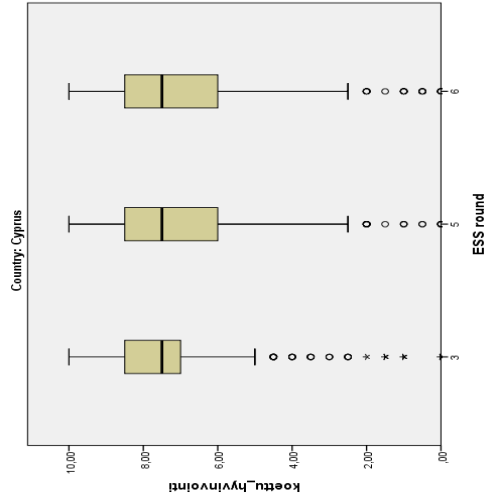
22 Yleistyneen luottamuksen, institutionaalisen luottamuksen ja eriarvoisuuden kokemisen keskiarvot kts. liite 1.

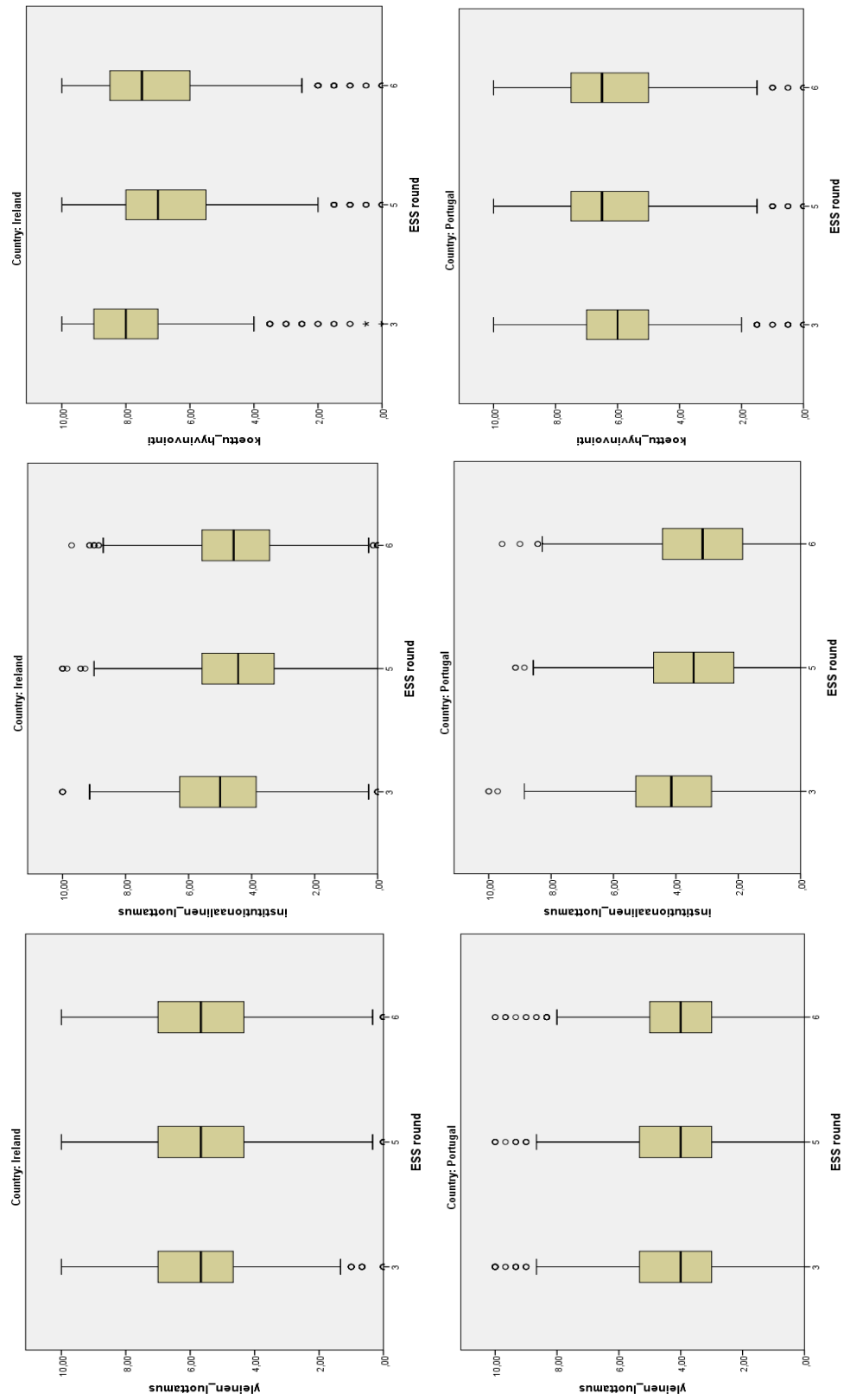
sia on tapahtunut osassa maita vuonna 2010. Selvää nousevaa trendiä on havaittavissa Saksassa (Δ 0,2) ja Sloveniassa (Δ 0,4). Sloveniassa vuoden 2010 havainnoissa luottamus oli laskenut (Δ 0,2) vuoden 2006 tasosta ja tämän jälkeen kohonnut selvästi nykyiselle tasolle. Myös yleisen luottamuksen trendi seuraa U-käyrää, mutta vaihtelu ei ole yhtä suurta kuin koetun hyvinvoinnin kohdalla.

Institutionaalisessa luottamuksessa on tapahtunut selvää laskua (Δ -0,3) koko tarkastelualueella. Kuitenkin siinäkin on havaittavissa lievää kasvua 2010 ja 2012 välillä, mutta tämä on hyvin pientä. Suurin lasku on tapahtunut Kyproksella (Δ -1,6), Espanjassa (Δ -1,2), Sloveniassa (Δ -0,8), Portugalissa (Δ -0,8) ja Irlannissa (Δ -0,4). Näissä maissa myös on suurin vastauskato instituutioiden luottamusta mittaavissa kysymyksissä. Melko tasainen tai lievästi laskeva luottamus instituutioihin on Suomessa, Belgiassa, Ranskassa ja Tanskassa. Saksassa (Δ 0,4) tämäkin indikaattori on kasvanut varsin selvästi. Voidaan todeta, että näillä ja taloudellisillakin indikaattoreilla tarkasteltuna, on Saksassa hyvinvointi kasvanut selvästi Euroopan talouskriisin aikana.

Laatikkokaavioista²³(kuvaaja 5) havaitaan, että osassa kriisimaista luottamus- ja hyvinvointi-indikaattorien jakaumat ovat painottuneet selvästi alaspäin. Muissa tarkasteltavissa maissa trendi ei ole ollut yhtä voimakasta ja jakaumat ovat pysytelleet melko vakioisina, joten niitä ei tarkastella tässä erikseen. Luottamuksen jakaumat ovat kaikilla kierroksilla selvästi laajemmat kuin hyvinvoinnin jakaumat, varsinkin Irlannin ja Kyproksen suhteen. Espanjan ja Portugalin yleistyneen luottamuksen jakaumat ovat painottuneet matalampiin arvoihin ja korkeimmat arvot ovat viiksilaatikon ulkopuolella. Kuvaajista ja taulukosta 2 myös havaitaan, että hyvinvoinnin jakaumat ovat painottuneet korkeampiin arvoihin eli jakaumat ovat vasemmalle vinoja. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma analyysin kannalta jos muuttujan residuaalit ovat kuitenkin normaalisti jakautuneita. Tätä tarkastellaan regressioanalyysin yhteydessä. Kaikkiaan kuvaajasta 5 havaitaan, että laatikkokuviot ovat siirtyneet alaspäin näissä indikaattoreissa Portugalia lukuun ottamatta, jossa jakaumat eivät ole juurikaan muuttuneet.

23 Laatikkokuvaio kuvaa muuttujan jakaumaa. Laatikon alareuna eli alakvartiili on arvo, jonka alle jää 25% havainnoista ja vastaavasti laatikon yläreuna eli yläkvartiili on arvo, jonka yläpuolelle jää 25% havainnoista. Laatikossa oleva viiva on havaintojen mediaani. Laatikon ulkopuolella olevat ”viikset” kertovat havaintojen minimin ja maksimin 95% luottamusvälillä.

Kuvaaja 5: Kriisimaiden laatikkokaaviot koetusta hyvinvoinnista, institutionaalisesta ja yleistyneestä luottamuksesta

Taulukko 3: Taloudellisten arvioiden keskiarvot

ESS -kierros	Tyytyväisyys maan talouden tilaan	Hallitusvähentää eriarvoisuutta	Miten kotitalouden tulot riittää elämi- seen
3 Keskiarvo	5,20	3,8493	3,1053
N	18050	18062	18225
Keskihajonta	2,409	1,02954	,78246
5 Keskiarvo	3,98	3,9377	3,0264
N	18769	18759	18811
Keskihajonta	2,417	1,02865	,83554
6 Keskiarvo	3,90	3,9353	2,9861
N	19514	19348	19492
Keskihajonta	2,572	1,02353	,84914

Taulukossa 3 on raportoitu taloudellisiin tekijöihin liittyvien arvioiden keskiarvojen muutoksia vuosien 2006 ja 2012 välillä. Havaitaan, että tyytyväisyys yleiseen taloudelliseen tilaan vastaajan maassa on laskenut selvästi koko aineistossa 5,2:sta 3,9:ään. Tämä keskiarvo on varsin alhainen, sillä muuttujan skaala on 0-10. Kriisimaiden kohdalla muutokset ovat olleet selvästi suurempia, Portugalia lukuun ottamatta, jossa keskiarvon muutos on ollut noin -1,1 (kts. liite 10). Ihmisten halu tuuloerojen vähentämiseen on hieman kasvanut, mutta keskiarvo on melko korkea, sillä muuttujan skaala on 1-5. Kotitalouksien toimeentulo on vaikeutunut hieman, mutta keskiarvo on edelleen melko hyvä, sillä muuttujan väli on 1-4. Kriisimaiden suhteen negatiiviset muutokset ovat olleet suurempia (liite 10).

Taulukossa 4 on kuvattu ajettavan regressiomallin muuttujat. Analyysissä katoaan jonkin verran havaintoja, mikä on varsin normaalia survey-aineistojen osalta, sillä kaikki vastaajat eivät vastaa kaikkiin kysymyksiin. Vastauksien hävikin vuoksi regressiossa on syytä käyttää *pairwise*-menetelmää puuttuvien havaintojen poistamisessa, joka pyrkii minimoimaan puuttuvien havaintojen vaikutusta otoskokoon. Taulukosta 4 havaitaan myös, että muuttujien havaintojen määrät poikkeavat toisistaan, mikä saattaa vaikuttaa tuloksiin.

Taulukko 4: Regressioanalyysin muuttujat

	Mean	Std. Deviation	N
koettu_hyvinvointi	7,2951	1,81696	56826
yleinen_luottamus	5,2425	1,87997	56701
institutionaalinen_luottamus	4,7056	1,93059	50151
Sosiaalisten kontaktien määrä	5,07	1,531	57041
Sosiaalisen aktiivisuuden määrä	2,74	,912	56346
Työttömänä 7päivän aikana	,08	,271	57167
sukupuoli on mies	,47	,499	57167
Kuuluu vähemmistöön maassa	,03	,182	57167
Avioliitossa	,60	,490	57167
15-29-vuotiaat	,2117	,40849	57167
30-39-vuotiaat	,1536	,36054	57167
50-65-vuotiaat	,2640	,44081	57167
yli 65-vuotiaat	,1839	,38739	57167
Peruskoulu	,3343	,47174	57167
Korkeakoulu	,2651	,44139	57167
Tuloluokka1	,1110	,31414	57167
Tuloluokka2	,1144	,31833	57167
Tuloluokka4	,0967	,29553	57167
Tuloluokka5	,0788	,26939	57167
käännetty terveydentila	3,82	,906	57111
Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen	3,0379	,82507	56528
Työtyytyväisyys	3,1240	,71481	28170
Syrjityssä ryhmässä	,0529	,22385	57167
Alueenturvallisuus	3,0618	,77136	56789
HallitusvähEriarvoisuuden	3,9085	1,02796	56169
Tyytyväisyys maan talouteen	4,34	2,538	56333
Tyytyväisyys koulutusjärjestelmään	5,83	2,360	55299
Tyytyväisyys terveyspalveluihin	5,62	2,483	56579

6.2 Regressioanalyysit hyvinvointiin liittyvistä tekijöistä ja muutoksista

OLS-regression avulla pyritään tarkastelemaan koko aineiston kautta hyvinvointiin yhteydessä olevia muuttujia. Tämä analyysi tapahtuu kolmen regressiomallin kautta. Ensimmäisenä testataan sosiodemografisten taustatekijöiden vaikutusta hyvinvointimuuttujaan, jolloin pystytään erottelemaan näiden muuttujien itsenäiset vaikutukset hyvinvointiin. Toisessa mallissa ovat tämän tutkimuksen päätulokset sosiaalisen pääoman vaikutuksista. Tässä mallissa ajetaan teorian mukaiset hyvinvointivektorit aineistolle ja samalla tarkastellaan eksplisiittisesti sosiaalisen pääoman vaikutuksia kaikissa malleissa. Eli ideaalimallin kannalta vektoreissa on lievää päällekkäisyyttä, mutta tämän ei pitäisi vaikuttaa liikaa tuloksiin. Kolmannessa regressioanalyysissä tarkastelussa ovat hyvinvoinnin suhteen laskeneiden ja tasaisen trendin maiden ajassa tapahtuneet vaikutukset. Tarkastelulla pyritään selvittämään kriisin efektiä hyvinvoinnissa ja testata tätä tilastollisesti. Kaikissa regressioanalyyseissa on käytössä kolmen ESS-kierroksen aineistot, jotta muuttujien vaikutuksista saadaan tehtyä luotettavampia analyysejä. On kuitenkin syytä huomioida, että tässä käytettävän analyysin kautta ei voida tehdä selkeitä kausaalipäätelmiä ja esitettävät tulokset tulee tulkita yhteyksinä.

Kaikissa analyyseissä on käytössä ESS-aineiston mukana oleva *design weight* -painokerroin, joka pyrkii tasaamaan otantaan liittyvää harhaa. Surveyn otannassa syntyy usein harhaa, sillä kaikilla maan ihmisillä ei ole samaa todennäköisyyttä päätyä otokseen. Tämä johtuu siitä, etteivät maat käytä yksinkertaista satunnaisotantaa, vaan esimerkiksi ryväsotantaa, joka on kustannustehokkaampaa ja jossa esimerkiksi samasta kotitaloudesta ei haastatella kuin yhtä ihmistä. Tämä voi johtaa joidenkin ihmisryhmien tai alueiden yli- tai aliedustavuuteen aineistossa. *Design weight* pyrkii tasaamaan tätä populaation jakauman ja käytännön otannan välistä erotusta, painottamalla joidenkin ryhmien vastauksia tavalla, joka vastaa paremmin ryhmän edustavuutta populaatiossa. Analyyseissä, joissa on yhdistetty useamman kuin yhden maan havaintoja, on myös käytössä *population size weight*, joka pyrkii tasaamaan maan populaation koon ja otannan välistä harhaa eli tasaamaan pienempien maiden tilastollista vaikutusta estimaatteihin suhteessa suuremman populaation maihin.

(<http://essedunet.nsd.uib.no/cms/userguide/weight/>)

Taulukko 5: Koettu hyvinvointi ja sosiodemografiset muuttujat

Muuttujat	(1)
Työtön	-0,129*** (0,024)
Avioliitossa	0,161*** (0,017)
Mies	-0,006 (0,015)
Kuuluu vähemmistöön	-0,023*** (0,037)
15–29-vuotiaat	0,186*** (0,025)
30–39-vuotiaat	0,042*** (0,025)
50–65-vuotiaat	-0,019*** (0,022)
yli 66-vuotiaat	0,035*** (0,024)
Peruskoulu	-0,003 (0,017)
Korkeakoulutus	0,068*** (0,018)
Tuloluokka 1	-0,059*** (0,025)
Tuloluokka 2	0,006 (0,024)
Tuloluokka 4	0,051*** (0,024)
Tuloluokka 5	0,064*** (0,025)
R ²	0,079
N	58028

Merkitsevyytasot: *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Kertoimet standardoituja beta-kertoimia, keskirvirheet suluissa

Vertailukategoriat: 40–49-vuotiaat, toinen aste, tuloluokka 3

Sosiodemografisten muuttujien vaikutukset on esitetty taulukossa 5, jonka luvut ovat standardoituja beta-kertoimia. Tuloksista havaitaan, että muuttujien vaikutukset ovat hyvin samansuuntaisia aiemman empiirisen tutkimuksen suhteen. Selvästi voimakkain negatiivinen vaikutus on työttömyydellä ($\beta = -0,129$, $p < 0,001$), joka on linjassa aiempien havaintojen suhteen. Muita negatiivisen ja merkitsevän kertoimen saavia tekijöitä ovat kuuluminen matalimpaan tuloviidennekseen²⁴ sekä kuuluminen vähemmistöryhmään. Avioliitolla on hyvin voimakas positiivinen vaikutus hyvinvoinnin kokemiseen ($\beta = 0,161$, $p < 0,001$), joka on myös täysin aiempien havaintojen mu-

24 Tuloluokat on sovitettu erikseen jokaisen maan palkkajakaumaan

kaista. Ikä noudattaa aiemmissa tutkimuksissa havaittua U-käyrää eli korkeinta hyvinvointia kokevat 15–29-vuotiaat ($\beta = 0,186$, $p < 0,001$) ja matalinta 50–65-vuotiaat ($\beta = -0,019$, $p < 0,001$), jonka jälkeen hyvinvointi nousee yli 66-vuotiailla ($\beta = 0,035$, $p < 0,001$). Korkeakoulutuksella havaitaan positiivinen vaikutus ($\beta = 0,068$, $p < 0,001$) ja peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen välillä ei havaita tilastollisesti merkitsevää eroa. Koulutuksen vaikutus hyvinvointiin on ollut aiemmassa tutkimuksessa hieman epäselvää ja melko sensitiivinen käytettyihin kontrollimuuttujiin, mutta tässä mallissa käytettävien muuttujien suhteen vaikutus on positiivinen ja erittäin merkitsevä. Tulot ovat tämän mallin perusteella yhteydessä hyvinvointiin. Korkeimman tuloviidenneksen ($\beta = 0,064$, $p < 0,001$) ja toiseksi korkeimman tuloviidenneksen ($\beta = 0,051$, $p < 0,001$) kokemat hyvinvoinnin tasot ovat korkeampia kuin tulojakauman keskellä tai alimmassa tuloviidenneksessä. Tuloluokkien 2 ja 3 välillä ei ole havaittavaa eroa hyvinvoinnissa. Myöskään sukupuolten välillä ei havaita eroa hyvinvoinnin suhteen.

Seuraavaksi hyvinvoinnin tarkastelua laajennetaan teorian mukaisesti kattamaan yksityisten ja julkisten arvostusten vektoreiden vaikutuksia mallissa, sillä sosiodemografiset muuttujien saama selitysaste on vain 0,079. Taulukossa 6 on raportoituna lineaarisen regressiomallin päätulokset. Malli on ajettu viidessä eri osassa, jolloin muuttujien vaikutuksista saadaan tarkempi käsitys. Mallissa on kaikissa tasoissa keskeisenä tarkasteltavana tekijänä sosiaalisen pääoman vaikutus, jonka lisäksi tarkastellaan muiden yksityisten ja julkisten tekijöiden vaikutusta hyvinvointiin, mutta näiden ensisijainen tarkoitus on mallintaa sosiaalisen pääoman ja hyvinvoinnin välistä yhteyttä. Mallin ennustusvoima on myös melko hyvä, sillä regression residuaalien normaalisuusoletukset pätevät varsin hyvin (liite 6).

Taulukko 6: Sosiaalinen pääoma sekä yksityisten ja julkisten tekijöiden yhteys koettuun hyvinvointiin (koko aineisto, regressioanalyysi)

Muuttujat	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Yleistynyt luottamus	0,210*** (0,007)	0,200*** (0,006)	0,135*** (0,006)	0,163*** (0,005)	0,112*** (0,006)
Institutionaalinen luottamus	0,178*** (0,006)	0,161*** (0,006)	0,102*** (0,006)	0,021*** (0,005)	0,002 (0,006)
Sos. kontaktien määrä	0,092*** (0,007)	0,093*** (0,007)	0,075*** (0,007)	0,100*** (0,005)	0,082*** (0,006)
Sos. aktiivisuuden määrä	0,126*** (0,012)	0,110*** (0,012)	0,059*** (0,011)	0,111*** (0,008)	0,063*** (0,011)
Terveydentila			0,184*** (0,011)		0,178*** (0,011)
Tulojen riittävyys			0,222*** (0,013)		0,194*** (0,013)
Työtyytyväisyys			0,211*** (0,013)		0,198*** (0,012)
Syrjinnän kokeminen			-0,049*** (0,039)		-0,044*** (0,038)
Asuinalueen turvallisuus			0,022*** (0,012)		0,017*** (0,012)
Tuloerojen kokeminen				-0,053*** (0,007)	-0,023*** (0,009)
Talouden tila				0,218*** (0,003)	0,172*** (0,004)
Koulutusjärjestelmän laatu				0,050*** (0,004)	0,043*** (0,005)
Terveyspalveluiden laatu				0,073*** (0,003)	0,044*** (0,004)
Sosiodemografiset muuttujat	Ei	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä
R ²	0,152	0,202	0,343	0,256	0,372
N	51820	51820	27600	51354	27577

Merkitsevyystasot: *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Kertoimet standardoituja beta-kertoimia, keskiarvot sulussa

Taulukon 6 ensimmäisessä mallissa on tarkasteltu sosiaalisen pääoman tekijöiden suoraa vaikutusta hyvinvointiin. Kertoimet saavat korkeita arvoja, sillä mallissa ei ole kontrolloituna muita tekijöitä. Yleistynyt luottamus ($\beta = 0,210$, $p < 0,001$) ja institutionaalinen luottamus ($\beta = 0,178$, $p < 0,001$) saavat korkeimmat kertoimet, mikä on linjassa aiemman tutkimuksen ja teorian kanssa. Myös verkostoihin liittyvistä teki-

jöistä sosiaalisen aktiivisuuden määrä ($\beta = 0,126, p < 0,001$) ja kontaktien määrä ($\beta = 0,092, p < 0,001$) ovat positiivisessa yhteydessä hyvinvointiin, mikä on varsin loogista. Näiden tekijöiden selitysaste on yli 15 prosenttia, joka on selvästi enemmän kuin sosiodemografisten muuttujien vastaava. Sosiodemografisten muuttujien lisääminen mallissa 2 hieman vähentää sosiaalisen pääoman muuttujien vaikutuksia, kontaktien määrän vaikutuksia lukuun ottamatta, jonka vaikutus kasvaa hieman. Mallissa 2 kaikki muuttujat ovat edelleen erittäin merkitseviä.

Mallissa 3 liitetään regressioon sosiodemografisten muuttujien lisäksi yksityisiä tekijöitä tarkasteleva hyvinvointivektori. Mallin selitysaste kasvaa noin 14 prosenttiyksikköä ja kattaa hyvinvointimuuttujan varianssista noin 34 prosenttia. Sosiaalisen pääoman tekijöiden standardoidut beta-kertoimet laskevat selvästi ensimmäisestä mallista, mutta ovat edelleen erittäin merkitseviä. Suurin suhteellinen lasku on sosiaalisen aktiivisuuden muuttujan vaikutuksella, joka selittyy luultavasti terveydentilaan ja tulojen riittävyyteen liittyvien muuttujien lisäämisen kautta, sillä nämä tekijät ovat yhteydessä yksilön toimintamahdollisuuksiin. Uusista muuttujista juuri terveydentila ($\beta = 0,184, p < 0,001$) ja tulojen riittävyys ($\beta = 0,222, p < 0,001$) sekä työtyytyväisyys ($\beta = 0,211, p < 0,001$) ovat voimakkaimmassa yhteydessä hyvinvointiin. Näiden tekijöiden beta-kertoimet ovat korkeampia kuin sosiaalisen pääoman kertoimet.

Terveydentilan, tulojen riittävyyden ja työtyytyväisyyden voimakas vaikutus hyvinvointiin ei ole kovin yllättävä tulos, sillä varsinkin terveydentila ja tulojen riittävyys ovat toimintakyvyn kannalta erittäin merkittäviä tekijöitä ja aiemman tutkimuksen valossa erityisesti terveydentila on vahvasti yhteydessä hyvinvointiin. Hieman yllättävää on kuitenkin työtyytyväisyyden beta-kertoimen saama varsin korkea arvo mallin muuttujista. Tätä voidaan pitää evidenssinä työn merkittävästä roolista, ei pelkästään taloudelliselta kannalta, mutta työllä on myös merkittävä rooli hyvinvoinnin tuottajana, jota tukee myös havainnot työttömyyden vahvoista negatiivisista vaikutuksista hyvinvointiin.

Syrjinnän kokeminen laskee hyvinvointia hieman ($\beta = -0,049, p < 0,001$) ja asuinalueen turvallisuus nostaa hyvinvointia hieman ($\beta = 0,022, p < 0,001$). Näiden muuttujien heikko yhteys hyvinvointiin on hieman yllättävää ja mahdollinen selitys on, että mallin muut muuttujat kontrolloivat niiden vaikutuksia. Asuinalueen turvallisuutta

arvioiva kysymys saattaa myös olla heikosti operationalisoitu eli se ei mittaa riittävän tehokkaasti asuinalueen laatuun liittyvää vaikutusta.

Malli 4 tarkastelee julkisten tekijöiden hyvinvointivektorin vaikutuksia. Havaitaan, että tässä tarkasteltavat julkiset tekijät selittävät heikommin hyvinvoinnin varianssia kuin yksityiset tekijät ja selitysaste on noin 9 prosenttiyksikköä pienempi. Sosiaalisen pääoman muuttajat ovat kaikki edelleen tilastollisesti erittäin merkitseviä, mutta institutionaalisen luottamuksen indikaattori ($\beta = 0,021$, $p < 0,001$) laskee selvästi, kun mukaan otetaan muita julkisia tekijöitä kuvaavia muuttujia. Samalla sosiaalisen aktiivisuuden merkitys kasvaa, sillä tässä mallissa ei ole tuloihin ja terveydentilaan liittyviä tekijöitä eroteltuna, jotka luultavasti vaikuttavat aktiivisuuteen. Uusista muuttujista yleinen talouden tila ($\beta = 0,218$, $p < 0,001$) on mallin vaikuttavin tekijä, mikä on varsin loogista, sillä yleiseen taloudelliseen tilaan liittyy useita tekijöitä, jotka liittyvät yksilön omiin mahdollisuuksiin ja yleisen epävarmuuden muodostumiseen. Koulutusjärjestelmän laatu ($\beta = 0,050$, $p < 0,001$) ja terveyspalveluiden laatu ($\beta = 0,073$, $p < 0,001$) ovat myös positiivisesti hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Myös tämä on uskottava ja odotettava tulos, sillä nämä palvelut ovat varsin keskeisiä yleisen yhteiskunnan toimivuuden kannalta ja maan inhimillisen pääoman kannalta. Taloudellinen eriarvoisuus, jonka tarkasteluun kiinnitettiin erityishuomiota teoriaosuudessa, saa melko heikon beta-kertoimen ($\beta = -0,053$, $p < 0,001$) ja on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Eriarvoisuuden kokemisen jakauma on kuitenkin vahvasti vasemmalle vino ja kaksi korkeinta eriarvoisuuden vähentämiseen liittyvää tasoa kattavat noin 75 prosenttia koko aineistosta (kts. liite 4). Eli tämä osaltaan heikentää muuttujan vaikutusta, sillä suuri osa aineistosta on painottunut tiettyjen arvojen ympärille.

Taulukon 6 viides malli on tarkasteltavista kattavin ja siinä ajetaan kaikki vaikuttavat tekijät samanaikaisesti. Mallin merkittävimät havainnot on institutionaalisen luottamuksen tilastollisen merkitsevyyden katoaminen. Institutionaalinen luottamus menettää merkitsevyytensä vaikka mallista on poistettu vahvimmin sen kanssa korreloituneita muuttujia. Syynä institutionaalisen luottamuksen heikolle vaikutukselle voi olla myös se, että instituutiot ovat vuorovaikutuksessa taloudellisten tekijöiden kanssa ja sitä kautta myös instituutioihin liittyvä luottamus rakentuu vahvasti yleisten ja yksityisten taloudellisten tekijöiden kautta. Tämän laajimman mallin voimakkaimmin vaikuttavat muuttajat ovat työtyytyväisyys ($\beta = 0,198$, $p < 0,001$), tu-

lojen riittävyys ($\beta = 0,194, p < 0,001$), terveydentila ($\beta = 0,178, p < 0,001$) ja yleinen talouden tila ($\beta = 0,172, p < 0,001$). Näiden perusteella taloudellisiin tekijöihin liittyvät tekijät ovat hyvin merkittäviä hyvinvoinnin kannalta, mutta myös toinen perinteisemmässä hyvinvointitarkastelussa käytettävä tekijä eli terveys on keskeistä. Sosiaalisen pääoman indikaattoreista yleistynyt luottamus ($\beta = 0,112, p < 0,001$) vaikuttaa voimakkaimmin hyvinvointiin, mutta myös sosiaalisten kontaktien määrällä ($\beta = 0,082, p < 0,001$) on melko suuri positiivinen vaikutus. Tuloerojen vaikutus säilyy tilastollisesti merkitseväna laajimmassakin mallissa, mutta vaikutus on varsin pieni ($\beta = 0,023, p < 0,001$). Mallin perusteella yksityisten hyvinvointitekijöiden vektorilla on vahvemmat vaikutukset yksilön hyvinvointiin kuin julkisilla tekijöillä. Tämä ei ole kovin yllättävä tulos, sillä kuten on esitetty, hyvinvointi syntyy ensisijaisesti yksilön toimintojen ja kokemusten kautta. Julkiset tekijät ovat kuitenkin merkittävästi vaikuttamassa näiden toimintojen todennäköisyyteen. Kaikkiaan tämä mallin selitysaste on 0,372, mitä voidaan pitää jo melko hyvänä, sillä mallissa ei ole mukana perinnöllisiin eikä persoonallisuuteen liittyviä tekijöitä, jotka ovat myös varsin merkittäviä hyvinvoinnin kokemisen kannalta. Nämä tekijät saattavat luoda puuttuvan muuttujan harhaa, mutta oletettavasti malli kuitenkin antaa käsitystä eri tekijöiden välisistä keskimääräisistä vaikutuksista liittyen hyvinvointiin riittävällä uskottavuudella.

Myös taulukossa 5 esitettyjen sosiodemografisten muuttujien vaikutukset muuttuvat, kun tarkastellaan taulukon 6 laajinta mallia. Mallissa sukupuolten välille syntyy tilastollisesti merkitsevä ero hyvinvoinnissa, joka on negatiivinen miesten kannalta ($\beta = -0,036, p < 0,001$). Ikä noudattaa edelleen U-käyrää, mutta nuorimman ikäryhmän positiivinen vaikutus laskee selvästi ($\beta = 0,074, p < 0,001$). Koulutuksen vaikutuksissa tapahtuu muutos ja korkeakoulutus saa negatiivisen kertoimen. Työttömyyden negatiivinen vaikutus laskee selvästi ($\beta = -0,044, p < 0,001$), mutta avioliiton positiivinen vaikutus pysyy lähes samana kuin ensimmäisessä mallissa ($\beta = 0,147, p < 0,001$). Myös tulojen vaikutuksessa tapahtuu muutos taulukon 5 tuloksiin. Kaikki tekijät sisältävässä mallissa tulomuuttujasta tulee epälineaarinen ja samalla korkein tuloviihdennes muuttuvat tilastollisesti ei-merkitseviksi suhteessa keskimääräiseen tuloviihdennes (kts. liite 3). Tämä johtuu luultavasti kolmesta mahdollisesta tekijästä. Ensimmäinen selitys on se, että tulomuuttujan vaikutuksista on vähemmän havaintoja, sillä vuoden 2006 aineiston osalta muuttuja ei ole vertailukelpoinen. Toinen selitys on se, että tulojen riittävyyttä kuvaava muuttuja on yhteydessä tuloluokkiin ja

näin se antaa harhaisia estimaatteja. Kolmas mahdollinen selitys on se, että suhteelliset tulot ovat absoluuttisia tuloja paremmin hyvinvointia selittävä tekijä. Kolmas selitys saa varovaista tukea, kun tarkastellaan varianssianalyysillä tuloluokkien ja hyvinvoinnin välistä suhdetta (kts. liite 5).

Yksilötason tekijöitä selittämään pyrkivän analyysin jälkeen ajetaan vielä regressioanalyysi aikatermeille, joilla pyritään selvittämään tarkemmin aikavaikutuksia. Taulukossa 7 on esitettyä tämän analyysin tulokset. Mallissa estimoidaan tasaisen trendin maiden²⁵ vuoden 2012 havaintoja suhteessa negatiivisen trendin maiden²⁶ vuoden 2006 ja 2012 havaintoihin. Mallissa on myös parametrit Saksalle, Portugalille ja vuoden 2010 kyselykierrökselle. Lisäksi tehdään jaottelua työttömyyden suhteen ja mallissa 4 pyritään kontrolloimaan makromuuttujien vaikutuksia, mutta näihin tuloksiin on syytä suhtautua varauksella. Analyysistä havaitaan, että negatiivisen trendin maiden ja tasaisen trendin maiden suhteen on tapahtunut tilastollisesti merkittävä muutos ja vuoden 2012 havaintojen välinen yhteys on muuttunut negatiiviseksi ja tilastollisesti merkitseväksi ($\beta = -0,097$, $p < 0,001$). Kerroin on hieman korkeampi työttömien ryhmässä ($\beta = -0,130$, $p < 0,001$) kuin ei-työttömien ryhmässä ($\beta = -0,081$, $p < 0,001$). Saksan osalta havaitaan, että keskiarvoista havaittu positiivinen muutos vuoden 2006 ja 2012 välillä on tilastollisesti merkitsevä ja vuoden 2012 ero suhteessa vertailumaihin ei ole enää tilastollisesti merkitsevä. Portugalin kohdalla havaitaan, että maan trendi on ollut kaksijakoinen kriisin aikana. Ei-työttömien ryhmän suhteen hyvinvointiero on pienentynyt vuodesta 2006 ($\beta = -0,182$, $p < 0,001$) vuoden 2012 ($\beta = -0,142$, $p < 0,001$) estimaatteihin. Työttömien suhteen tämä kehitys on ollut kuitenkin päinvastainen ja vuoden 2006 ($\beta = -0,086$, $p < 0,001$) estimaatit ovat selvästi pienempiä kuin vuoden 2012 ($\beta = -0,150$, $p < 0,001$) vastaavat. Mallin 3 keskivirheet ovat kuitenkin melko korkeita johtuen työttömien pienemmästä määrästä aineistossa, joten näihin estimaatteihin tulee suhtautua pienellä varauksella.

25 Ranska, Tanska, Suomi, Slovenia ja Belgia

26 Kypros, Irlanti ja Espanja

Taulukko 7: Regressio koetun hyvinvoinnin muutoksista (koko aineisto)

Muuttujat	(1)	(2)	(3)	(4)
Neg.maat 2006	-0,009 (0,032)	-0,012* (0,032)	-0,012 (0,166)	-0,011* (0,032)
Neg.maat 2012	-0,097*** (0,030)	-0,081*** (0,031)	-0,130*** (0,110)	-0,053*** (0,032)
Tasaiset maat 2006	-0,021*** (0,027)	-0,023*** (0,027)	-0,027 (0,124)	-0,025*** (0,027)
Saksa 2006	-0,086*** (0,038)	-0,082*** (0,038)	-0,135*** (0,164)	-0,081*** (0,038)
Saksa 2012	0,000 (0,038)	0,001 (0,038)	-0,051** (0,191)	-0,015** (0,038)
Portugali 2006	-0,171*** (0,042)	-0,182*** (0,038)	-0,086*** (0,185)	-0,122*** (0,045)
Portugali 2012	-0,149*** (0,043)	-0,142*** (0,045)	-0,150*** (0,140)	-0,081*** (0,048)
ESS 2010	-0,106*** (0,023)	-0,101*** (0,023)	-0,044* (0,080)	-0,077*** (0,023)
Log real BKT per asukas				0,129*** (0,063)
Työttömyysaste				-0,055*** (0,003)
Ryhmä	Kaikki	Ei-työttömät	Työttömät	Kaikki
R ²	0,048	0,048	0,029	0,063

Merkitsevyytasot: *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Kertoimet standardoituja beta-kertoimia, keskiarvot suluissa

Vertailuryhmä: Tasaiset maat 2012

Mallissa 4 regressioon lisätään vielä makromuuttujiksi reaalin BKT per asukas ja työttömyysaste ja pyritään näin kontrolloimaan niiden vaikutusta tuloksissa. BKT:llä havaitaan positiivinen ja tilastollisesti merkitsevä vaikutus ($\beta = 0,129$, $p < 0,001$) ja työttömyysasteella negatiivinen ja merkitsevä vaikutus ($\beta = -0,055$, $p < 0,001$). Muuttujien lisääminen malliin pienentää muiden tekijöiden estimaatteja, mutta näiden vaikutukset säilyvät samansuuntaisina Saksan 2012 estimaatteja lukuun ottamatta, jotka muuttuvat tilastollisesti merkitseviksi ja negatiivisiksi ($\beta = -0,015$, $p = 0,0012$). Näitä tuloksia on kuitenkin syytä tulkita varovaisesti, sillä kuten edellä esitettiin, liittyy mikro- ja makromuuttujien käyttämiseen samassa regressiossa ongelmia. Myös makromuuttujien selvästi pienempi havaintojen määrä ($n=30$) saattaa vaikuttaa estimoinnin luotettavuuteen.

Yhteenvedona voidaan todeta, että yksityisten hyvinvointitekijöiden vektori muodostuu huomattavasti selitysvoimaisemmaksi suhteessa hyvinvointiin kuin julkisten tekijöiden vektori. Tämä on varsin loogista, sillä kuten aiemmin on todettu yksilöt reflektoivat ensisijaisesti oman historiansa ja kokemustensa kautta omaa hyvinvointiaan. Tämä on myös linjassa teorioiden kanssa, jotka painottavat onnellisuuden merkitystä evolutionaarisen kehityksen tärkeänä mekanismina (kts. Rayo & Becker 2007). Sosiaalisen pääoman komponenttien suhde hyvinvointiin ei ole aivan suoraviivaista. Tässä saatujen tulosten perusteella voidaan vahvistaa aiempia havaintoja siitä, että yleistynyt luottamus on parhaiten hyvinvointia selittävä sosiaalisen pääoman komponenteista ja luultavasti yleisesti toimivin mittari sosiaalisen pääoman elementeistä, kun tarkastelu kohdistuu suurempaan havaintojoukkoon. Myös verkostojen laajuutta kuvaava sosiaalisten kontaktien määrä käyttäytyy melko konsistentisti. Tähän muuttujaan tulee kuitenkin suhtautua pienellä varauksella, sillä verkostoihin liittyy homofilisen vääristymän mahdollisuutta, joka saattaa tuottaa negatiivisia ulkoisvaikutuksia. Taloudelliset tekijät ovat tämän analyysin perusteella myös vahvassa yhteydessä hyvinvoinnin kokemisessa, mutta tuloerojen kokeminen ei vaikuta suoraan kovin negatiivisesti. Taulukon 7 analyysien perusteella voidaan todentaa samaa kuin keskiarvojenkin perusteella eli kriisin vaikutukset ovat kohdentuneet kriisimaihien, mutta hieman eri mekanismien kautta. Portugalin osalta näyttää että vaikutukset olisivat kohdentuneet lähinnä työttömiin, kun taas muissa tässä tarkasteltavissa kriisimaissa vaikutukset havaitaan työttömien ja ei-työttömien ryhmissä.

6.3 Hyvinvoinnin muutossyiden ryhmävertailu

Tässä kappaleessa pyritään vielä vastaamaan tarkemmin talouskriisin aiheuttamien hyvinvointimuutosten syihin ja miten vaikutukset ovat jakaantuneet demografisissa ryhmissä. Muutoksia keskiarvoissa analysoidaan kaksisuuntaisen varianssianalyysin ja kovarianssianalyysien kautta.

6.3.1 Kaksisuuntaiset varianssianalyysit

Taulukossa 8 on kaksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset²⁷ maille, joissa keskiarvon muutos kriisin aikana on ollut pientä eli Ranska, Suomi, Tanska, Belgia ja Slovenia. Nämä maat toimivat analyysin vertailuryhmänä kriisimaille ja Portugalille, joka on omana analyysiyksikkönään sen poikkeuksellisten havaintojen takia. Tässä on tarkoituksena vertailla aikavaikutustekijän suhteen tapahtuvia muutoksia eri ryhmien välillä sosiodemografisia muuttujia käyttäen²⁸. Analyysin taustalla on oletus, että kriisin hoidolla on ollut vaikutusta hyvinvoinnin kehitykseen, sillä keskiarvovertailujen perusteella (taulukko 2) negatiiviset hyvinvointivaikutukset ovat keskittyneet lähinnä kriisimaihin ja tätä vaikutusta pyritään analysoimaan tässä tarkemmin. On kuitenkin syytä huomioida, ettei tässä pyritä osoittamaan selvää kausaalivaikutusta käytettyjen toimenpiteiden ja hyvinvoinnin muutosten välillä, sillä tämän erottaminen uskottavasti kriisin muista taloudellisista vaikutuksista olisi hyvin haastavaa. Tuloksia tuleekin tulkita lähinnä kuvailevina indikaattoreina, jotka jättävät tilaa tulkinnalle, mutta luovat kuitenkin jonkinlaista kehystä kriisiin liittyvien tekijöiden suhteen. Analyysissä on eroteltu työttömät, sillä heidän suhteellinen määränsä on muuttunut vuosien 2006 ja 2012 välillä ja työttömillä on luonnostaan matalampi hyvinvoinnin taso, kuten edellä on esitetty. Lisäksi työttömien poistaminen vähentää korkeimman ikäryhmän ja muiden ikäryhmien välistä eroa.

Taulukon 8 kaksisuuntaisista varianssianalyyseistä havaitaan, että mitkään mallin interaktiotermit eivät ole tilastollisesti merkitseviä eli näiden maiden osalta ajassa tapahtuneet muutokset näiden sosiodemografisten tekijöiden osalta eivät ole muuttuneet merkittävästi. Kuvaaja 6 tarkastelemalla havaitaankin, että kaikkien ikäryhmien kohdalla on ollut systemaattinen positiivinen trendi hyvinvoinnissa, kun työttömyyden vaikutukset on poistettu keskiarvoista, mutta muutos ei ole ollut kovin merkittävää. Eurokriisi ei olekaan vaikuttanut negatiivisesti näihin maihin, kun tarkastelussa on hyvinvoinnin kokeminen.

27 Kaikkien varianssi- ja kovarianssianalyysien Levenin homogeenisuustestit ovat erittäin merkitseviä ($p < 0,001$) eli ryhmien variansseissa on eroja. Tämä ei ole kuitenkaan ongelma, sillä F-testi on melko robustinen varianssierojen suhteen (Metsämuuronen 2005, 760). Lisäksi Welch ja Brown-Forsythe-testit tukevat ryhmäkohtaisia eroja (kts. liite 8).

28 Tässä käytetään ikäryhmiä ja koulutusastetta demografisina muuttujina. Sukupuolten suhteen erottelua ei tapahdu ja tuloluokkien käyttäminen ei ole mahdollista aineistollisista syistä.

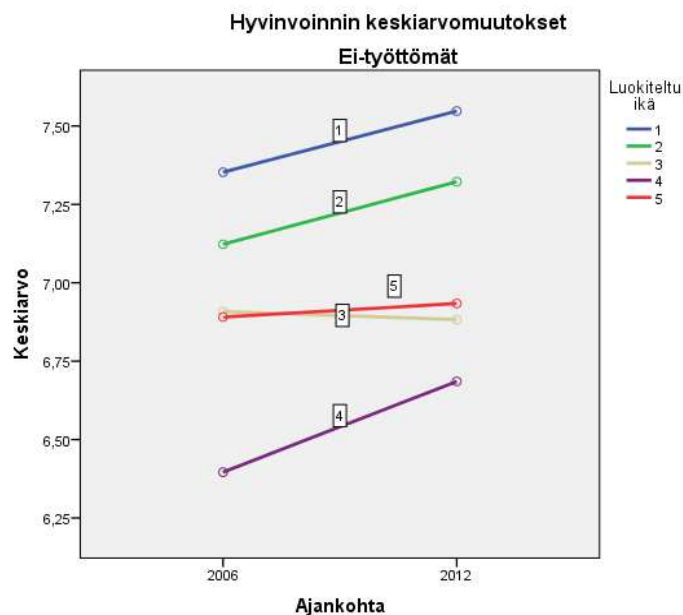
Taulukko 8: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin tasaisen trendin maissa
(varianssianalyysi)

Tekijöiden väliset efektit

Muuttuja: Koettu hyvinvointi

Vaihtelun lähde	Neliösumma	Vapausaste	Keskineliöt	F-arvo	P-arvo
Korjattu malli	1671,192 ^a	17	98,305	29,302	,000
Vakio	100728,996	1	100728,996	30024,559	,000
Ikäluokat	345,043	4	86,261	25,712	,000
Ajankohta	,436	1	,436	,130	,718
Työtön	601,524	1	601,524	179,298	,000
Ikäluokat *	10,673	4	2,668	,795	,528
Ajankohta					
Ikäluokat * Työtön	18,343	3	6,114	1,822	,141
Ajankohta * Työtön	8,452	1	8,452	2,519	,112
Ikäluokat *	9,385	3	3,128	,932	,424
Ajankohta * Työtön					
Solujen sisäinen	34226,555	10202	3,355		
Kokonais	521389,250	10220			
Korjattu kokonais	35897,747	10219			

a. Selitysaste = ,047 (Sovitettu selitysaste = ,045)

Kuvaaja 6: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin tasaisen trendin maissa (keskiarvo ei-työttömät; ikäluokat: 1=15–29-vuotiaat, 2=30–39-vuotiaat, 3=40–49-vuotiaat, 4=50–65-vuotiaat ja 5=yli 66-vuotiaat)

Taulukko 9: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin negatiivisen trendin maissa
(varianssianalyysi)

Tekijöiden väliset efektit

Muuttuja: Koettu hyvinvointi

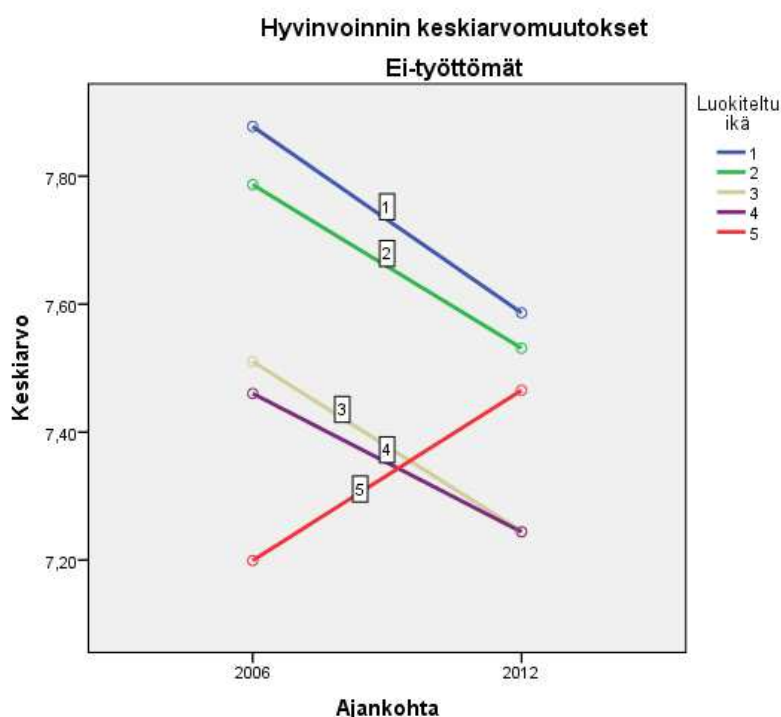
Vaihtelun lähde	Neliösumma	Vapausaste	Keskineliöt	F-arvo	P-arvo
Korjattu malli	1077,753 ^a	18	59,875	20,385	,000
Vakio	25987,464	1	25987,464	8847,756	,000
Ajankohta	18,434	1	18,434	6,276	,012
Ikäluokat	65,245	4	16,311	5,553	,000
Työtön	76,207	1	76,207	25,946	,000
Ajankohta *	83,308	4	20,827	7,091	,000
Ikäluokat					
Ajankohta * Työtön	,389	1	,389	,133	,716
Ikäluokat * Työtön	32,711	4	8,178	2,784	,025
Ajankohta *	11,535	3	3,845	1,309	,270
Ikäluokat * Työtön					
Solujen sisäinen	21902,561	7457	2,937		
Kokonais	431465,250	7476			
Korjattu kokonais	22980,314	7475			

a. Selitysaste = ,047 (Sovitettu selitysaste = ,045)

Kun tarkastellaan Kyprosta, Espanjaa ja Irlantia havaitaan, että trendi on ollut hyvin erilainen kuin toisessa ryhmässä. Tuloksista havaitaan (taulukko 9), että työttömyys vaikuttaa ikäluokkien suhteen eri tavoin, mutta tulos ei ole tilastollisesti kovin merkittävä ($p=0,025$). Analyysin kannalta kiinnostavin vaikutus on aikatekijän ja ikäluokkien välinen erittäin merkitsevä vaikutus ($p<0,001$). Kuvaajasta 7 voidaan havaita, että talouskriisin vaikutukset ovat kohdistuneet hyvin eri tavoin ikäluokkien välillä. Negatiivinen muutos on ollut ikäluokissa 1,2,3 ja 4 ja näiden ryhmien osalta keskiarvon muutos on ollut melko samaa kokoluokkaa ($\Delta \approx -0,2$). Ikäryhmän 5 suhteen keskiarvon muutokset ovat olleet selvästi erilaisia ja tämän ryhmän suhteellinen asema on muuttunut eniten kriisin aikana; vuoden 2006 matalimmasta keskiarvosta vuoden 2012 kolmanneksi korkeimmaksi keskiarvoksi. Ikäryhmän 5 osalta trendi onkin ollut vastakkainen suhteessa muihin ikäluokkiin.

Tämä tulos on melko yllättävä ja tämän analyysin perusteella näyttäisi, että eläkeläiset on suojattu hyvin kriisin vaikutuksilta. Osaltaan tämä luultavasti selittyy heidän työmarkkina-asemansa kautta. Eläkeläisten ei tarvitse tarjota panostaan työmarkkinoilla, jolloin he ovat vähemmän sensitiivisiä suhdannevaihteluille ja työn kysynnän

muutoksille. Hieman yllättävän voidaan pitää myös nuorimman ikäryhmän suhteellisen aseman vähäistä muutosta, sillä nuorisotyöttömyyden määrä on kasvanut merkittävästi kriisin aikana. Myös työttömien hyvinvointi on laskenut systemaattisesti ikäluokkaa 2 lukuun ottamatta, jonka kohdalla havaitaan lievästi positiivinen muutos kriisin aikana. Nuorimman ikäluokan kohdalla negatiiviset muutokset ovat olleet pienimpiä (kts. liite 7). Nämä tulokset eivät kuitenkaan ole yhtä luotettavia kuin ei-työttömien osalta johtuen melko korkeista keskivirheistä ja havaitaan, että interaktio ajankohta*ikäluokat*työtön ei ole tilastollisesti merkitsevä.

Kuvaaja 7: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin negatiivisen trendin maissa (keskiarvo ei-työttömät; ikäluokat: 1=15–29-vuotiaat, 2=30–39-vuotiaat, 3=40–49-vuotiaat, 4=50–65-vuotiaat ja 5=yli 66-vuotiaat)

Yhteenvedon voidaan todeta, että kriisi on tuottanut erilaisia tuloksia sekä maiden välillä että negatiivisen kehityksen maiden sisällä, kun tarkastellaan ikäryhmiä. Vaikka ikäryhmä on melko karkea luokittelu, havainnollistaa se tapahtuneita muutoksia ja tavoittaa tämän analyysin perusteella ajassa tapahtuvaa yhteisvaikutusta kriisiin ja iän välillä. Seuraavassa analyysissä tarkastellaan koulutusasteen ja kriisin vaikutuksia.

Taulukko 10: Kriisin vaikutukset koulutusasteisiin negatiivisen trendin maissa (varianssianalyysi)

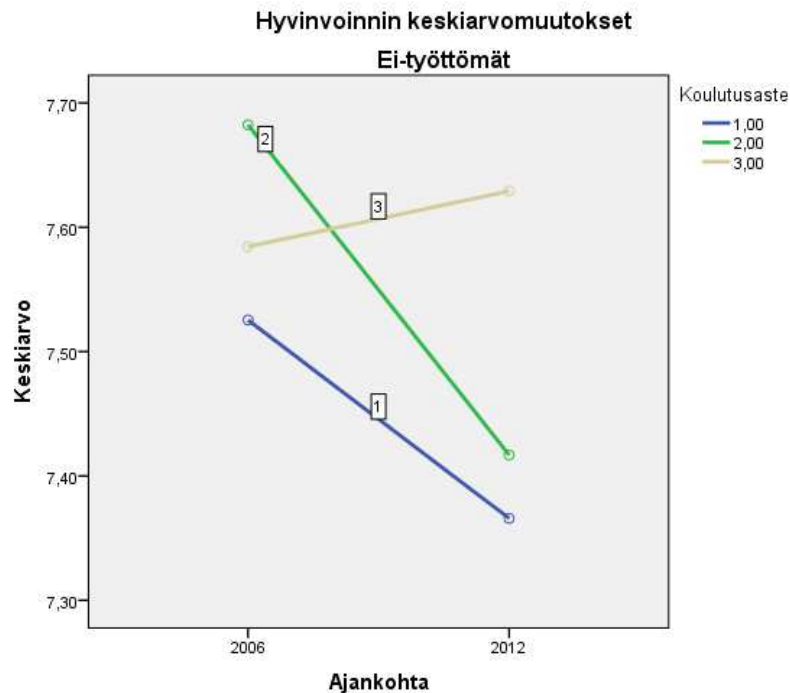
Tekijöiden väliset efektit

Muuttuja: Koettu hyvinvointi

Vaihtelun lähde	Neliösumma	Vapausaste	Keskineliöt	F-arvo	P-arvo
Korjattu malli	761,470 ^a	11	69,225	24,635	,000
Vakio	72347,816	1	72347,816	25746,757	,000
Ajankohta	11,501	1	11,501	4,093	,043
Koulutusaste	47,286	2	23,643	8,414	,000
Työtön	310,866	1	310,866	110,630	,000
Ajankohta * Koulutusaste	26,318	2	13,159	4,683	,009
Ajankohta * Työtön	,960	1	,960	,341	,559
Koulutusaste * Työtön	57,491	2	28,746	10,230	,000
Ajankohta * Koulutusaste * Työtön	8,845	2	4,423	1,574	,207
Solujen sisäinen	19512,486	6944	2,810		
Kokonais	403060,500	6956			
Korjattu kokonais	20273,956	6955			

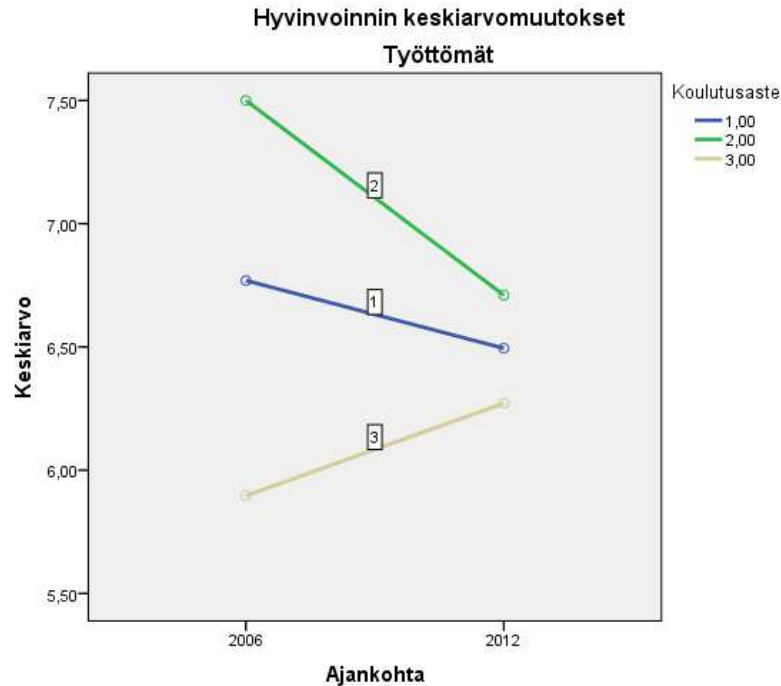
a. Selitysaste = ,038 (Sovitettu selitysaste = ,036)

Taulukossa 10 on raportoitu kaksisuuntaisen varianssianalyysin tulokset koulutusasteen, ajan ja työttömyyden muuttujille. Havaitaan, että interaktiotermeistä ajankohdan ja koulutusasteen sekä koulutusasteen ja työttömyyden väliset tekijät ovat tilastollisesti merkitseviä. Sen sijaan koulutusasteen vaikutus työttömiin ei ole muuttunut ajassa merkitsevästi ($p=0,207$). Kuvaajasta 8 havaitaan, että ei-työttömien ryhmässä korkeasti koulutettujen osalta on tapahtunut erilaista kehitystä suhteessa alempiin koulutusluokkiin. Korkeakoulutettujen osalta muutos on ollut lievästi positiivista kriisin aikana eli kriisi ei olisi kohdentunut korkeakoulutettuihin, jotka eivät ole työttömiä. Toisen asteen koulutuksen saaneilla vaikutukset ovat olleet hieman perusasteen koulutuksen saaneita negatiivisemmat.

Kuvaaja 8: Kriisin vaikutukset kouluasteisiin negatiivisen trendin maissa (keskiarvo ei-työttömät; koulutusasteet: 1=peruskoulu, 2=toinen aste ja 3=korkeakoulutus)

Kuvaajasta 9 havaitaan, että työttömien kohdalla on tapahtunut koulutusasteen suhteen melko lieviä muutoksia. Korkeakoulutetuilla työttömällä on hyvinvointi hieman kasvanut, mutta heidän keskiarvonsa on edelleen melko alhainen. Peruskoulun opiskelleiden työttömien ryhmässä keskiarvo on laskenut hieman vuodesta 2006. Suurin muutos on ollut toisen asteen opiskelleiden työttömien ryhmässä joiden hyvinvoinnin keskiarvo on laskenut vuoden 2006 7,5:stä vuoden 2012 6,7 tasolle. Vaikka tässä käytetty muuttuja on varsin karkea luokittelija ja tarkemmat ammattikunta-kohtaiset erotellut kertoisivat enemmän, voidaan näistäkin tuloksista päätellä kriisin kohdistuneen vahvemmin tiettyjen toimialojen kautta. Työttömien ryhmän tulokset ovat kuitenkin epäluotettavampia kuin ei-työttömien ryhmän, kuten edellä jo todettiin.

Kuvaaja 9: Kriisin vaikutukset kouluasteisiin negatiivisen trendin maissa (keskiarvo työttömät; koulutusasteet: 1=peruskoulu, 2=toinen aste ja 3=korkeakoulutus)

Taulukko 11: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin Portugalissa (variانسianalyysi)

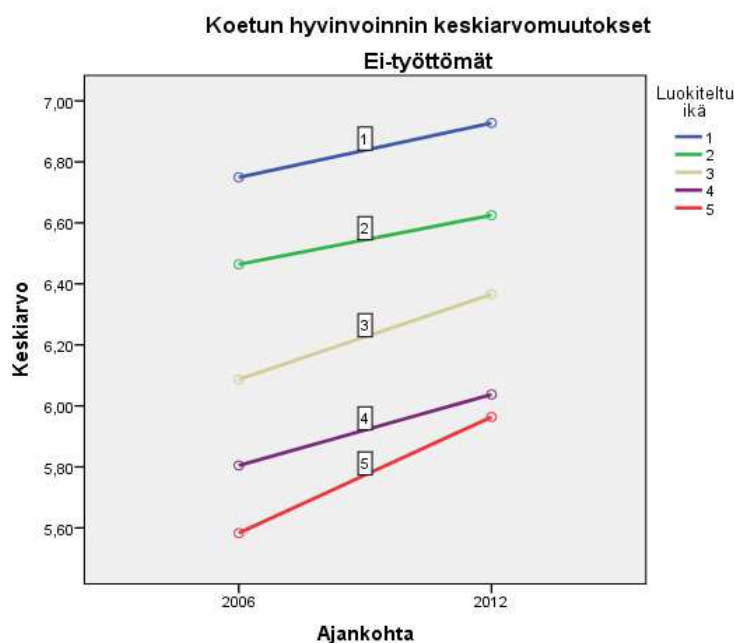
Tekijöiden väliset efektit

Muuttuja: Koettu hyvinvointi

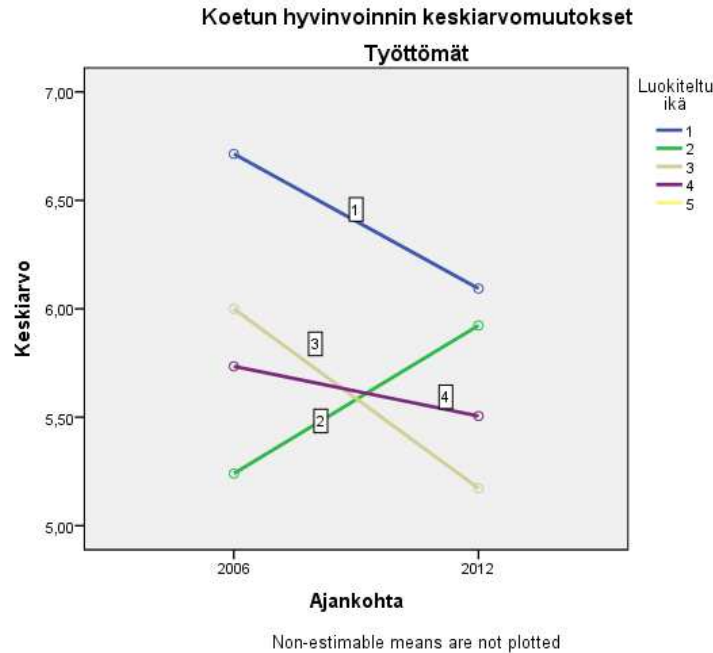
Vaihtelun lähde	Neliösumma	Vapausaste	Keskineliöt	F-arvo	P-arvo
Korjattu malli	821,012 ^a	17	48,295	16,916	,000
Vakio	51111,114	1	51111,114	17902,046	,000
Työtön	111,921	1	111,921	39,201	,000
Ikäluokat	395,760	4	98,940	34,654	,000
Ajankohta	,073	1	,073	,026	,873
Työtön * Ikäluokat	19,635	3	6,545	2,292	,076
Työtön * Ajankohta	17,430	1	17,430	6,105	,014
Ikäluokat * Ajankohta	25,651	4	6,413	2,246	,062
Työtön * Ikäluokat *	25,688	3	8,563	2,999	,029
Ajankohta					
Solujen sisäinen	11974,051	4194	2,855		
Kokonais	172038,250	4212			
Korjattu kokonais	12795,063	4211			

a. Selityysaste = ,064 (Sovitettu selityysaste = ,060)

Portugalin osalta ikäluokkien trendeistä havaitaan samoja efektejä kuin taulukon 7 regressioanalyysistä. Taulukon 11 tuloksista havaitaan, että Portugalin kohdalla interaktiotermit, jotka kuvaavat työttömien aikavaikutuksia saavat tilastollisen merkitsevyyden ($p=0,014$ ja $p=0,029$). Tuloksista voidaan päätellä, että Portugalin kohdalla havaitut tulokset ajassa olisivat työttömien osalta luotettavampia. Kuvaajasta 10 havaitaan, että kaikissa ikäluokissa on lievä positiivinen kehitys, mutta joka tämän analyysin osalta ei saa riittävää tilastollista merkitsevyyttä ($p=0,062$). Kuvaajasta 11 havaitaan, että työttömien osalta suurin negatiivinen muutos on tapahtunut 40–49-vuotiaiden ryhmässä, jonka keskiarvo on laskenut 0,9 yksikköä. Myös ikäluokissa 1 ja 4 on tapahtunut negatiivisia muutoksia. Ikäluokan 3 osalta havaitaan melko selkeä positiivinen muutos, joka on varsin yllättävä tulos.

Kuvaaja 10: Portugali keskiarvomuutokset (ei-työttömät; ikäluokat: 1=15–29-vuotiaat, 2=30–39-vuotiaat, 3=40–49-vuotiaat, 4=50–65-vuotiaat ja 5=yli 66-vuotiaat)

Kuvaaja 11: Portugalin keskiarvomuutokset (työttömät; ikäluokat: 1=15–29-vuotiaat, 2=30–39-vuotiaat, 3=40–49-vuotiaat, 4=50–65-vuotiaat ja 5=yli 66-vuotiaat)

Tässä esitettyjen analyysien perusteella voidaan olettaa, että työmarkkina-asemalla on ollut suuri merkitys kriisin vaikutuksissa. Työmarkkinoiden ulkopuolella luontaisesti olevien ryhmässä (yli 66-vuotiaat) kriisin vaikutukset eivät näy hyvinvoinnissa juuri lainkaan. Joko vanhemmat ihmiset ovat vähemmän sensitiivisiä ympäristössä tapahtuville muutoksille, varsinkin taloudellisissa tekijöissä tai vaikutus kulkee juuri työmarkkinoiden ja taloudellisen epävarmuuden välittämänä. Työmarkkinahypoteesi saa tukea koulutusasteita vertailemalla, sillä analyysin perusteella korkeakoulutus on suojeleminen kriisin vaikutuksilta eli se ei ole välttämättä kohdentunut yhtä vahvasti näiden ryhmien toimialoihin. Lisäksi Portugalin kohdalla havaitaan merkittävää negatiivista muutosta työttömien ryhmässä.

6.3.2 Kovarianssianalyysit

Kovarianssianalyysien avulla pyritään selvittämään tarkemmin keskiarvomuutosten syitä regressioanalyysissä (taulukko 6) käytettyjen hyvinvointivektoreiden avulla. Kovarianssianalyysin tarkoituksena on kontrolloida tiettyjä tekijöitä, jotka vaikutta-

vat hyvinvointiin ja näin pyrkiä selittämään mitkä tekijät ovat yhteydessä hyvinvoinnin muutoksiin.

Taulukko 12: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin negatiivisen trendin maissa (kovarianssianalyysi, yksityiset tekijät kontrolloitu)

Tekijöiden väliset efektit

Muuttuja: Koettu hyvinvointi

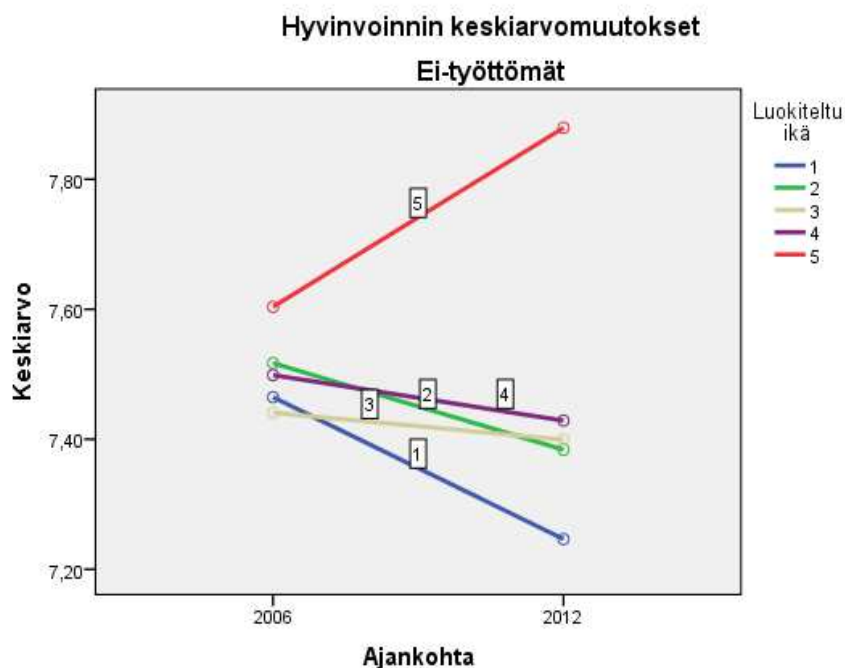
Vaihtelun lähde	Neliösumma	Vapausaste	Keskineliöt	F-arvo	P-arvo
Korjattu malli	3800,792 ^a	23	165,252	66,674	,000
Vakio	1162,144	1	1162,144	468,891	,000
Terveystila	648,559	1	648,559	261,674	,000
Tulojen riittävyys	851,366	1	851,366	343,501	,000
Alueenturvallisuus	42,387	1	42,387	17,102	,000
Sos. kontaktit	187,350	1	187,350	75,590	,000
Sos. aktiivisuus	160,748	1	160,748	64,857	,000
Ikäluokat	42,592	4	10,648	4,296	,002
Työtön	24,359	1	24,359	9,828	,002
Ajankohta	1,425	1	1,425	,575	,448
Ikäluokat * Työtön	38,072	4	9,518	3,840	,004
Ikäluokat * Ajankohta	46,440	4	11,610	4,684	,001
Työtön * Ajankohta	,001	1	,001	,001	,981
Ikäluokat * Työtön * Ajankohta	11,484	3	3,828	1,544	,201
Solujen sisäinen	17936,872	7237	2,478		
Kokonais	420758,750	7261			
Korjattu kokonais	21737,664	7260			

a. Selitysaste = ,175 (Sovitettu selitysaste = ,172)

Taulukossa 12 on esitetty kovarianssianalyysin tulokset yksityisten tekijöiden hyvinvointivektorin kautta maille, joissa on tapahtunut negatiivisia muutoksia. Tuloksista havaitaan, että mallin interaktiotermeistä ikäluokan ja aikavaikutuksen ($p=0,001$) sekä ikäluokan ja työttömyyden ($p=0,004$) interaktiot ovat tilastollisesti merkitseviä. Myös kaikki kovariaatit²⁹ ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä ($p<0,001$). Mallin tekijöistä suurimmat yksittäiset vaikutukset ovat suhteellisilla tuloilla ja terveydentilalla, joka on

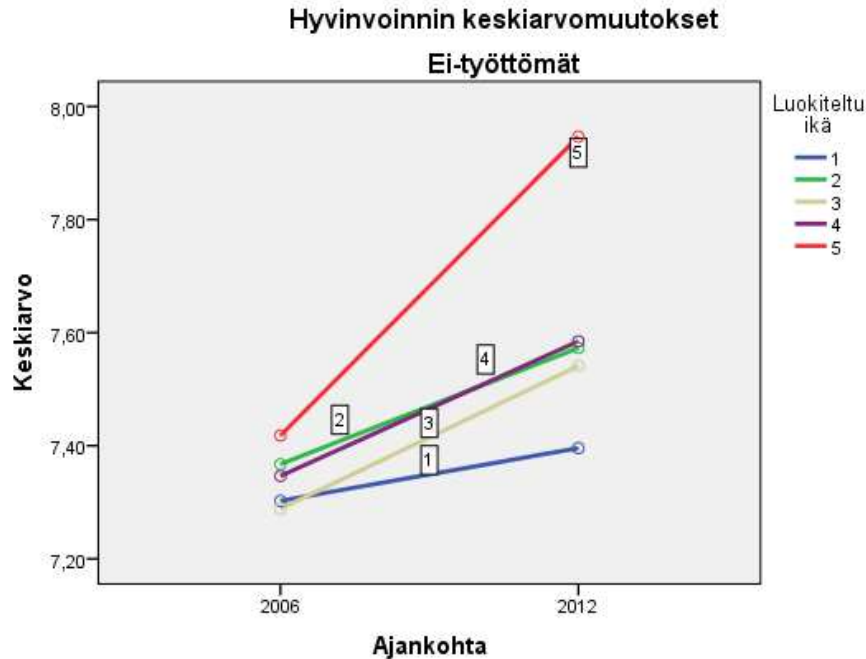
29 Mallista on jätetty pois työtyytyväisyys, vaikka tämä on merkittävä hyvinvointiin vaikuttava tekijä. Syynä valintaan on kyseisen muuttujan epätasainen jakautuminen ikäryhmien välillä, sillä korkeimmassa ikäryhmässä olevat henkilöt ovat luultavasti jättäneet vastaamatta kysymykseen.

linjassa regressioanalyysin tulosten kanssa (kts. taulukko 6). Mallin kovariaattien tasot ovat suhteellisen korkeat eli se on poistanut yksityisen hyvinvointivektorin matalien arvojen vaikutuksia vertailuasetelmasta. Kuvaaja 10 tarkastelemalla havaitaan, että vaikka yksityisten tekijöiden ja työttömyyden vaikutukset on kontrolloitu mallissa, on kaikissa muissa kuin korkeimmassa ikäluokassa edelleen havaittavissa negatiiviset vaikutukset hyvinvoinnissa. Kovariaatit ovat vaikuttaneet ikäluokkien keskiarvojen jakautumiseen ja ikäluokalla 5 on vuoden 2006 ja 2012 havainnoissa selvästi korkein keskiarvo. Kovariaatit myös laskevat nuorimman ikäluokan keskiarvoja ja saavat matalimmat arvot 2012 havainnoissa. Tämä tulos antaisi tukea kriisin vaikutusten osittaiseen välittymiseen yksilöihin julkisten tekijöiden kautta, kun tarkastelu on ei-työttömissä.

Mallin kovariaattien arvot: Terveystila = 3,67, Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen = 2,9955, Alueenturvallisuus = 2,9978, Sosiaalisten kontaktien määrä = 5,36, Sosiaalisen aktiivisuuden määrä = 2,64

Kuvaaja 12: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin negatiivisen trendin maissa (keskiarvo ei-työttömät, yksityiset tekijät kontrolloitu)

Mallin kovariaattien arvot: Terveystila = 3,67, Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen = 2,9966, Alueenturvallisuus = 2,9952, Sos. kontaktien määrä = 5,36, Sos. aktiivisuuden määrä = 2,64, Yleistynyt luottamus = 5,0508, Tyytyväisyys maan taloudelliseen tilaan = 3,71

Kuvaaja 13: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin negatiivisen trendin maissa (keskiarvo ei-työttömät, yksityiset ja julkisia tekijöitä kontrolloitu)

Kun malliin lisätään julkisia tekijöitä kuvaavista muuttujista yleinen taloudellinen tilanne ja yleistynyt luottamus, muuttuvat ajassa tapahtuneet keskiarvomuuotokset kaikkien ikäryhmien osalta positiivisiksi (kuvaaja 11). Mallin käyttämällä parametreilla vanhimman ikäluokan keskiarvon muutos on selvästi positiivinen. Mallissa havaittava ikäluokkien ja ajankohdan yhteisvaikutus on tilastollisesti merkitsevä (kts. taulukko 13). Tämän mallin tulokset antavat tukea julkisen hyvinvointivektorin merkitykselle hyvinvointimuutosten selittäjänä, sillä yksilölliset tekijät eivät riitä negatiivista muutosta kuvaamaan. Lisäksi näitä tuloksia voidaan tulkita suhteellista asemaa tukevina, sillä vuonna 2012 kyseisten parametrien arvot edustavat korkeampaa hyvinvointia kuin 2006. Nämä tulokset ovat kuitenkin vain suuntaa antavia, sillä mallissa on kontrolloitu erilaisia tekijöitä tietyillä parametrien arvoilla ja mallissa on tätä kautta käytössä niin sanottu edustavan toimijan oletus, joka ei kuitenkaan ole empiirisesti juuri koskaan täysin yleistettävissä.

Taulukko 13: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin negatiivisen trendin maissa
(kovarianssianalyysi yksityiset ja julkisia tekijöitä kontrolloitu)

Tekijöiden väliset efektit

Muuttuja: Koettu hyvinvointi

Vaihtelun lähde	Neliösumma	Vapausaste	Keskineliöt	F-arvo	P-arvo
Korjattu malli	4187,445 ^a	25	167,498	69,517	,000
Vakio	813,074	1	813,074	337,454	,000
Talouden tila	269,851	1	269,851	111,998	,000
Yleistynyt luottamus	125,131	1	125,131	51,934	,000
Tulojen riittävyys	600,794	1	600,794	249,350	,000
Terveystila	523,711	1	523,711	217,358	,000
Alueenturvallisuus	15,365	1	15,365	6,377	,012
Sos. kontaktit	199,127	1	199,127	82,645	,000
Sos. aktiivisuus	140,752	1	140,752	58,417	,000
Työtön	25,346	1	25,346	10,519	,001
Ikäluokat	37,156	4	9,289	3,855	,004
Ajankohta	21,726	1	21,726	9,017	,003
Työtön * Ikäluokat	40,737	4	10,184	4,227	,002
Työtön * Ajankohta	,001	1	,001	,000	,988
Ikäluokat * Ajankohta	39,864	4	9,966	4,136	,002
Työtön * Ikäluokat *	15,553	3	5,184	2,152	,092
Ajankohta					
Solujen sisäinen	17107,003	7100	2,409		
Kokonais	412708,000	7126			
Korjattu kokonais	21294,448	7125			

a. Selitysaste = ,197 (Sovitettu selitysaste = ,194)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kolmen eri tutkimuskysymyksen kautta koettuun hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Ensimmäinen tutkimuskysymys oli: Miten Euroopan talouskriisi on vaikuttanut hyvinvointiin? Tähän pyrittiin vastaamaan yleisellä kuvailevalla tasolla. Tuloksista havaittiin, että vaikutukset ovat olleet useimpien maiden kohdalla varsin lieviä. Tässä tarkastelluista maista ainoastaan Irlannissa, Espanjassa ja Kyproksella on tapahtunut selvää hyvinvoinnin laskua yleisellä tasolla. Tämä antaisi tukea hypoteesille, että kriisin hoidossa harjoitetut politiikat olisivat voimistaneet kriisin vaikutuksia. Tämä selitys on kuitenkin osittain ongelmallinen, sillä Portugalissa joka on myös yksi kriisimaista, on hyvinvoinnin taso noussut kriisin aikana ei-työttömien keskuudessa (kuvaaja 10). Työttömien osalta Portugalin kehitys on kuitenkin ollut negatiivista (kuvaaja 11), mikä taas antaa tukea harjoitetun politiikan negatiivisille hyvinvointivaikutuksille, sillä tasaisen trendin maissa tätä efektiä ei havaittu (taulukko 7). Toinen maa, jossa hyvinvoinnin muutokset ovat olleet selvästi positiivisia, on Saksa. Tämä tulos ei ole millään tavoin yllättävä, sillä eurokriisi ei ole kohdistunut Saksan talouteen erityisen vahvasti. Tässä tarkasteltavista maista Belgiassa, Suomessa, Tanskassa, Sloveniassa ja Ranskassa hyvinvoinnissa ei ole havaittavissa negatiivisia muutoksia, vaan muutokset ovat jopa lievästi positiivisia. Kaikkiaan tulokset taloudellisen kriisin heterogeenisista vaikutuksista maatasolla on yhteneviä aiempien tulosten suhteen, joissa on painotettu instituutioiden merkitystä taloudellisen kriisin kohdentumisessa eri maissa (kts. Bjørnskov 2014). Toisin sanoen useiden maiden luontaiset tasapainottajat pystyvät lieventämään taloudellisen shokin kohdentumista yksilöihin. Instituutioiden tärkeä merkitys kriisiltä suojaavana tekijänä on uskottava argumentti, vaikka vaikutus ei tämän analyysin perusteella välttämättä kulje suoran institutionaalisen luottamuksen kautta.

Toinen tutkimuskysymys oli: Miten sosiaalinen pääoma on yhteydessä koettuun hyvinvointiin ja miten yksityiset ja julkiset tekijät vaikuttavat tähän? Tätä yhteyttä pyrittiin selvittämään lineaarisen regressioanalyysin avulla ja soveltamalla Benjamin ym. (2014) teoreettista kehystä, joka olettaa hyvinvoinnin muodostuvan yksityisistä ja julkisista hyvinvointivektoreista. On syytä huomioda, ettei näillä menetelmillä päästä kausaaliselittämiseen ja tulokset ovat yhteyksien havainnointia. Tuloksista havaittiin, että sosiaalisen pääoman ulottuvuuksista yleistynyt luottamus on robus-

teimmin hyvinvointiin yhteydessä oleva tekijä, mutta myös verkostoulottuvuus on melko johdonmukaisesti yhteydessä hyvinvointiin. Nämä tulokset ovat varsin hyvin linjassa aiemman tutkimuksen suhteen (esim. Rodríguez-Pose & Berlepsch 2014). Institutionaalinen luottamus osoittautui sensitiiviseksi mallin muiden muuttujien suhteen ja sen selitysvoima katosi laajimmassa mallissa. Tämä saattaa johtua joidenkin muuttujien korreloitumisesta keskenään tai kysymyksen heikosta mittaussuhteesta, sillä intuitiivisesti ja aiempien havaintojen perusteella instituutioilla on yhteyttä hyvinvointiin.

Sosiaalisen pääoman lisäksi mallissa olleista muuttujista yksityiset hyvinvointitekijät saivat suuremman selitysvoiman kuin julkiset tekijät. Erityisesti terveydentila, toimeentulo nykyisillä tuloilla ja työtyytyväisyys saivat korkeita beta-kertoimia. Taloudellisiin tekijöihin liittyvät muuttujat saivat korkeimpia yksittäisiä kertoimia myös julkisissa tekijöissä. Erityisesti yleiseen taloudelliseen tilaan liittyvä muuttuja sai korkeimman beta-kertoimen. Tuloeroihin liittyvällä muuttujalla oli pieni negatiivinen yhteys hyvinvointiin, kun tarkastelussa oli laajin malli. Tämä selittyy luultavasti jakauman muodon kautta, sillä muuttujan jakauma on vahvasti vasemmalle vino eli tuloeroja vähentävälle politiikalle on vahvaa tukea aineistossa. Toinen selitys on se, että jakauman vinouden lisäksi, tuloeroihin liittyvät tekijät ovat korreloituneet myös terveyteen ja luottamukseen liittyvien tekijöiden kanssa (kts. Neckerman & Torche 2007), jolloin regressio ei ole täysin luotettava. Sosiaalisen pääoman keskustelun kannalta tulos ei varsinaisesti vahvista tai kumoa tuloerojen roolia sosiaalisen pääoman kannalta.

Kolmas tutkimuskysymys oli: Miten kriisi on jakautunut sosiodemografisten ryhmien välillä ja mikä muutosta selittää? Havaittiin, että ajan ja ikäryhmien suhteen oli yhteisvaikutus hyvinvoinnissa eli ikäryhmien suhteelliset erot olivat muuttuneet kriisin aikana, kun tarkasteltiin negatiivisen trendin maita. Myös koulutusasteen suhteen oli havaittavissa yhteisvaikutus ja korkeakoulutus näyttää suojanneen kriisin hyvinvointivaikutuksilta. Suurin negatiivinen vaikutus kriisillä on ollut toisen asteen koulutuksen saaneisiin. Ikäryhmistä selvästi lievin vaikutus kriisillä on ollut yli 66-vuotiaisiin, joiden hyvinvoinnin tasossa on havaittavissa positiivinen muutos. Myöskään nuorimpaan ikäryhmään kriisi ei ole vaikuttanut erityisen voimakkaasti. Tämä tulos ei ole linjassa Ötker-Roben & Podpieran (2013) taluskriisin välittymismeka-

nismien kanssa, ainakaan tämän tutkimuksen indikaattorin osalta, sillä heidän mukaansa kriisin tulisi kohdistua juuri nuorimpiin ja vanhempiin ikäryhmiin voimakkaammin. Korkeimman ikäluokan tulos on hieman yllättävä, mutta sitä voidaan pyrkiä selittämään ainakin työmarkkinoiden ja varallisuuden kautta, sillä yli 66-vuotiaiden ei tarvitse tarjota panostaan työmarkkinoilla ja heillä saattaa olla omaisuutta, joka suojaa negatiivisilta suhdannevaihteluilta ja samalla parantaa suhteellista asemaa. Toinen mahdollinen selitys on, että iäkkäämpien ihmisten sosiaaliset vertailut ja tavoitteiden asettelut poikkeavat nuorempien ikäryhmien vertailutavasta ja iäkkäämmät ihmiset vertaisivat omaa asemaansa sosiaalisesti alaspäin ja heidän odotuksensa materiaalistien resurssien suhteen olisivat pienemmät (kts. Yang 2008, 222).

Kovarianssianalyysin perusteella negatiivisen trendin maissa muutokset hyvinvoinnissa ei-työttömien ryhmässä ovat yhteydessä julkisen hyvinvointivektorin muutoksiin. Eli vaikka näiden ihmisten nykytilanne olisi edelleen taloudellisesti ja terveydellisesti turvattu, on yleiset kokemukset toimintamahdollisuuksien suhteen ja varsinkin tulevaisuuteen liittyen, silti heikentyneet. Tätä argumenttia tukee myös yleistyneen luottamuksen heikkeneminen, jota voidaan pitää eräänlaisena indikaattorina tulevaisuuden odotusten suhteen (Ilmonen 2005, 51) sekä muutos tyytyväisyydessä yleistä taloudellista tilaa kohtaan, joka on laskenut noin 5,8:sta 2,5:een. Eli yleisen epävarmuuden määrä on kasvanut näissä kolmessa maassa huomattavasti, joka selittäisi osaltaan tapahtuneita muutoksia, sillä pelkät yksilön taloudelliset indikaattorit eivät tämän analyysin perusteella riitä selittämään havaittuja muutoksia.

Portugalin tuloksia on syytä arvioida tässä vielä tarkemmin, sillä sen suhteen tulokset ovat muista kriisimaista poikkeavia. Vaikka myös Portugalissa talous on supistunut ja siellä on tehty leikkauksia palkoissa, julkisessa kulutuksessa ja työttömyys on kasvanut (OECD 2014), on näitä negatiivisia vaikutuksia pystytty kompensoimaan suhteessa ihmisten kokemaan hyvinvointiin, suurinta osaa työttömistä lukuun ottamatta, joiden kohdalla on havaittavissa hyvinvoinnin laskua (kts. kuvaaja 10 & 11). Myös taloudellisilla mittareilla tarkasteltuna Portugalin kehitys on kääntynyt positiiviseksi viime vuosien aikana. Vuonna 2013 Portugalin vienti kasvoi selvästi, työttömyysaste pieneni ja talouskasvu kääntyi positiiviseksi vuonna 2014 (OECD 2014). Portugali alkoi myös maksaa takaisin kriisiluottojaan vuonna 2015. Portugali onkin selvinnyt huomattavasti paremmin kriisin hoidosta kuin esimerkiksi Kreikka, jossa

tilanne ei vielä vuonna 2015 näytä ongelmattomalta, vaikka myöskään Portugali ei ole vielä täysin toipunut kriisin vaikutuksista.

Portugalin tuloksille ei-työttömien suhteessa muihin kriisimaihin voidaan esittää ainakin kaksi selitystä. Tulokset saattavat johtua ennen kriisiä vallinneista taloudellisista ja yhteiskunnallisista olosuhteista. Portugalin talous oli jo ennen kriisin puhkeamista ollut pidempään lievässä taantumassa (Reis 2013, 149), joten shokin vaikutukset eivät olleet yhtä vahvat ihmisten arjessa, vaikka vaikutukset olivatkin toki huomattavia taloudellisesti. Espanjassa ja Irlannissa taas oli vahva rakennussektorin kupla ja myös Kyproksen pankkisektori oli erittäin suuri suhteessa maan BKT:hen ennen kriisiä. Näiden ylisuuriksi kasvaneiden sektorien romahtaminen kriisin yhteydessä mahdollisesti kasvattaa kriisin negatiivisia hyvinvointivaikutuksia. Tämä efekti selittyy Tverskyn ja Kahnemanin (1991) havaitsemista tappion välttämisen (*loss aversion*) psykologisista vaikutuksista, joka tarkoittaa negatiivisten tapahtumien kokemista suhteellisesti voimakkaammin kuin positiivisten tapahtumien. Eli toisin sanoen tilanteessa, jossa kriisiä edeltää vahva nousukausi, on kriisin negatiivinen psykologinen vaikutus suurempi kuin tilanteessa, jossa taloudellinen kasvu ei ole ollut yhtä voimakasta ennen shokkia. Espanjan, Irlannin ja Kyproksen tilanteessa eksogeeniseen shokkiin yhdistyisi myös siis endogeeninen shokki. Tälle selitykselle antaisi tukea ainakin muutokset tyytyväisyydessä yleiseen taloudelliseen tilaan, sillä Portugali tämä keskiarvo on laskenut 3,2:sta 2,1:een, joka on huomattavasti pienempi muutos kuin vertailumaiden vastaava ($\Delta = -3,3$).

Toinen selitys on harjoitetun politiikan erilainen kohdentuminen kuin muissa kriisimaissa. Jos politiikka on toteutettu tavalla, joka ylläpitää sosiaalista koheesiota ja kompensoi tapahtuneita heikennyksiä palveluissa ja korvauksissa, voisi se selittää vastaava kehitystä. Tätä tukisivat myös tilastot, joiden mukaan Portugalissa köyhyyden ja syrjäytymisen riski ei ole kasvanut merkittävästi kriisin aikana (kts. kuvaaja 4). Tämän perusteella Portugalin osalta kriisin vaikutukset ovat välittyneet perinteisempien kanavien kautta ja kohdentuneet pääasiassa työttömiin, joiden joukossa hyvinvointi on laskenut. Poikkeuksena on ollut 30–39-vuotiaiden työttömien ryhmä, jossa hyvinvoinnin muutos on ollut positiivinen. Tämä muutos saattaa selittyä maastamuutolla, sillä vuonna 2012 Portugalista muutti yli 100 000 ihmistä, jotka olivat lähinnä työttömiä nuoria ja koulutettuja (INE 2013). Eli maastamuutto olisi tasannut

hyvinvoinnin keskiarvon heikkenemistä 30–39-vuotiaiden joukossa. Harjoitetun politiikan onnistumista ja maastamuuton vaikutusta työttömien hyvinvoinnin kannalta ei kuitenkaan ole enää tämän tutkimuksen puitteissa mahdollista arvioida tarkemmin.

Hieman yllättävänä tuloksena voidaan pitää Portugalin tulosten lisäksi hyvinvointitappioiden olemattomuutta Ranskassa, Tanskassa, Suomessa, Belgiassa ja Sloveniassa. Varsinkin Slovenian suhteen olisi ollut odotettavissa negatiivisia muutoksia, sillä maan työttömyystaso on noussut suhteellisen paljon 2006–2012. Tämä ei kuitenkaan välity hyvinvointi-indikaattoriin. Selvästikään talouskriisin vaikutukset eivät ole välittyneet kovin voimakkaasti yksilöiden kokemuksiin tämän perusteella. Tämän ei pitäisi ainakaan johtua informaation puutteesta, sillä kriisiä on käsitelty mediassa varsin kattavasti usean vuoden ajan. Yksi selitys on, että tässä käytetty koetun hyvinvoinnin mittari ei ole kovin sensitiivinen yhteiskunnissa tapahtuville makromuutoksille. Tälle antaisi perustetta tutkimustulokset, joiden mukaan mittari on heikosti korreloitunut esimerkiksi talouskasvun kanssa (esim. Blachflower & Oswald 2004). Toisaalta tässä tutkimuksessa myös löydettiin mittarissa tapahtuneita selviä muutoksia, useimmissa eniten kärsineissä maissa sekä Saksassa. Myös makromuuttujille tehty regressioanalyysi löysi tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä (taulukko 7), joten tämän ja aiemman tutkimuksen (esim. Stevenson & Wolfers 2008) perusteella mittari on jollain tasolla sensitiivinen yhteiskunnallisille muutoksille.

Toinen selitys on, että näiden maiden kohdalla yhteiskunnan luontaiset tasapainottajat ovat toimineet hyvin kriisin aikana eli selityksenä olisi näiden maiden instituutioiden hyvä laatu. Mahdollisesti yhteiskunnassa tapahtuneiden negatiivisten vaikutusten tulee ylittää jokin raja-arvo ennen kuin ympäristön vaikutukset alkavat dominoimaan yksilötason tekijöitä eli esimerkiksi työttömyyden kokeminen muuttuu systeemiseksi ongelmaksi myös työllisten osalta. Tällaista tilaa voidaan kuvata Robert Mertonin (1938) anomian käsitteellä, jossa yhteiskunnallisten arvostusten ja päämäärien saavuttamisen institutionaaliset rakenteet ja keinot osittain rikkoutuvat. Eli yhteiskunnassa on vallalla tilanne, jossa esimerkiksi inhimillistä pääomaa ei pystytä kääntämään tehokkaasti työmarkkinatuloksiksi ja toimeentuloksi. Olisikin ollut mielenkiintoista tarkastella Kreikkaa osana analyysia ja miten käytetty mittari olisi sen suhteen reagoanut.

8 DISKUSSIO

Lopuksi on syytä arvioida tätä tutkimusta ja käytettyä hyvinvoinnin indikaattoria yleisemmällä tasolla. Ennen kaikkea on kiinnostavaa kysymys, mikä on koetun hyvinvoinnin rooli yhteiskuntapolitiikan kannalta sekä kysymykset hyvinvoinnin ja kehityksen mittaamisesta. Myös jatkotutkimuksen kannalta esitetään muutamia suuntaviivoja.

Keskeinen kysymys on, miten paljon tässä käytettyä subjektiivista mittaria tulisi painottaa perinteisempien yhteiskunnallisten tarkastelujen suhteen. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella tulisi suhtautua melko kriittisesti sen itsenäiseen selitysvoimaan yhteiskunnan olosuhteiden kuvaajana, sillä talouskriisin vaikutukset ovat olleet tämän mittarin mukaan melko vähäisiä. Toki mittarissa on tapahtunut muutoksia kriisin myötä, mutta ainoastaan maissa joissa taloudelliset vaikutukset ovat olleet suurimpia. Näin lyhyellä aikavälillä havaintojen selittävänä tekijänä tuskin on adaptaatiokaan. Mittarin heikko sensitiivisyys tekeekin sen käytöstä yhteiskuntapolitiikan keskeisenä tavoitteena ongelmallista. On mahdollista, että muutokset realisoituvat indikaattoriin viiveellä, mutta tämä tekee vaikutusten arvioimisesta haastavaa ja hidasta. Näyttääkin, että subjektiivinen hyvinvointi on enemmän reaktiivinen mittari kuin proaktiivisen yhteiskuntapolitiikan ohjaaja ja siihen tulisi suhtautua sen mukaisesti, siksi näiden tulosten perusteella ainakin Veenhovenin (2010) ja Layardin (2006) edustama vahva kanta mittarin universaalista selitysvoimasta tulisi kyseenalaistaa.

Paradoksaalisesti yksilötasolla mittari sen sijaan vaikuttaa luotettavammalta, sillä se on vahvasti yhteydessä objektiivisempiin tekijöihin kuten terveyteen, toimeentuloon, työpaikkaan ja sosiaalisiin suhteisiin. Tämä mikrotason ja rakenteellisen tason ero koetussa hyvinvoinnissa on jo esillä Easterlinin (1974) klassisessa artikkelissa, eikä yhteys tämän datan osalta näytä merkittävästi selkeämmältä. Kahden tason välisen yhteyden paremmin linkittäminen onkin yksi keskeinen haaste, jos koettua hyvinvointia halutaan käyttää uskottavampana mittarina, niin taloudellisten kuin muidenkin yhteiskunnallisten olosuhteiden arvioimiseksi. Nämä tulokset antavatkin tukea monipuolisempien indeksien kehittämiseen kuten Stiglizin ym. (2009) raportissa esitetään. Eli koettu hyvinvointi olisi yksi kolmesta tekijästä, joiden kautta yhteiskunnallista hyvinvointia arvioitaisiin. Myös hyvinvointiin liittyvän kysymyksenasettelun

laajentaminen saattaa olla hyvä kehitys tulevaisuuden kannalta kuten Benjamin ym. (2014) pyrkivät tekemään ja myös Fleurbaey (2009) ehdottaa. Tähän on myös osittain pyritty tässä tutkimuksessa.

Mitkä sitten ovat tämän tutkimuksen tulosten kontribuutiot? Näiden tulosten perusteella voidaan ainakin todeta, että subjektiivista hyvinvointia tukeva politiikka on työllisyyden kasvua, laadukkaita instituutioita, taloudellista turvaa ja terveyttä tukevaa politiikkaa, sillä hyvinvoinnin ja näiden tekijöiden välinen yhteys on vahva. Instituutioiden roolina on tässä edistää edellä mainittujen tekijöiden tasapainoista kehitystä ja luoda turvaa eri elämäntilanteissa. Nämä päätelmät eivät ole kovin radikaaleja yhteiskuntapolitiikan kannalta, sillä edellä mainitut tekijät ovat jo tällä hetkellä hyvin merkittäviä tavoitteita. Työllisyys ja instituutiot eivät ole kuitenkaan vain nykyisen eurokriisin kannalta keskeisiä kysymyksiä, vaan sijoittuvat osaksi laajempaa keskustelua työn tulevaisuudesta, sillä on ennustettu että monia ammatteja tulee katoamaan tulevaisuudessa teknologisen kehityksen myötä (kts. Frey & Osborne 2013). Samalla tämä polarisoiva kehitys on haasteellinen hyvinvoinnin toisen ulottuvuuden eli ostovoiman kannalta. Miten, työhön liittyviä taloudellisia ja hyvinvoinnillisia tekijöitä kompensoidaan tulevaisuudessa, onkin merkittävä haaste.

Toinen keskeinen tekijä liittyen subjektiiviseen hyvinvointimittariin on sen vaikutus sosiaalisten tekijöiden nostamisessa osaksi hyvinvointiin liittyvän mittaamisen tematiikkaa. Sosiologiassa sosiaaliset suhteet ovat olleet tieteenalan keskiössä aina, mutta myös taloustieteen puolella sosiaalisia tekijöitä kohtaan on herännyt lisääntyntä kiinnostusta. Tätä ominaisuutta huomioivaa teoriaa on kehitetty mallintamisessa (*agent based modelling*) ja edellä mainittujen indeksien kehittämisessä yhteiskuntapolitiikan osana. Monipuolisempi käsitys hyvinvoinnista on herättänyt varsin monipuolista tieteellistä keskustelua eri tieteenaloilla ja kehitystyö aiheen ympärillä jatkuu varmasti tulevaisuudessakin. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin tärkeää kehittää juuri objektiivisten ja subjektiivisten mittareiden välistä vuorovaikutusta sekä tämän tiedon pohjalta politiikkatoimenpiteitä. Kiinnostava kysymys on myös valuuttaliiton rakenteellisten ehtojen tarkempi arvioiminen pitkällä aikavälillä, sillä nykyisen kaltaisen eurojärjestelmä näyttäytyy tällä hetkellä enemmän taloudellista ja hyvinvoinnillista epätasapainoa lisäävänä kuin tasaavana.

LÄHTEET

- Aghion, Phillippe, Caroli, Eve & Garcia-Penalosa, Cecilia (1999). Inequality and Economic Growth: The Perspective of the New Growth Theories. *Journal of Economic Literature* 37:4, 1615–1660
- Aghion, Phillippe & Howitt, Peter (2009). *The Economics of Growth*. The MIT Press
- Becker, Gary, Rayo, Luis & Krueger, Alan (2008). Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox. Comments and Discussion. *Brookings Papers on Economic Activity* 39:1, 88–102
- Benjamin, Daniel, Heffetz, Ori, Kimball, Miles & Rees-Jones, Alex (2012). What Do You Think Would Make You Happier? What Do You Think You Would Choose? *American Economic Review* 102:5, 2083–2110
- Benjamin, Daniel, Heffetz, Ori, Kimball, Miles & Szembrot, Nichole (2014). Beyond Happiness and Satisfaction: Toward Well-Being Indices Based on Stated Preferences. *American Economic Review* 104:9, 2698–2735
- Bjørnskov, Christian (2006). The multiple facets of social capital. *European Journal of Political Economy* 22, 22–40
- Bjørnskov, Christian (2014). Do Economic Reforms Alleviate Subjective Well-Being Losses of Economic Crises? *Journal of Happiness Studies* 15, 163–182
- Blanchflower, David & Oswald, Andrew (2004). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics* 88, 1359–1386
- Bloom, Nicholas, Sadun, Raffaella & Van Reenen, John (2012). The Organization of Firms Across Countries. *The Quarterly Journal of Economics* 127:4, 1663–1705
- Bosmans, Kristof, Decancq, Koen & Decoster, Andre (2014). Relativity of Decreasing Inequality Between Countries. *Econometrica* 81, 276–292
- Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press
- Chong, Alberto & Gradstein, Mark (2007). Inequality and Institutions. *The Review of Economics and Statistics* 89:3, 454–465
- Clark, Andrew & Oswald, Andrew (1996). Satisfaction and comparison income. *Journal of Public Economics* 61, 359–381
- Clark, Andrew, Frijters, Paul & Shields, Michael (2007). Relative income, Happiness and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other

- Puzzles. *Institute for the Study of Labor (IZA): Discussion Paper No. 2840*
June 2007
- Coleman, James (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* 94, 95–120
- Delhey, Jan, Newton, Kenneth & Welzel, Christian (2011). How General Is Trust in “Most People”? Solving the Radius of Trust Problem. *American Sociological Review* 76:5, 786–807
- Delhey, Jan & Dragolov, Georgi (2013). Why Inequality Makes Europeans Less Happy: The Role of Distrust, Status Anxiety and Perceived Conflict. *European Sociological Review*. Tulossa.
- Diener, Ed (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin* 95:3, 542–575
- Dinda, Soumyananda (2008). Social capital in the creation of human capital and economic growth: A productive consumption approach. *The Journal of Socio-Economics* 37. 2020–2033
- Di Tella, Rafael, MacCulloch, Robert & Oswald, Andrew (2003). The Macroeconomics of Happiness. *The Review of Economics and Statistics* 85:4, 809–827
- Di Tella, Rafael & MacCulloch, Robert (2006). Some Uses of Happiness Data in Economics. *Journal of Economic Perspectives* 20:1, 25–46
- Di Tella, Rafael, Haisken-DeNew, John & MacCulloch, Robert (2010). Happiness Adaptation to Income and to Status in an Individual Panel. *Journal of Economic Behavior & Organization* 76, 834–852
- Dolan, Paul & Peasgood, Tessa (2008). Measuring Well-Being for Public Policy: Preferences or Experiences? *The Journal of Legal Studies* 37:2, 5–31
- Dolan, Paul, Peasgood, Tessa & White, Mathew (2008). Do we really know what makes us happy? A review of the economic literature on the factors associated with subjective well-being. *Journal of Economic Psychology* 29, 94–122
- Durlauf, Steven (2002). On the Empirics of Social Capital. *The Economic Journal* 112, 459–479
- Easterlin, Richard (1974). Does Economic Growth Improve the Human Lot? Teoksessa Paul David & Melvin Reder (toim.) *Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honor of Moses Abramovitz*. New York: Academic Press

- Easterlin, Richard (2010). *Happiness Growth and Life-Cycle*. Toim. Holger Hinte & Klaus Zimmerman. Oxford University Press
- Eaton, Curtis & Eswaran, Mukesh (2008). Well-Being and Affluence in the Presence of a Veeblen Good. *The Economic Journal* 119, 1088–1104
- Ervasti, Heikki & Saari, Juho (2011). Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Hyvinvointi - Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus
- Ferrer-i-Carbonell, Ada & Frijters, Paul (2004). How important is methodology for the estimates of the determinants of happiness? *The Economic Journal* 114, 641–659
- Fleurbaey, Marc (2009). Beyond GDP: The Quest for a Measure of Social Welfare. *Journal of Economic Literature* 47:4, 1029–1075
- Frank, Robert (2007). Does money buy happiness? Teoksessa Felicia Huppert, Nick Baylis & Barry Keverne (toim.) *The Science of Well-being*. Oxford University Press
- Franzen, Axel & Hangartner, Dominik (2006). Social Networks and Labour Market Outcomes: The Non-Monetary Benefits of Social Capital. *European Sociological Review* 22:4, 353–368
- Frey, Bruno & Stutzer, Alois (2002a). *Happiness and economics: how the economy and institutions affect well-being*. Princeton University Press
- Frey, Bruno & Stutzer, Alois (2002b). What Can Economists learn From Happiness Research? *Journal of Economic Literature* 40:2, 402–435
- Frey, Carl & Osborne, Michael (2013). The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation? *OMS Working Papers*
- Frisch, Michael (2000). Improving mental and physical health care through Quality of Life Therapy and assessment. Teoksessa Ed Diener & Don Rahtz (toim.) *Advances in Quality of Life Theory and Research*. Kluwer Academic Publishers
- Fukuyama, Francis (1996). *Trust. The Social Virtues and The Creation of Prosperity*. New York: Free Press
- Glaeser, Edward, Laibson, David & Sacerdote, Bruce (2002). An Economic Approach to Social Capital. *The Economic Journal* 112, 437–458
- Glaeser, Edward, Gottlieb, Joshua & Ziv, Oren (2014). Unhappy Cities. *National Bureau of Economic Research, Working Paper* 20291

- Granovetter, Mark (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology* 78, 1360–1380
- Guizzo, Luigi, Sapienza, Paola & Zingales, Luigi (2004). The Role of Social Capital in Financial Development. *The American Economic Review* 94:3, 526–556
- Hagfors, Robert & Kajanoja, Jouko (2010). Hyvän kehän teoria ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Heikki Hiilamo & Juho Saari (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*. Diakoniammattikorkeakoulu, A Tutkimuksia 27
- Hall, Robert & Jones, Charles (1999). Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others? *The Quarterly Journal of Economics* 114:1, 83–113
- Hedström, Peter (2005). *Dissecting the social: on the principles of analytical sociology*. Cambridge University Press
- Hedström, Peter & Swedberg, Richard (1998). Social mechanisms: An introductory essay. Teoksessa Peter Hedström & Richard Swedberg (toim.) *Social Mechanisms – An Analytical Approach to Social Theory*. Cambridge University Press
- Helliwell, John (2003). How's life? Combining individual and national variables to explain subjective well-being. *Economic Modelling* 20, 331–360
- Helliwell, John & Putnam, Robert (2007). The social context of well-being. Teoksessa Felicia Huppert, Nick Baylis & Barry Keverne (toim.) *The Science of Well-being*. Oxford University Press
- Helliwell, John, Huang, Haifang & Wang, Shun (2014). Social Capital and Well-Being in Times of Crisis. *Journal of Happiness Studies* 15, 145–162
- Hjerpe, Reino (2005). Sosiaalinen pääoma, sen taloudelliset vaikutukset ja akkumulaatio. Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva Kustannus
- Honkapohja, Seppo (2013). *The euro crisis: a view from the North*. Bank of Finland Research: Discussion Papers, 12/2013
- Ifcher, John & Zarghamee, Homa (2011). Happiness and Time Preference: The Effect of Positive Affect in a Random-Assignment Experiment. *The American Economic Review* 101:7, 3109–3129
- Ilmonen, Kaj (2005). Luottamuksen operationalisoinnista. Teoksessa Pertti Jokivuori (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Jyväskylä: Minerva Kustannus

- INE (2013). *Estatísticas Demográficas 2012*. Portugal: Instituto Nacional de Estatística
- Kahneman, Daniel, Wakker, Peter & Sarin, Rakesh (1997). Back to Bentham? Explorations of Experienced Utility. *The Quarterly Journal of Economics* 112:2, 375–406
- Knack, Stephen & Keefer, Philip (1997). Does Social Capital Have Economic Payoff? A Cross-Country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics* 112:4, 1251–1288
- Kroeger, Philipp (2014). Demand for redistribution in the wake of the economic crisis. *Economics and Business Letters* 3:3, 156–165
- Kouvo, Antti (2014). *Luottamuksen lähteet. Vertaileva tutkimus yleistynyttä luottamusta synnyttävistä mekanismeista*. Väitöskirja, Turun yliopisto
- Lane, Philip (2012). The European Sovereign Debt Crisis. *Journal of Economic Perspectives*. 26:3, 49–68
- Layard, Richard (2006). Happiness and Public Policy: A Challenge to Profession. *The Economic Journal* 116, 24–33
- Layard, Richard, Nickell, Stephen & Mayrez, Guy (2008). The marginal utility of income. *The Journal of Public Economics* 92, 1846–1857
- Leung, Ambrose, Kier, Cheryl, Fung, Tak, Fung, Linda & Sproule, Robert (2011). Searching for Happiness: The Importance of Social Capital. *Journal of Happiness Studies* 12, 443–462
- Li, Yaojun, Pickles, Andrew & Savage, Mike (2005). Social Capital and Social Trust in Britain. *European Sociological Review* 21:2, 109–123
- Lucas, Robert (1988). On The Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economics* 22, 3–42
- Luttmer, Erzo (2005). Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-being. *The Quarterly Journal of Economics* 120:3, 963–1002
- Lyubomirsky, Sonja, King, Laura & Diener, Ed (2005). The Benefits of Frequent Positive Affect: Does Happiness Lead to Success? *Psychological Bulletin* 131, 803–855
- Merton, Robert (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review* 3:5, 672–682
- Metsämuuronen, Jari (2005). *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä*. International Methelp Ky

- Moulton, Brent (1990). An Illustration of Pitfall in Estimating the Effects of Aggregate Variables on Micro Units. *The Review of Economics and Statistics* 72:2, 334–338
- Mouw, Ted (2006). Estimating the Causal Effect of Social Capital: A Review of Recent Research. *Annual Review of Sociology* 32, 79–102
- Neckerman, Kathryn & Torche, Florencia (2007). Inequality: Causes and Consequences. *Annual Review of Sociology* 33, 335–357
- Nordhaus, William & Tobin, James (1972). Is Growth Obsolete? Teoksessa National Bureau of Economic Research *Economic Research: Retrospect and prospect Vol 5: Economic Growth*. NBER
- North, Douglass (1993). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press
- OECD (2014). *OECD Economic Surveys Portugal*. October
- Oesch, Daniel & Lipps, Oliver (2013). Does Unemployment Hurt Less if There is More of it Around? A Panel Analysis of Life Satisfaction in Germany and Switzerland. *European Sociological Review* 29:5, 955–967
- Pichler, Florian & Wallace, Claire (2007). Patterns of Formal and Informal Social Capital in Europe. *European Sociological Review* 23:4, 423–435
- Polavieja, Javier (2013). Economic Crisis, Political Legitimacy and Social Cohesion. Teoksessa Duncan Gallie (toim.) *Economic Crisis, Quality of Work & Social Integration*. Oxford University Press
- Portes, Alejandro & Vickstrom, Erik (2011). Diversity, Social Capital and Cohesion. *Annual Review of Sociology* 37, 461–479
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster
- Reardon, Sean & Bischoff, Kendra (2011). Income Inequality and Income Segregation. *American Journal of Sociology*, 116:4, 1092–1153
- Reis, Ricardo (2013). The Portuguese Slump and Crash and the Euro Crisis. *Brookings Papers on Economic Activity* Spring, 144–193
- Rode, Martin (2013). Do Good Institutions Make Citizens Happy, or Do Happy Citizens Build Better Institutions? *Journal of Happiness Studies* 14, 1479–1505
- Rodríguez-Pose, Andrés & Berlepsch, Viola von (2014). Social Capital and Individual Happiness in Europe. *Journal of Happiness Studies* 15, 357–386

- Rothstein, Bo & Uslaner, Eric (2005). Equality, Corruption and Social Trust. *World Politics* 58:1, 41–72
- Russell, Helen, Watson, Dorothy & McGinnity, Frances (2013). Unemployment and Subjective Well-Being. Teoksessa Duncan Gallie (toim.) *Economic Crisis, Quality of Work & Social Integration*. Oxford University Press
- Saari, Juho (2011). Hyvinvoinnin kentät. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Hyvinvointi - Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus
- Sampson, Robert (2003). The Neighborhood Context of Well-Being. *Perspectives in Biology and Medicine* 46:3, 53–64
- Schimmack, Ulrich (2008). The Structure of Subjective Well-Being. Teoksessa Michael Eid & Randy Larsen (toim.) *The Science of Subjective Well-Being*. New York: The Guilford Press
- Schyns, Peggy (2000). The relationship between income, changes in income and life-satisfaction in West Germany and the Russian Federation: relative, absolute or a combination of both? Teoksessa Ed Diener & Don Rahtz (toim.) *Advances in Quality of Life Theory and Research*. Kluwer Academic Publishers
- Schwartz, Anna (1987). Real and Pseudo-financial Crises. Teoksessa Anna Schwartz (toim.) *Money in Historical Perspective*. University of Chicago Press
- Schrivens, Katherine & Smith, Conal (2013). Four Interpretations of Social Capital: An Agenda for Measurement. *OECD Statistics Working Papers* 2013/6. OECD Publishing
- Sen, Amartya (2010). *Idea of Justice*. London: Penguin Books
- Senik, Claudia (2009). Direct evidence on income comparison and their welfare effect. *Journal of Economic Behavior and Organization* 72:1, 408–424
- Skidelsky, Robert & Skidelsky, Edward (2012). *How much is enough? Money and the good life*. New York: Other Press
- Stevenson, Betsy & Wolfers, Justin (2008). Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox. *Brookings Papers on Economic Activity* 39:1, 1–87
- Stiglitz, Joseph, Sen, Amartyan & Fitoussi, Jean-Paul (2009). *The report by the commission on the measurement of economic performance and social progress*. (<http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/index.htm>)
- Stock, James & Watson, Mark (2012). *Introduction to Econometrics*. Pearson

- Suh, Eunkook & Koo, Jayoung (2008). Comparing Subjective Well-Being across Cultures and Nations. Teoksessa Michael Eid & Randy Larsen (toim.) *The Science of Subjective Well-Being*. New York: The Guilford Press
- Tversky, Amos & Kahneman, Daniel (1991). Loss Aversion in Riskless Choice. A Reference-Dependent Model. *The Quarterly Journal of Economics* 106:4, 1039–1061
- Varian, Hal (2010). *Intermediate Microeconomics A Modern Approach*. W.W. Norton & Company
- Veblen, Thorstein (2002). *Joutilas luokka*. Suom. Tiina Arppe ja Sulevi Riukulehto. Helsinki: Art House
- Veenhoven, Ruut (1993). *Happiness in Nations, Subjective Appreciation of Life in 56 Nations 1946–1992*. Rotterdam: Erasmus University
- Veenhoven, Ruut (2008). Sociological Theories of Subjective Well-Being. Teoksessa Michael Eid & Randy Larsen (toim.) *The Science of Subjective Well-Being*. New York: The Guilford Press
- Veenhoven, Ruut (2010). Greater Happiness for Greater Number: Is That Possible and Desirable? *Journal of Happiness Studies* 11, 605–629
- Veenhoven, Ruut (2012). Happiness: Also known as “life-satisfaction” and “subjective well-being”. Teoksessa Kenneth Land, Alex Michalos & Joseph Sirgy (toim.) *Handbook of Social Indicators and Quality of Life Research*. Dordrecht: Springer
- Whelan, Christopher, Layte, Richard, Maitre, Bertrand & Nolan, Brian (2001). Income, Deprivation and Economic Strain. An Analysis of the European Community Household Panel. *European Sociological Review* 17:4, 357–372
- Winkelmann, Rainer (2009). Unemployment, Social Capital and Subjective Well-Being. *Journal of Happiness Studies* 10, 421–430
- Wolbring, Tobias, Keuschnigg, Marc & Negele, Eva (2013). Needs, Comparisons, and Adaptation: The Importance of Relative Income for Life Satisfaction. *European Sociological Review* 29:1, 86–104
- Yang, Yang (2008). Social Inequalities in Happiness in the United States 1972 to 2004: An Age-Period-Cohort Analysis. *American Sociological Review* 73:2, 204–226
- Ötöker-Robe, Inci & Podpiera, Anca Maria (2013). The Social Impact of Financial

Crisis. Evidence from the Global Financial Crisis. Background paper to the *World Development Report 2014*. World Bank Policy Research Working Paper 6703, November.

Internet

European Social Surveyn aineistojen pääsivu

<http://www.europeansocialsurvey.org/data/>

European Social Surveyn otanta ja painokertoimet

(<http://essedunet.nsd.uib.no/cms/userguide/weight/>)

Eurostatin tilastojen pääsivu

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>

Eurostatin Quality of Life -mittauksen osa-alueet

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/quality_life/introduction (Luettu 18.9.2014)

Selvitys erilaisista BKT:lle vaihtoehtoisista hyvinvointia ja kehitystä mittaavista indekseistä

http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/indicators_en.html (Luettu 18.9.2014)

LIITTEET

Liite 1: Keskiarvovertailut (koettu hyvinvointi, yleistynyt ja institutionaalinen luottamus)

			Report		
Country	ESS round		koet- tu_hyvinvointi	ylei- nen_luottamus	institutionaali- nen_luottamus
Belgium	3	Mean	7,5379	5,1250	5,0138
		N	1794	1795	1691
		Std. Deviation	1,58887	1,69896	1,69655
	5	Mean	7,6651	5,2239	4,7761
		N	1702	1703	1635
		Std. Deviation	1,42097	1,53349	1,74692
	6	Mean	7,5618	5,1638	5,0249
		N	1868	1866	1811
		Std. Deviation	1,52151	1,61956	1,81561
Cyprus	3	Mean	7,6192	4,4021	5,2389
		N	993	976	811
		Std. Deviation	1,46007	1,90863	1,96617
	5	Mean	7,1893	3,8706	4,5188
		N	1037	1062	872
		Std. Deviation	1,79499	1,93667	1,93535
	6	Mean	7,0436	3,7300	3,6406
		N	1100	1102	940
		Std. Deviation	2,02858	1,95452	2,03605
Germany	3	Mean	6,9515	5,1714	4,5708
		N	2904	2900	2541
		Std. Deviation	1,87096	1,71656	1,74588
	5	Mean	7,3514	5,2160	4,6202
		N	3010	3014	2638
		Std. Deviation	1,82290	1,72625	1,79658
	6	Mean	7,6575	5,3554	4,9746
		N	2954	2949	2674
		Std. Deviation	1,73888	1,62641	1,66444
Denmark	3	Mean	8,4029	6,8355	6,4076
		N	1488	1489	1297
		Std. Deviation	1,32426	1,56238	1,46080
	5	Mean	8,3141	6,7277	6,0786
		N	1568	1568	1381

		Std. Deviation	1,39755	1,48180	1,51931
	6	Mean	8,4781	6,8230	6,3294
		N	1644	1638	1442
		Std. Deviation	1,32700	1,48747	1,52814
Spain	3	Mean	7,5433	4,9812	4,7690
		N	1863	1853	1550
		Std. Deviation	1,56599	1,49736	1,76025
	5	Mean	7,4365	5,0594	4,2680
		N	1884	1867	1658
		Std. Deviation	1,54843	1,45676	1,76854
	6	Mean	7,2523	5,0800	3,6155
		N	1882	1878	1650
		Std. Deviation	1,90029	1,70659	1,83768
Finland	3	Mean	7,9968	6,4404	6,0783
		N	1892	1887	1812
		Std. Deviation	1,34689	1,47656	1,58211
	5	Mean	7,9509	6,3655	5,8525
		N	1875	1867	1780
		Std. Deviation	1,37256	1,50286	1,58805
	6	Mean	8,0988	6,4168	6,0604
		N	2192	2188	2089
		Std. Deviation	1,26910	1,45621	1,53323
France	3	Mean	6,8397	4,9290	4,4231
		N	1983	1977	1860
		Std. Deviation	1,87442	1,63111	1,65534
	5	Mean	6,7390	4,8364	4,3161
		N	1724	1723	1649
		Std. Deviation	1,89142	1,59161	1,76159
	6	Mean	6,9094	4,9897	4,3939
		N	1968	1967	1889
		Std. Deviation	1,89363	1,59093	1,73220
Ireland	3	Mean	7,6581	5,7029	4,9373
		N	1788	1752	1509
		Std. Deviation	1,70420	1,86350	1,79298
	5	Mean	6,7958	5,6054	4,4287
		N	2568	2560	2048
		Std. Deviation	2,02367	1,81710	1,69369
	6	Mean	6,9572	5,6021	4,5134
		N	2610	2618	2185
		Std. Deviation	1,89403	1,89395	1,77651
Portugal	3	Mean	6,0396	4,2710	3,9820

		N	2167	2161	1741
		Std. Deviation	1,69961	1,87007	1,72756
5		Mean	6,3221	4,2185	3,4299
		N	2135	2123	1669
		Std. Deviation	1,83148	1,73675	1,74734
6		Mean	6,2406	4,0541	3,1667
		N	2132	2130	1879
		Std. Deviation	1,81032	1,83626	1,69809
Slovenia	3	Mean	7,1103	4,5037	4,2897
		N	1464	1452	1248
		Std. Deviation	1,90611	2,00545	1,91619
	5	Mean	7,1307	4,2819	3,3675
		N	1385	1387	1164
		Std. Deviation	1,88312	2,02147	1,86442
	6	Mean	7,1223	4,8850	3,4924
		N	1251	1249	1039
		Std. Deviation	1,92931	1,95640	1,90588

*Keskiarvot painotettuja ESS:n *design weight* -painotuksella

Liite 2: Keskiarvovertailut (koettu hyvinvointi, työttömyys kontrolloitu)

Keskiarvot kun työttömyys kontrolloitu

koettu_hyvinvointi

Country	ESS round	Työttömänä 7päivän aikana	Mean	N	Std. Deviation
Belgium	3	Muu	7,5865	1676	1,54397
		Työtön	6,8475	118	2,01120
		Total	7,5379	1794	1,58887
	5	Muu	7,7177	1592	1,39358
		Työtön	6,9045	110	1,59341
		Total	7,6651	1702	1,42097
	6	Muu	7,6185	1739	1,48595
		Työtön	6,7984	129	1,77606
		Total	7,5618	1868	1,52151
Cyprus	3	Muu	7,6510	951	1,43138
		Työtön	6,9018	42	1,88342
		Total	7,6192	993	1,46007
	5	Muu	7,2330	976	1,76781
		Työtön	6,4906	61	2,07906
		Total	7,1893	1037	1,79499
	6	Muu	7,1481	961	1,97658

		Työtön	6,3243	140	2,23375
		Total	7,0436	1100	2,02858
Germany	3	Muu	7,0600	2696	1,79823
		Työtön	5,5460	208	2,20289
		Total	6,9515	2904	1,87096
	5	Muu	7,4233	2875	1,76916
		Työtön	5,8160	135	2,23787
		Total	7,3514	3010	1,82290
	6	Muu	7,7274	2811	1,66448
		Työtön	6,2811	143	2,46113
		Total	7,6575	2954	1,73888
Denmark	3	Muu	8,4197	1450	1,30068
		Työtön	7,7632	38	1,94775
		Total	8,4029	1488	1,32426
	5	Muu	8,3763	1492	1,34890
		Työtön	7,0921	76	1,74492
		Total	8,3141	1568	1,39755
	6	Muu	8,5090	1560	1,30090
		Työtön	7,9048	84	1,64916
		Total	8,4781	1644	1,32700
Spain	3	Muu	7,5735	1788	1,54536
		Työtön	6,8303	76	1,86658
		Total	7,5433	1863	1,56599
	5	Muu	7,5012	1637	1,53433
		Työtön	7,0079	247	1,57610
		Total	7,4365	1884	1,54843
	6	Muu	7,4061	1571	1,80274
		Työtön	6,4744	311	2,17424
		Total	7,2523	1882	1,90029
Finland	3	Muu	8,0412	1797	1,30154
		Työtön	7,1579	95	1,83822
		Total	7,9968	1892	1,34689
	5	Muu	7,9932	1773	1,34244
		Työtön	7,2157	102	1,66131
		Total	7,9509	1875	1,37256
	6	Muu	8,1351	2047	1,25108
		Työtön	7,5862	145	1,40849
		Total	8,0988	2192	1,26910
France	3	Muu	6,8864	1869	1,84713
		Työtön	6,0755	114	2,14439
		Total	6,8397	1983	1,87442

	5	Muu	6,8033	1603	1,84752
		Työtön	5,8873	121	2,23823
		Total	6,7390	1724	1,89142
	6	Muu	6,9848	1826	1,83644
		Työtön	5,9392	142	2,31350
		Total	6,9094	1968	1,89363
Ireland	3	Muu	7,7104	1700	1,65694
		Työtön	6,6466	88	2,22508
		Total	7,6581	1788	1,70420
	5	Muu	6,9875	2193	1,92860
		Työtön	5,6745	375	2,19809
		Total	6,7958	2568	2,02367
	6	Muu	7,1280	2258	1,80605
		Työtön	5,8613	352	2,07327
		Total	6,9572	2610	1,89403
Portugali	3	Muu	6,0505	2020	1,69987
		Työtön	5,8902	147	1,69471
		Total	6,0396	2167	1,69961
	5	Muu	6,3501	1900	1,83647
		Työtön	6,0962	236	1,77851
		Total	6,3221	2135	1,83148
	6	Muu	6,3420	1804	1,79696
		Työtön	5,6837	328	1,78463
		Total	6,2406	2132	1,81032
Slovenia	3	Muu	7,1732	1328	1,86854
		Työtön	6,4963	136	2,15294
		Total	7,1103	1464	1,90611
	5	Muu	7,1609	1271	1,85016
		Työtön	6,7939	114	2,19897
		Total	7,1307	1385	1,88312
	6	Muu	7,1844	1136	1,92070
		Työtön	6,5087	115	1,91483
		Total	7,1223	1251	1,92931

Liite 3: Koko aineiston regressio

Model Summary^e

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics				
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change
1	,390 ^a	,152	,152	1,68375	,152	1236,645	4	27595	,000
2	,450 ^b	,202	,202	1,63344	,050	124,306	14	27581	,000
3	,586 ^c	,344	,343	1,48160	,142	1189,574	5	27576	,000
4	,610 ^d	,373	,372	1,44878	,029	316,955	4	27572	,000

a. Predictors: (Constant), Take part in social activities compared to others of same age, institutionaalinen_luottamus, How often socially meet with friends, relatives or colleagues, yleinen_luottamus

b. Predictors: (Constant), Take part in social activities compared to others of same age, institutionaalinen_luottamus, How often socially meet with friends, relatives or colleagues, yleinen_luottamus, 30-39-vuotiaat, sukupuoli on mies, Tuloluokka2, Kuuluu vähemmistöön maassa, Työttömänä 7päivän aikana, Tuloluokka4, Tuloluokka5, Peruskoulu_käyt, Avioliitossa, Tuloluokka1, yli 65-vuotiaat, Korkeakoulu_käyt, 50-65-vuotiaat, 15-29-vuotiaat

c. Predictors: (Constant), Take part in social activities compared to others of same age, institutionaalinen_luottamus, How often socially meet with friends, relatives or colleagues, yleinen_luottamus, 30-39-vuotiaat, sukupuoli on mies, Tuloluokka2, Kuuluu vähemmistöön maassa, Työttömänä 7päivän aikana, Tuloluokka4, Tuloluokka5, Peruskoulu_käyt, Avioliitossa, Tuloluokka1, yli 65-vuotiaat, Korkeakoulu_käyt, 50-65-vuotiaat, 15-29-vuotiaat, Työtyytyväisyys2, Syrjityssä_ryhmässä, Alueenturvallisuus, käännetty terveydentila, Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen

d. Predictors: (Constant), Take part in social activities compared to others of same age, institutionaalinen_luottamus, How often socially meet with friends, relatives or colleagues, yleinen_luottamus, 30-39-vuotiaat, sukupuoli on mies, Tuloluokka2, Kuuluu vähemmistöön maassa, Työttömänä 7päivän aikana, Tuloluokka4, Tuloluokka5, Peruskoulu_käyt, Avioliitossa, Tuloluokka1, yli 65-vuotiaat, Korkeakoulu_käyt, 50-65-vuotiaat, 15-29-vuotiaat, Työtyytyväisyys2, Syrjityssä_ryhmässä, Alueenturvallisuus, käännetty terveydentila, Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen, HallitusvähEriarvoisuuden, State of health services in country nowadays, State of education in country nowadays, How satisfied with present state of economy in country

e. Dependent Variable: koettu_hyvinvointi

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	14023,695	4	3505,924	1236,645	,000 ^b
	Residual	78234,349	27596	2,835		
	Total	92258,044	27600			
2	Regression	18666,991	18	1037,055	388,684	,000 ^c
	Residual	73591,053	27582	2,668		
	Total	92258,044	27600			
3	Regression	31723,418	23	1379,279	628,332	,000 ^d

	Residual	60534,626	27577	2,195		
	Total	92258,044	27600			
4	Regression	34384,506	27	1273,500	606,732	,000 ^e
	Residual	57873,538	27573	2,099		
	Total	92258,044	27600			

a. Dependent Variable: koettu_hyvinvointi

b. Predictors: (Constant), Take part in social activities compared to others of same age, institutionaalinen_luottamus, How often socially meet with friends, relatives or colleagues, yleinen_luottamus

c. Predictors: (Constant), Take part in social activities compared to others of same age, institutionaalinen_luottamus, How often socially meet with friends, relatives or colleagues, yleinen_luottamus, 30-39-vuotiaat, sukupuoli on mies, Tuloluokka2, Kuuluu vähemmistöön maassa, Työttömänä 7päivän aikana, Tuloluokka4, Tuloluokka5, Peruskoulu_käyt, Avioliitossa, Tuloluokka1, yli 65-vuotiaat, Korkeakoulu_käyt, 50-65-vuotiaat, 15-29-vuotiaat

d. Predictors: (Constant), Take part in social activities compared to others of same age, institutionaalinen_luottamus, How often socially meet with friends, relatives or colleagues, yleinen_luottamus, 30-39-vuotiaat, sukupuoli on mies, Tuloluokka2, Kuuluu vähemmistöön maassa, Työttömänä 7päivän aikana, Tuloluokka4, Tuloluokka5, Peruskoulu_käyt, Avioliitossa, Tuloluokka1, yli 65-vuotiaat, Korkeakoulu_käyt, 50-65-vuotiaat, 15-29-vuotiaat, Työtyytyväisyys2, Syrjityssä_ryhmässä, Alueenturvallisuus, käännetty terveydentila, Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen

e. Predictors: (Constant), Take part in social activities compared to others of same age, institutionaalinen_luottamus, How often socially meet with friends, relatives or colleagues, yleinen_luottamus, 30-39-vuotiaat, sukupuoli on mies, Tuloluokka2, Kuuluu vähemmistöön maassa, Työttömänä 7päivän aikana, Tuloluokka4, Tuloluokka5, Peruskoulu_käyt, Avioliitossa, Tuloluokka1, yli 65-vuotiaat, Korkeakoulu_käyt, 50-65-vuotiaat, 15-29-vuotiaat, Työtyytyväisyys2, Syrjityssä_ryhmässä, Alueenturvallisuus, käännetty terveydentila, Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen, HallitusvähEriarvoisuuden, State of health services in country nowadays, State of education in country nowadays, How satisfied with present state of economy in country

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
1 (Constant)	3,924	,052		75,833	,000		
yleinen_luottamus	,227	,007	,210	34,381	,000	,821	1,218
institutionaalinen_luottamus	,179	,006	,178	29,230	,000	,828	1,208
How often socially meet with friends, relatives or colleagues	,113	,007	,092	15,838	,000	,912	1,096

Take part in social activities compared to others of same age	,260	,012	,126	21,531	,000	,902	1,109
2 (Constant)	3,591	,060		60,069	,000		
yleinen_luottamus	,216	,006	,200	33,416	,000	,807	1,239
institutionaalinen_luottamus	,163	,006	,161	26,990	,000	,808	1,237
How often socially meet with friends, relatives or colleagues	,115	,007	,093	15,863	,000	,837	1,194
Take part in social activities compared to others of same age	,228	,012	,110	19,262	,000	,884	1,131
Työttömänä 7päivän aikana	-7,711	,039	-,102	-	,000	,944	1,059
Kuuluu vähemmistöön maassa	-,225	,050	-,024	-4,459	,000	,988	1,013
sukupuoli on mies	-,003	,020	-,001	-,174	,862	,993	1,007
Avoliitossa	,640	,023	,171	27,957	,000	,770	1,299
15-29-vuotiaat	,618	,034	,136	18,137	,000	,514	1,944
30-39-vuotiaat	,198	,033	,039	5,913	,000	,656	1,525
50-65-vuotiaat	-,070	,029	-,017	-2,386	,017	,578	1,730
yli 65-vuotiaat	,126	,033	,027	3,836	,000	,602	1,662
Tuloluokka1	-,215	,033	-,036	-6,426	,000	,903	1,107
Tuloluokka2	,052	,032	,009	1,617	,106	,931	1,074
Tuloluokka4	,240	,033	,041	7,274	,000	,910	1,099
Tuloluokka5	,272	,034	,045	7,923	,000	,895	1,118
Peruskoulu_käyt	,046	,024	,012	1,939	,052	,815	1,227
Korkeakoulu_käyt	,058	,025	,014	2,317	,020	,803	1,245
3 (Constant)	,016	,076		,211	,833		
yleinen_luottamus	,145	,006	,135	24,307	,000	,777	1,288
institutionaalinen_luottamus	,103	,006	,102	18,634	,000	,790	1,266
How often socially meet with friends, relatives or colleagues	,093	,007	,075	14,088	,000	,834	1,199
Take part in social activities compared to others of same age	,121	,011	,059	11,183	,000	,864	1,158
Työttömänä 7päivän aikana	-,348	,036	-,050	-9,738	,000	,909	1,101
Kuuluu vähemmistöön maassa	,046	,047	,005	,990	,322	,942	1,062
sukupuoli on mies	-,072	,019	-,020	-3,843	,000	,918	1,090
Avoliitossa	,547	,021	,146	26,286	,000	,767	1,304
15-29-vuotiaat	,371	,031	,082	11,856	,000	,501	1,994
30-39-vuotiaat	,126	,030	,025	4,136	,000	,653	1,531
50-65-vuotiaat	-,063	,027	-,015	-2,339	,019	,569	1,758
yli 65-vuotiaat	,226	,031	,048	7,390	,000	,571	1,750
Tuloluokka1	,046	,031	,008	1,495	,135	,876	1,142
Tuloluokka2	,107	,029	,019	3,661	,000	,929	1,076

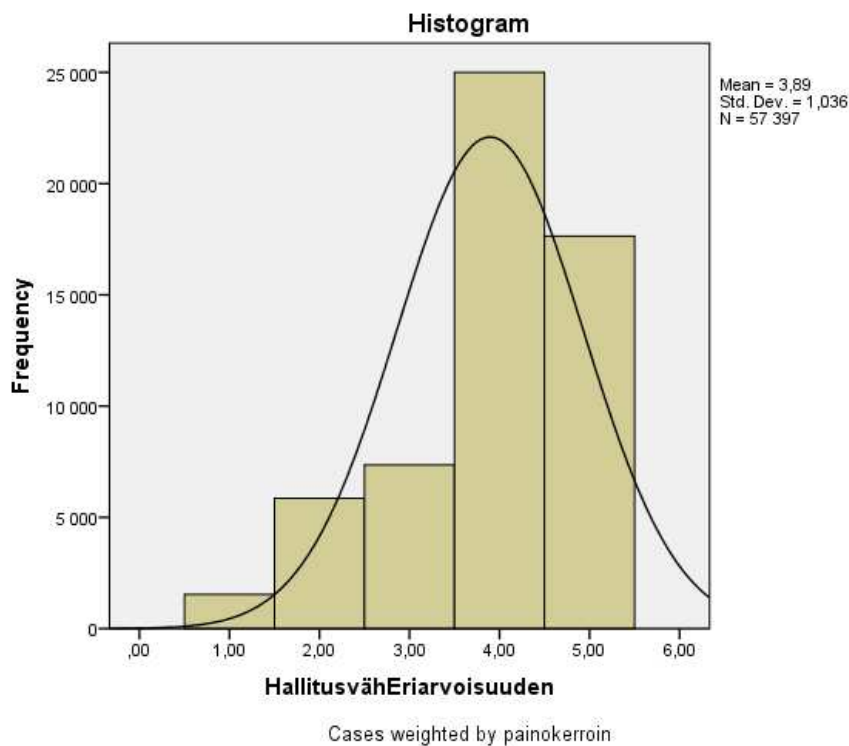
Tuloluokka4	,065	,030	,011	2,152	,031	,903	1,108
Tuloluokka5	-,015	,031	-,003	-,493	,622	,878	1,139
Peruskoulu_käyt	,112	,022	,028	5,195	,000	,810	1,235
Korkeakoulu_käyt	-,103	,023	-,024	-4,442	,000	,785	1,273
käännetty terveydentila	,375	,011	,184	33,215	,000	,776	1,288
Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen	,518	,013	,222	38,997	,000	,737	1,357
Työtyytyväisyys2	,525	,013	,211	41,480	,000	,924	1,083
Syrjityssä_ryhmässä	-,372	,039	-,049	-9,588	,000	,925	1,081
Alueenturvallisuus	,050	,012	,022	4,208	,000	,856	1,168
4 (Constant)	,166	,085		1,964	,050		
yleinen_luottamus	,120	,006	,112	20,466	,000	,764	1,308
institutionaalinen_luottamus	,002	,006	,002	,314	,754	,606	1,650
How often socially meet with friends, relatives or colleagues	,101	,006	,082	15,682	,000	,831	1,203
Take part in social activities compared to others of same age	,131	,011	,063	12,334	,000	,863	1,159
Työttömänä 7päivän aikana	-,308	,035	-,044	-8,803	,000	,905	1,105
Kuuluu vähemmistöön maassa	-,074	,046	-,008	-1,606	,108	,935	1,069
sukupuoli on mies	-,132	,018	-,036	-7,220	,000	,906	1,104
Avoliitossa	,550	,020	,147	27,012	,000	,766	1,305
15-29-vuotiaat	,336	,031	,074	10,985	,000	,500	1,998
30-39-vuotiaat	,119	,030	,024	3,994	,000	,652	1,535
50-65-vuotiaat	-,061	,026	-,015	-2,308	,021	,568	1,760
yli 65-vuotiaat	,182	,030	,038	6,073	,000	,569	1,758
Tuloluokka1	,082	,030	,014	2,706	,007	,870	1,150
Tuloluokka2	,134	,029	,023	4,703	,000	,924	1,082
Tuloluokka4	,075	,029	,013	2,545	,011	,901	1,110
Tuloluokka5	,002	,031	,000	,050	,960	,875	1,143
Peruskoulu_käyt	,136	,021	,034	6,367	,000	,798	1,253
Korkeakoulu_käyt	-,081	,023	-,019	-3,551	,000	,779	1,283
käännetty terveydentila	,362	,011	,178	32,775	,000	,774	1,292
Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen	,454	,013	,194	34,494	,000	,716	1,397
Työtyytyväisyys2	,494	,012	,198	39,766	,000	,918	1,089
Syrjityssä_ryhmässä	-,333	,038	-,044	-8,756	,000	,921	1,085
Alueenturvallisuus	,040	,012	,017	3,382	,001	,854	1,171
How satisfied with present state of economy in country	,129	,004	,172	29,548	,000	,674	1,483

State of education in country nowadays	,034	,005	,043	7,369	,000	,675	1,481
State of health services in country nowadays	,033	,004	,044	7,719	,000	,704	1,421
HallitusvähEriarvoisuuden	-,040	,009	-,023	-4,539	,000	,924	1,082

a. Dependent Variable: koettu_hyvinvointi

Liite 4: Hallitus vähentää tuloeroja –muuttujan jakauma

		HallitusvähEriarvoisuuden			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ei tarvitse vähentää	1537	2,6	2,7	2,7
	2,00	5862	10,1	10,2	12,9
	3,00	7360	12,6	12,8	25,7
	4,00	25000	42,9	43,6	69,3
	ehdottomasti pitää	17638	30,3	30,7	100,0
	Total	57397	98,5	100,0	
Missing	System	848	1,5		
Total		58245	100,0		

Liite 5: Koettu hyvinvointi ja tulodesiilit (koko aineisto)

Multiple Comparisons

Dependent Variable: koettu_hyvinvointi

Games-Howell

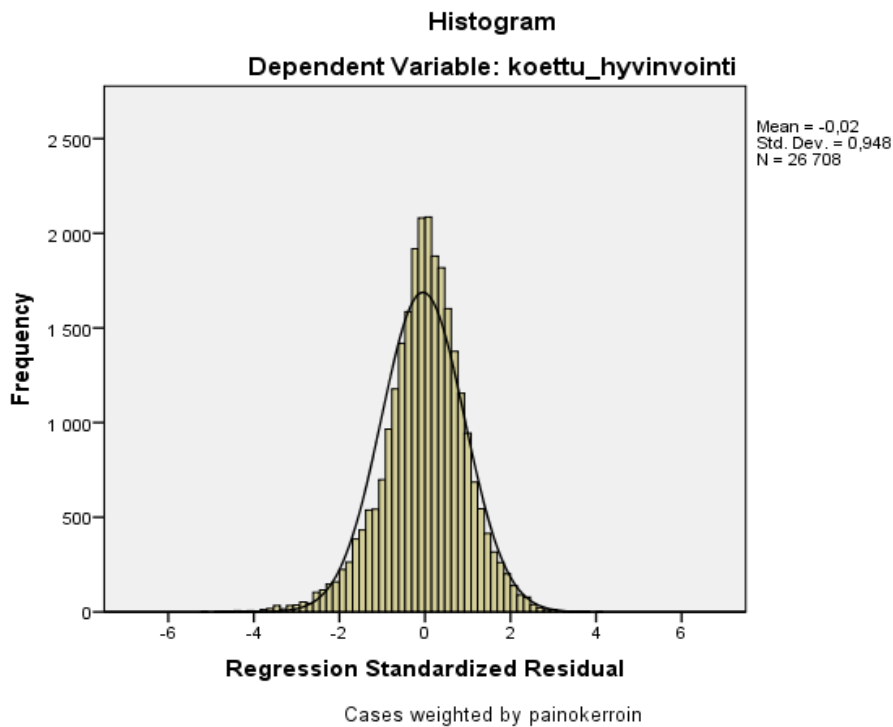
(I) Household's total net income, all sources	(J) Household's total net income, all sources	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
J - 1st decile	R - 2nd decile	-.62916*	,05602	,000	-.8065	-.4519
	C - 3rd decile	-.74269*	,05415	,000	-.9141	-.5713
	M - 4th decile	-1,02015*	,05295	,000	-1,1877	-.8526
	F - 5th decile	-.90457*	,05391	,000	-1,0752	-.7339
	S - 6th decile	-1,21206*	,05134	,000	-1,3746	-1,0496
	K - 7th decile	-1,22235*	,05142	,000	-1,3851	-1,0596
	P - 8th decile	-1,49095*	,05094	,000	-1,6522	-1,3297
	D - 9th decile	-1,29380*	,05279	,000	-1,4609	-1,1267
	H - 10th decile	-1,61512*	,05113	,000	-1,7770	-1,4533
R - 2nd decile	J - 1st decile	,62916*	,05602	,000	,4519	,8065
	C - 3rd decile	-,11354	,04795	,345	-,2653	,0382
	M - 4th decile	-,39099*	,04658	,000	-,5384	-,2436
	F - 5th decile	-,27541*	,04767	,000	-,4263	-,1245
	S - 6th decile	-,58290*	,04475	,000	-,7245	-,4413
	K - 7th decile	-,59320*	,04483	,000	-,7351	-,4513
	P - 8th decile	-,86179*	,04428	,000	-1,0019	-,7216
	D - 9th decile	-,66464*	,04640	,000	-,8115	-,5178
	H - 10th decile	-,98596*	,04450	,000	-1,1268	-,8451
C - 3rd decile	J - 1st decile	,74269*	,05415	,000	,5713	,9141
	R - 2nd decile	,11354	,04795	,345	-,0382	,2653
	M - 4th decile	-,27745*	,04432	,000	-,4177	-,1372
	F - 5th decile	-,16187*	,04546	,014	-,3057	-,0180
	S - 6th decile	-,46937*	,04238	,000	-,6035	-,3352
	K - 7th decile	-,47966*	,04248	,000	-,6141	-,3452
	P - 8th decile	-,74825*	,04189	,000	-,8808	-,6157
	D - 9th decile	-,55110*	,04413	,000	-,6908	-,4115
	H - 10th decile	-,87243*	,04213	,000	-1,0058	-,7391
M - 4th decile	J - 1st decile	1,02015*	,05295	,000	,8526	1,1877
	R - 2nd decile	,39099*	,04658	,000	,2436	,5384
	C - 3rd decile	,27745*	,04432	,000	,1372	,4177
	F - 5th decile	,11558	,04402	,206	-,0237	,2549

	S - 6th decile	-,19191*	,04084	,000	-,3211	-,0627
	K - 7th decile	-,20221*	,04093	,000	-,3317	-,0727
	P - 8th decile	-,47080*	,04033	,000	-,5984	-,3432
	D - 9th decile	-,27365*	,04264	,000	-,4086	-,1387
	H - 10th decile	-,59497*	,04057	,000	-,7234	-,4666
F - 5th decile	J - 1st decile	,90457*	,05391	,000	,7339	1,0752
	R - 2nd decile	,27541*	,04767	,000	,1245	,4263
	C - 3rd decile	,16187*	,04546	,014	,0180	,3057
	M - 4th decile	-,11558	,04402	,206	-,2549	,0237
	S - 6th decile	-,30749*	,04207	,000	-,4406	-,1744
	K - 7th decile	-,31779*	,04216	,000	-,4512	-,1844
	P - 8th decile	-,58638*	,04158	,000	-,7180	-,4548
	D - 9th decile	-,38923*	,04383	,000	-,5279	-,2505
	H - 10th decile	-,71056*	,04181	,000	-,8429	-,5782
S - 6th decile	J - 1st decile	1,21206*	,05134	,000	1,0496	1,3746
	R - 2nd decile	,58290*	,04475	,000	,4413	,7245
	C - 3rd decile	,46937*	,04238	,000	,3352	,6035
	M - 4th decile	,19191*	,04084	,000	,0627	,3211
	F - 5th decile	,30749*	,04207	,000	,1744	,4406
	K - 7th decile	-,01029	,03883	1,000	-,1332	,1126
	P - 8th decile	-,27889*	,03819	,000	-,3998	-,1580
	D - 9th decile	-,08174	,04063	,591	-,2103	,0468
	H - 10th decile	-,40306*	,03845	,000	-,5247	-,2814
K - 7th decile	J - 1st decile	1,22235*	,05142	,000	1,0596	1,3851
	R - 2nd decile	,59320*	,04483	,000	,4513	,7351
	C - 3rd decile	,47966*	,04248	,000	,3452	,6141
	M - 4th decile	,20221*	,04093	,000	,0727	,3317
	F - 5th decile	,31779*	,04216	,000	,1844	,4512
	S - 6th decile	,01029	,03883	1,000	-,1126	,1332
	P - 8th decile	-,26859*	,03830	,000	-,3898	-,1474
	D - 9th decile	-,07144	,04073	,764	-,2003	,0574
	H - 10th decile	-,39277*	,03855	,000	-,5148	-,2708
P - 8th decile	J - 1st decile	1,49095*	,05094	,000	1,3297	1,6522
	R - 2nd decile	,86179*	,04428	,000	,7216	1,0019
	C - 3rd decile	,74825*	,04189	,000	,6157	,8808
	M - 4th decile	,47080*	,04033	,000	,3432	,5984
	F - 5th decile	,58638*	,04158	,000	,4548	,7180
	S - 6th decile	,27889*	,03819	,000	,1580	,3998
	K - 7th decile	,26859*	,03830	,000	,1474	,3898
	D - 9th decile	,19715*	,04012	,000	,0702	,3241
	H - 10th decile	-,12417*	,03791	,036	-,2442	-,0042

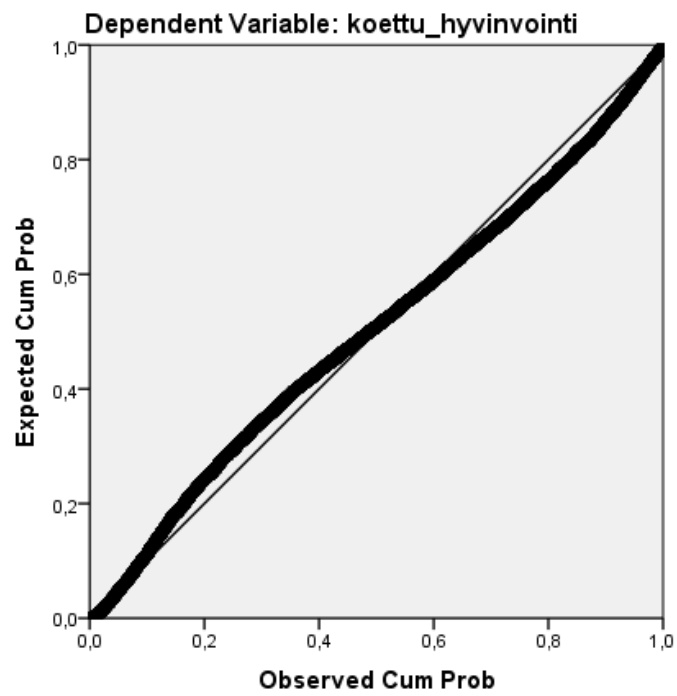
D - 9th decile	J - 1st decile	1,29380*	,05279	,000	1,1267	1,4609
	R - 2nd decile	,66464*	,04640	,000	,5178	,8115
	C - 3rd decile	,55110*	,04413	,000	,4115	,6908
	M - 4th decile	,27365*	,04264	,000	,1387	,4086
	F - 5th decile	,38923*	,04383	,000	,2505	,5279
	S - 6th decile	,08174	,04063	,591	-,0468	,2103
	K - 7th decile	,07144	,04073	,764	-,0574	,2003
	P - 8th decile	-,19715*	,04012	,000	-,3241	-,0702
	H - 10th decile	-,32133*	,04036	,000	-,4491	-,1936
	H - 10th decile	J - 1st decile	1,61512*	,05113	,000	1,4533
R - 2nd decile		,98596*	,04450	,000	,8451	1,1268
C - 3rd decile		,87243*	,04213	,000	,7391	1,0058
M - 4th decile		,59497*	,04057	,000	,4666	,7234
F - 5th decile		,71056*	,04181	,000	,5782	,8429
S - 6th decile		,40306*	,03845	,000	,2814	,5247
K - 7th decile		,39277*	,03855	,000	,2708	,5148
P - 8th decile		,12417*	,03791	,036	,0042	,2442
D - 9th decile		,32133*	,04036	,000	,1936	,4491

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Liite 6: Mallin istuvuus aineistoon

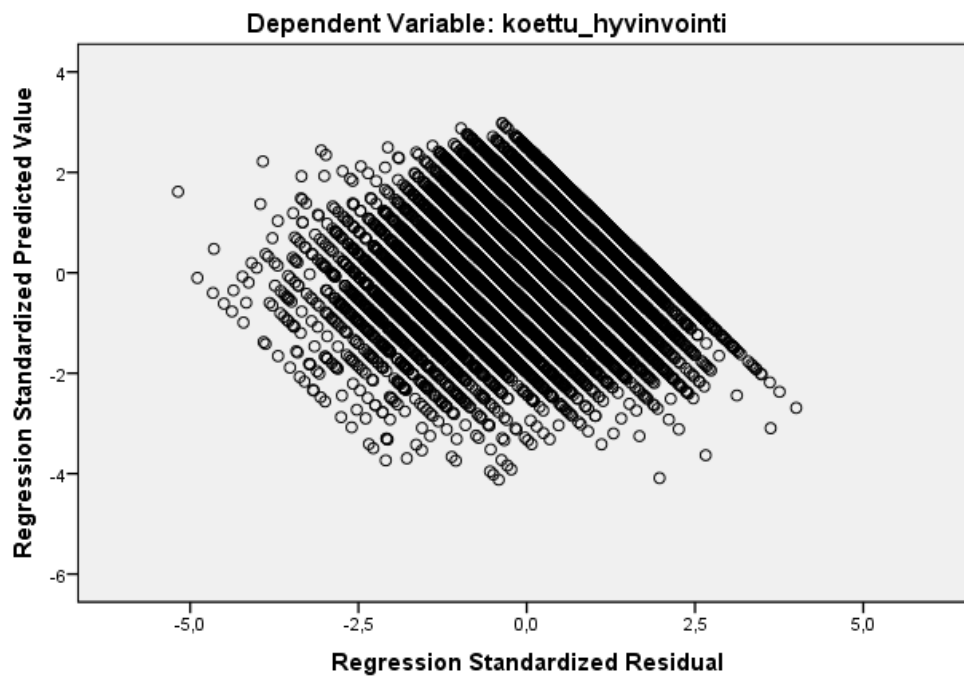

Normal P-P Plot of Regression Standardized Residual

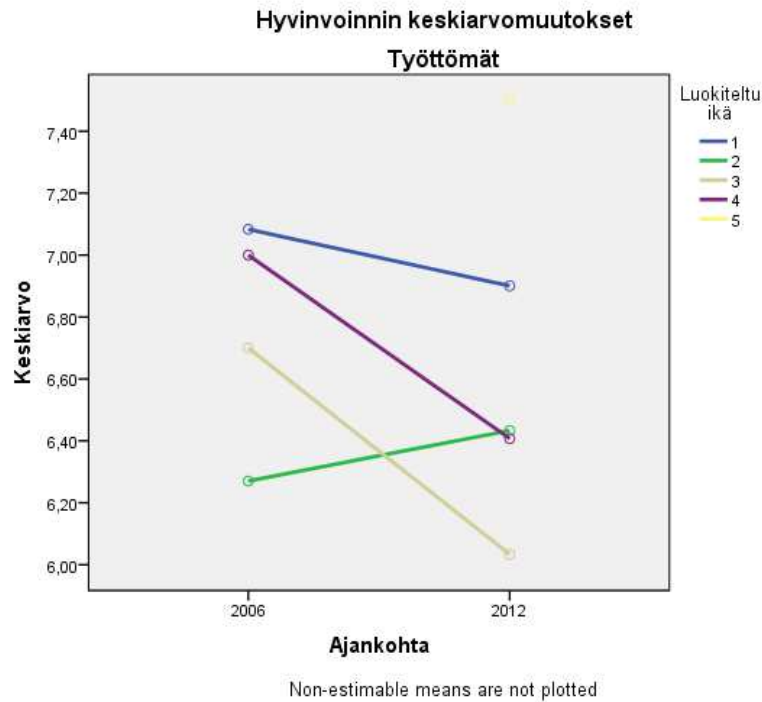
Cases weighted by painokerroin

Scatterplot

Cases weighted by painokerroin

Liite 7: Kriisin vaikutukset ikäluokkiin negatiivisen trendin maissa (keskiarvo työttömät)

Liite 8: Welch ja Brown-Forsythe –testit keskiarvojen variansseille

Robust Tests of Equality of Means					
		Statistic ^a	df1	df2	Sig.
Luokiteltu ikä	Welch	24,002	20	2905,209	,000
	Brown-Forsythe	24,289	20	10540,055	,000
Ajankohta	Welch	15,064	20	523,736	,000
	Brown-Forsythe	15,146	20	2017,249	,000
Koulutusaste	Welch	82,862	20	2709,804	,000
	Brown-Forsythe	85,569	20	10569,886	,000

a. Asymptotically F distributed.

Liite 10: Keskiarvovertailut (yleinen taloudellinen tilanne, eriarvoisuuden vähentäminen, tulojen riittävyys)

Report					
Country	ESS round		How satisfied with present state of economy in country	Hallitusväheriarvoisuuden	Miten kotitalouden tulot riittää elämiseen
Belgium	3	Mean	5,45	3,7531	3,1278
		N	1768	1794	1784
		Std. Deviation	1,972	1,08624	,83892
	5	Mean	5,04	3,7841	3,1367
		N	1685	1700	1697
		Std. Deviation	1,850	1,03891	,84615
	6	Mean	4,97	3,7909	3,0665
		N	1862	1856	1864
		Std. Deviation	1,939	1,05045	,85370
Cyprus	3	Mean	5,78	4,0872	2,9454
		N	964	954	988
		Std. Deviation	1,967	,77446	,72263
	5	Mean	4,18	4,2573	2,7331
		N	1069	1062	1065
		Std. Deviation	2,207	,83528	,89580
	6	Mean	2,13	4,1072	2,5066
		N	1112	1093	1109
		Std. Deviation	2,092	,95188	,89901
Germany	3	Mean	4,38	3,5518	3,0215
		N	2870	2824	2881
		Std. Deviation	2,240	1,05137	,75155
	5	Mean	5,34	3,6801	3,1537
		N	2969	2980	3008
		Std. Deviation	2,219	1,08716	,75436
	6	Mean	5,88	3,8382	3,2018
		N	2924	2942	2943
		Std. Deviation	2,140	,99081	,74624
Denmark	3	Mean	7,60	3,0842	3,6033
		N	1471	1461	1462
		Std. Deviation	1,967	1,13011	,63865
	5	Mean	5,40	3,0404	3,6255
		N	1543	1536	1562

		Std. Deviation	2,127	1,13100	,63221
	6	Mean	5,55	3,0156	3,6079
		N	1617	1599	1627
		Std. Deviation	2,076	1,13776	,62925
Spain	3	Mean	5,32	4,1093	3,1305
		N	1819	1845	1858
		Std. Deviation	1,946	,85521	,74795
	5	Mean	2,74	4,0352	3,0407
		N	1871	1864	1877
		Std. Deviation	1,935	,89076	,85172
	6	Mean	2,16	4,1102	2,8517
		N	1879	1825	1866
		Std. Deviation	2,032	,86108	,88817
Finland	3	Mean	6,78	3,9345	3,0833
		N	1876	1877	1885
		Std. Deviation	1,667	,97214	,63927
	5	Mean	6,04	3,9510	3,0349
		N	1852	1858	1863
		Std. Deviation	1,808	,95469	,68305
	6	Mean	6,01	3,9452	3,0766
		N	2180	2173	2181
		Std. Deviation	1,756	,95682	,66850
France	3	Mean	3,77	4,0726	3,1574
		N	1969	1976	1984
		Std. Deviation	2,035	1,07610	,68763
	5	Mean	3,36	4,0675	3,1544
		N	1716	1721	1725
		Std. Deviation	2,032	1,03345	,72859
	6	Mean	3,17	3,9445	3,1106
		N	1950	1956	1965
		Std. Deviation	1,956	1,11830	,71312
Ireland	3	Mean	6,36	3,6954	3,3510
		N	1759	1741	1752
		Std. Deviation	2,161	,97202	,71863
	5	Mean	2,52	3,9897	2,8031
		N	2561	2531	2511
		Std. Deviation	1,949	1,00324	,88072
	6	Mean	2,85	3,9671	2,8255
		N	2610	2544	2585
		Std. Deviation	2,171	,99787	,89991
Portugal	3	Mean	3,21	4,2237	2,5570

		N	2131	2153	2177
		Std. Deviation	1,959	,82703	,82197
5		Mean	2,38	4,4102	2,5093
		N	2120	2131	2115
		Std. Deviation	1,783	,70202	,78250
6		Mean	2,09	4,3981	2,4339
		N	2142	2133	2112
		Std. Deviation	1,900	,68461	,75851
Slovenia	3	Mean	4,95	4,0474	3,3024
		N	1422	1435	1455
		Std. Deviation	2,219	,88879	,74681
	5	Mean	2,87	4,3009	3,1687
		N	1383	1376	1387
		Std. Deviation	2,079	,80518	,79343
	6	Mean	2,56	4,2695	3,0871
		N	1239	1228	1240
		Std. Deviation	2,015	,83514	,86572

Liite 11: T-testi keskiarvoille 2006 ja 2012

Independent Samples Test											
			Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
			F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
Country									Lower	Upper	
Belgium	koettu hyvinvointi	Equal variances assumed	1,964	,161	-,466	3660	,642	-,02393	,05140	-,12470	,07685
		Equal variances not assumed			-,465	3634,552	,642	-,02393	,05144	-,12479	,07694
Cyprus	koettu hyvinvointi	Equal variances assumed	111,282	,000	7,380	2091	,000	,57559	,07799	,42264	,72855

		Equal variances not as- sumed			7,501	1994,837	,000	,57559	,07673	,42511	,72608
Germany	koettu hy- vinvointi	Equal variances assumed	27,834	,000	-14,96	5856	,000	-,70597	,04718	-,79847	-,6134
		Equal variances not as- sumed			-14,95	5808,646	,000	-,70597	,04721	-,79853	-,6134
Denmark	koettu hy- vinvointi	Equal variances assumed	,176	,675	-1,586	3130	,113	-,07521	,04744	-,16822	,01780
		Equal variances not as- sumed			-1,586	3100,399	,113	-,07521	,04743	-,16821	,01779
Spain	koettu hy- vinvointi	Equal variances assumed	62,795	,000	5,112	3743	,000	,29105	,05693	,17943	,40267
		Equal variances not as- sumed			5,117	3623,706	,000	,29105	,05688	,17953	,40256
Finland	koettu hy- vinvointi	Equal variances assumed	2,431	,119	-2,488	4082	,013	-,10194	,04097	-,18227	-,0216
		Equal variances not as- sumed			-2,477	3915,287	,013	-,10194	,04115	-,18262	-,0212
France	koettu hy- vinvointi	Equal variances assumed	,006	,936	-1,161	3949	,246	-,06961	,05995	-,18714	,04792
		Equal variances not as- sumed			-1,161	3947,469	,246	-,06961	,05995	-,18715	,04793
Ireland	koettu hy- vinvointi	Equal variances assumed	23,386	,000	12,551	4396	,000	,70089	,05584	,59141	,81038

		Equal variances not as- sumed			12,800	4087,618	,000	,70089	,05476	,59354	,80825
Portugal	koettu hy- vinvointi	Equal variances assumed	15,722	,000	-3,753	4297	,000	-,20097	,05355	-,30595	-,0959
		Equal variances not as- sumed			-3,751	4270,424	,000	-,20097	,05357	-,30600	-,0959
Slovenia	koettu hy- vinvointi	Equal variances assumed	1,418	,234	-,162	2713	,871	-,01199	,07380	-,15670	,13273
		Equal variances not as- sumed			-,162	2637,232	,871	-,01199	,07387	-,15684	,13287